

**YKSINTULLEIDEN ALAIKÄISTEN
TURVAPAIKANHAJIJOIDEN VÄKIVALTAKOKEMUKSET JA
TOIMIJUUS MATKALLA SUOMEEN**

Modaliteetit ja taktinen toimijuus nuorten kertomuksissa

Päivi Koivu

Maisterintutkielma

Sosiaalityö

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen

tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2018

TIIVISTELMÄ

YKSINTULLEIDEN ALAIKÄISTEN TURVAPAIKANHAKIJOIDEN VÄKIVALTAKOKEMUKSET JA TOIMIJUUS MATKALLA SUOMEEN

Modaliteetit ja taktinen toimijuus nuorten matkakertomuksissa

Päivi Koivu

Sosiaalityö

Maisterintutkielma

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Johanna Kiili

Kevät 2018

85 sivua + 4 liitettä

Maisterintutkielman tehtävänä on selvittää, millaisia väkivaltakokemuksia yksintulleilla alaikäisillä turvapaikanhakijoilla oli heidän matkallaan Suomeen ja kuinka heidän toimijuutensa näyttäytyi niveltyneenä näihin kokemuksiin. Tutkielman teoreettisena viitekehystenä väkivallan osalta käytettiin WHO:n sekä THL:n tyypittelyä väkivallantekojen luonteesta. Toimijuuden teoreettisena kehyksenä hyödynnettiin Jyrki Jyrkämän käyttämää toimijuuden modaliteettiteoriaa sekä Alcinda Honwanan lapsisotilastutkimukseen pohjautuvaa taktisen toimijuuden käsitettä.

Tutkielman aineiston muodostavat kuuden alaikäisenä ilman huoltajiaan Suomeen tulleen, nyt jo täysi-ikäisen nuoren haastattelut. Haastateltavat saapuivat Suomeen vuonna 2015 joko Afganistanista tai Iranista. Nuoria haastateltiin käyttäen syklisiä teemahaastattelumenetelmää, jolloin haastateltavia tavattiin kolmeen otteeseen.

Tässä tutkielmassa aineiston analyysimenetelmänä käytettiin haastateltavien väkivaltakokemusten osalta teoriaohjautuvaa sisällönanalyysiä ja toimijuuden osalta teorialähtöistä sisällönanalyysiä. Väkivaltakokemuksiin pohjautuva osa aineistoa jäsenneltiin aluksi väkivaltaa sisältäneiden tilanteiden mukaan. Tämän jälkeen näihin tilanteisiin liittyvät väkivaltakokemukset luokiteltiin väkivallantekojen luonteen mukaisesti. Väkivaltakokemuksiin niveltynyttä toimijuutta analysoitiin Jyrki Jyrkämän esittämien kuuden modaliteetin pohjalta. Nämä toimijuuden modaliteetit ovat osaaminen, kykeneminen, haluaminen, täytyminen, voiminen ja tunteminen. Lisäksi aineistoa tarkasteltiin Alcinda Honwanan käyttämän taktisen toimijuuden käsitteen kautta. Tilanteet, joissa avautui taktisen toimijuuden mahdollisuus, nimettiin taktisen toimijuuden ikkunoiksi.

Tutkielman tulokset osoittavat, että haastateltavilla oli matkallaan Suomeen yhteensä 119 väkivaltakokemusta, joista 80 % sijoittui Lähi-Itään. Eniten haastateltavat olivat matkallaan kokeneet tarpeidensa laiminlyöntiä, fyysistä väkivaltaa sekä altistumista väkivallalle. Toimijuuden modaliteettien pohjalta tarkasteltuna osaaminen ja täytyminen vähenivät nuorten saapuessa Lähi-Idästä Eurooppaan. Kykeneminen ja voiminen vastaavasti lisääntyivät, kun taas osaaminen ja haluaminen pysyivät vakioina. Tilanteissa, joissa ulkoinen kontrolli väheni, nuoret toteuttivat toimijuuttaan taktisen toimijuuden ikkunoiden kautta. Tutkielman tuloksista voidaan päätellä, että nuorten matkalla kokema väkivalta vähensi heidän toimijuuttaan aiheuttamalla pelkoa. Kun väkivalta Eurooppaan tullessa väheni, nuorten toimijuus vastaavasti kasvoi.

Avainsanat: yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat, maahanmuutto, väkivalta, toimijuus, toimijuuden modaliteettiteoria, taktinen toimijuus

SISÄLLYS

1 Johdanto.....	3
2 Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ja muuttomatka.....	5
3 Väki­valta	10
3.1 Vä­ki­vallan mää­rit­te­lyä.....	10
3.2 Vä­ki­vallan seuraukset.....	12
3.3 Lapsiin ja nuoriin kohdistuva vä­ki­valta.....	13
3.4 Vä­ki­vallante­kojen tyypit.....	14
4 Toimijuus.....	17
4.1 Toimijuuden mää­rit­te­lyä.....	17
4.2 Giddensin toimijuuskäsityksen kri­tiikkiä.....	19
4.3 Toimijuuden ja vallan suhde.....	20
4.4 Toimijuuden modaliteetit.....	21
4.5 Taktinen toimijuus.....	23
5 Tutkielman toteutus	25
5.1 Tutkimustehtävä.....	25
5.2 Aineiston keruu	26
5.2.1 Menetelmänä teemahaastattelu.....	26
5.2.2 Litterointi ja anonymiteetti.....	29
5.2.3 Haastateltavien taustatiedot.....	31
5.3 Aineiston analyysi	32
5.4 Aineistonhallinta ja raportointi.....	34
5.5 Eettiset kysymykset	35
6 Vä­ki­valtako­ke­mukset	38
6.1 Fyysinen vä­ki­valta.....	39
6.1.1 Salakuljettajien harjoittama vä­ki­valta.....	39
6.1.2 Vä­ki­valta viranomaisten taholta.....	41
6.1.3 Muu fyysinen vä­ki­valta.....	43
6.2 Psy­kkinen vä­ki­valta.....	44
6.3 Taloudellinen vä­ki­valta.....	46
6.4 Tarpeiden laiminlyönti.....	48
6.4.1 Kokemuksen lapsena olemisesta.....	48

6.4.2 Nälkä.....	50
6.4.3 Liikkumiseen liittyvä tarpeiden laiminlyönti.....	52
6.4.4 Muu tarpeiden laiminlyönti.....	53
6.5 Altistuminen väkivallalle.....	54
7 Toimijuus niveltyneenä väkivaltakokemuksiin.....	58
7.1 Toimijuuden modaliteetit.....	58
7.1.1 Toimijuus Lähi-Idässä.....	58
7.1.2 Toimijuus merimatalla.....	63
7.1.3 Toimijuus Euroopassa.....	65
7.2 Taktisen toimijuuden ikkunat.....	67
8 Johtopäätökset.....	71
9 Pohdinta.....	77
LÄHTEET.....	79
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Maailmassa lisääntyvän maahanmuuton muodot ovat heijastuksia taloudellisten, poliittisten ja kulttuuristen voimasuhteiden muutoksista eri maiden välillä. Aikaamme kutsutaankin maahanmuuton aikakaudeksi, sillä joidenkin arvioiden mukaan joka 33. maailman asukas on maahanmuuttaja. (Castles & Miller 2009; Giddens & Sutton 2013, 700.) Suomessakin maahanmuuttajien määrä on kasvanut voimakkaasti viimeisten kolmen vuoden aikana. Se on vaatinut monenlaista yhteiskunnallista, poliittista, sosiaalista ja taloudellista sopeutumista, eikä maahanmuuttajuus ilmiönä ole jäänyt huomiotta yleisessä keskustelussa.

Syyriassa tapahtuvien konfliktien vuoksi Eurooppaan saapui vuonna 2015 ennätysmäärä turvapaikanhakijoita. Pakolaiskriisi voidaan luokitella suurimmaksi sitten toisen maailmansodan (Kuosma 2016, 1). Kaiken kaikkiaan Suomeen tuli tuona vuonna 32 476 henkilöä etsimään turvaa, joista alaikäisiä ilman huoltajaa tulleita oli 3 024 (Maahanmuuttovirasto 2018). Viimeaikaiset tapahtumat kuten Turun hyökkäys sekä mellakat vastaanottokeskuksissa osoittavat, että maahanmuuttoon ja väkivaltaan liittyvät teemat ovat ajankohtaisia. Ne puhuttavat suomalaisia ja kansan mielipiteet tuntuvat jakautuvan voimakkaasti kahtia. On joukko, joka äänekkäästi vastustaa maahanmuuttoa ja on toisaalta joukko, joka näkee maahanmuuton ihmisoikeuksiin liittyvänä ilmiönä ja maahanmuuttajien vastaanottamisen Suomen moraalisenä velvollisuutena. Keskustelusta käy ilmi, että yhteiskunnan on yhä edelleen ponnisteltava pystyäkseen kohtaamaan ihmisarvoisella tavalla Suomesta turvapaikkaa hakevia ihmisiä, etenkin lapsia.

Itselläni on jonkin verran kokemusta yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohtaamisesta ystäväperheen roolissa vuonna 2015 saapuneiden afganistanilaisten nuorten parissa. Noin puolentoista vuoden ajan olen perheeni kanssa tavannut näitä nuoria järjestäen heille virkistystoimintaa. Toisinaan keskusteluissa nuorten kanssa on sivuttu heidän matkaansa Suomeen ja matkalla ilmenneitä väkivaltaan liittyneitä tapahtumia. Näiden kohtaamisten pohjalta syntyi ajatus tehdä maisterintutkielma nuorten väkivaltakokemuksista matkalla Suomeen, jotta heidän äänensä tulisi kuulluksi.

Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden matkasta ja siihen liittyvistä kokemuksista on hyvin vähän aiempaa tutkimusta. Etenkään heidän väkivaltakokemuksistaan ja siihen niveltävästä toimijuudesta ei ole aiemmin tehty tutkimusta. Useat tutkijat ovat todenneet, että lähes säännönmukaisesti alaikäisinä yksintulleet lapset ja nuoret vaikenevat menneisyyteen ja matkaan liittyvistä aiheista (Anderson 2001, 196; Kohli 2007, 43 – 45;

Chase 2010, 2051; Carlson ym. 2012, 261). Tässä tutkielmassa olen perehtynyt alaikäisinä yksintulleiden turvapaikanhakijoiden kertomiin väkivaltakokemuksiin ja niissä esiintyvään toimijuuteen heidän matkallaan Suomeen.

Sosiaalityön näkökulmasta uskon, että tällä tutkielmalla on annettavaa niin sosiaalityön ammattilaisille kuin muillekin yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa työskenteleville kuten koulun, terveydenhuollon, työmarkkinoiden ja poliisin edustajille sekä poliittisille päättäjille. Tieto maahanmuuttajanuorten kokemuksista ennen Suomeen saapumista lisää ymmärrystä heidän tarpeistaan sosiaalityön kohderyhmänä, mutta myös lapsina ja suomalaisen yhteiskunnan jäseninä. Psykososiaalisen tuen suunnittelu ja toteutus monipuolistuu, kun traumaattisista kokemuksista ja niiden vaikutuksista saadaan lisää tutkimukseen perustuvaa tietoa.

Tutkielmani raportti rakentuu alkaen yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden aseman ja tilanteen kuvailusta, aiheeseen liittyvästä aiemmasta tutkimuksesta sekä väkivaltaan ja toimijuuteen liittyvästä teoriakehyksestä. Tämän jälkeen esittelen tutkimustehtäväni sekä metodologiset valintani. Eettisten kysymysten pohdinnan jälkeen siirryn esittelemään tutkielmani tuloksia. Olen jakanut ne aiheen mukaisesti väkivaltakokemuksiin sekä toimijuuteen väkivaltakokemuksiin niveltyneenä. Tulosten esittämisen lopuksi teen niistä johtopäätöksiä. Päätän tutkielmani pohdintalukuun.

2 YKSINTULLEET ALAIKÄISET TURVAPAIKANHAKIJAT JA MUUTTOMATKA

Turvapaikalla tarkoitetaan valtion maassaoleskelevalle ulkomaalaiselle antamaa oleskelulupaa, mikäli hänellä on perustellusti aihetta pelätä joutuvansa omassa maassaan vainotuksi (UL 301/2004, 87§). Pakolaissopimuksen perusteella ei pakolaisella ole kuitenkaan ehdotonta oikeutta saada turvapaikkaa, vaikkakin valtiot ovat velvoitettuja olemaan palauttamatta henkilöä maahan, jossa tämä voi joutua vainotuksi (Kuosma 2016, 21). Suomen lainsäädännössä lapseksi määritellään alle 18-vuotias henkilö (Lastensuojelulaki 2007/714). Yksintulleen alaikäisen turvapaikanhakijan käsitteellä viitataan yleensä henkilöön, joka oman ilmoituksensa mukaan on alle 18-vuotias ja tulee Suomeen yksin ilman vanhempiaan tai huoltajaansa. Lisäksi henkilö anoo Suomen valtiolta kansainvälistä suojelua. (Björklund 2014, 21.) Henkilön iällä on turvapaikkamenettelyssä oleellinen merkitys, sillä se säätelee hänen oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan. Yksintulleille alaikäisille turvapaikanhakijoille on Suomen sosiaaliturvan piirissä turvattu tietyt erikoisjärjestelyt. (THL 2018c.) Englanninkielisessä tutkimuksessa yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija -käsitettä vastaavia termejä ovat *unaccompanied minor asylum seeker*, *unaccompanied refugee minor*, *unaccompanied alien children*, *separated children* sekä *minor travelling alone*. (Hopkins & Hill 2008, 258.)

Monien tutkijoiden (Russell 1999; Fazel & Stein 2002, 369; Carlson, Cacciatore & Klimek 2012, 259) mukaan yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat pakolaislasten joukossa erityisen haavoittuvainen ryhmä. Fazel ja Stein (2002, 369) toteavat, että tämä ryhmä ei ole haavoittuvainen vain siksi, että he matkustavat ja elävät ilman vanhempien tai muun yhteisön suojaa, vaan myös siksi, että heidän kohdallaan laiminlyönnin ja hyväksikäytön riski on hyvin suuri. Carlson ym. (2012) korostavat sitä, että yksintulleet alaikäiset nuoret ovat samanaikaisesti altistuneet monille traumatisoiville seikoille. Kun niihin lukeutuu vielä eroon joutuminen omista vanhemmista, ovat yhä todennäköisempiä tapahtumien vakavat vaikutukset lapsiin ja nuoriin. (Carlson ym. 2012, 261.) Kuitenkin se, että nämä lapset ja nuoret ovat selviytyneet matkasta Eurooppaan saakka kaikista vastoinkäymisistä huolimatta, on heidän taholtaan osoitus voimavaroiltaan vankasta ja lannistumattomasta ryhmästä. (Fazel & Stein 2002, 369.) Björklund (2014) tuo esille joitakin yksintulleihin alaikäisiin turvapaikanhakijoihin liittyviä ominaisuuksia. Näitä ovat vaikeneminen, sitkeys ja näkymättömyys. (Björklund 2014, 57-67.) Yksintulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita

voidaan siis pitää ryhmänä, jolle on tyypillistä haavoittuvuus, sitkeys ja toisaalta näkymättömyys suomalaisessa yhteiskunnassa.

Englanninkielisiä termejä *migration journey* ja *flight* käytetään monissa pakolaisten ja maahanmuuttajien matkaa kuvaavissa tutkimuksissa. Muuttomatalla tarkoitetaan sitä ajanjaksoa, jonka muuttaja käyttää siirtymiseen omasta maastaan maahan, josta turvapaikkaa on tarkoitus hakea. Moniselitteisemmäksi tämän termin käytön tekee se, että perheet ja yksilöt saattavat olla pako- tai muuttomatalla vuosia. Tällöin he saattavat asua pitempiä jaksoja maissa, jotka ovat muuttomatkan varrella. Useiden tutkijoiden (Hopkins & Hill 2008; Carlson ym. 2012, 260) mukaan lasten roolista kansainvälisen muuttoliikkeen sisällä on vähän tutkimusta. Kun maahanmuuttajalapsista tehdään tutkimusta, on tavallisesti kysymys lapsista, jotka ovat muuttaneet yhdessä perheidensä kanssa ja tällöin tutkimus liittyy yleensä perhetematiikkaan. Vain pieni osa tutkimuksista koskettaa lasten omia kokemuksia kansainvälisestä maahanmuutosta. Tämä tutkimuksellinen aukko on tiedostettu ja on huomioitu tarve lapsen näkökulman ja toimijuuden esiintuomiselle maahanmuuttajuuteen liittyvässä tutkimuskentässä. (McKendrick 2001, 466; Hopkins & Hill 2008, 258.)

Maahanmuuttoon liittyvä ihmisten salakuljetus on kansainvälisesti yhä suurempi huolenaihe. Yksinmatkustavat lapset joutuvat alttiiksi mahdolliselle hyväksikäytölle tai riistolle joko matkan aikana tai kohdemaassa. Käytännössä suurin osa lapsista matkustaa ilman matkustusasiakirjoja tai väärennettyjen dokumenttien kanssa. Monet nuorista ja lapsista eivät suostu kertomaan ikäänsä tullessaan kohdemaahan. (Fazel & Stein 2002, 369.) Maahanmuuttajalasten matkoihin liittyen on tärkeää erottaa toisistaan ihmissalakuljetus ja ihmiskauppa. Näitä termejä käytetään osin lomittain. UNICEFin (2003, 4) mukaan ihmissalakuljetus on prosessi, jossa maahanmuuttajat ja turvapaikanhakijat maksavat toisille henkilöille, jotta nämä auttaisivat heitä pääsemään laittomasti toiseen maahan. Kun matkustaja pääsee määränpäähänsä, hän on vapaa. Suomen laissa ihmiskaupan määritelmään (Rikoslaki 650/2004, 3 §) kuuluu se, että henkilö on kuljetettu toiseen maahan hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhän tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin, eikä häntä näin ollen päästetä kohdemaassa vapaaksi.

Hopkinsin ja Hillin (2008) mukaan monet turvapaikkaa hakevat lapset ja nuoret olivat matkustaneet pitkiä matkoja, eivätkä aina olleet tietoisia käyttämistään reiteistä. Tämä on poikkeavaa verrattuna aikuisiin maahanmuuttajiin, jotka usein etsivät turvaa kotimaansa

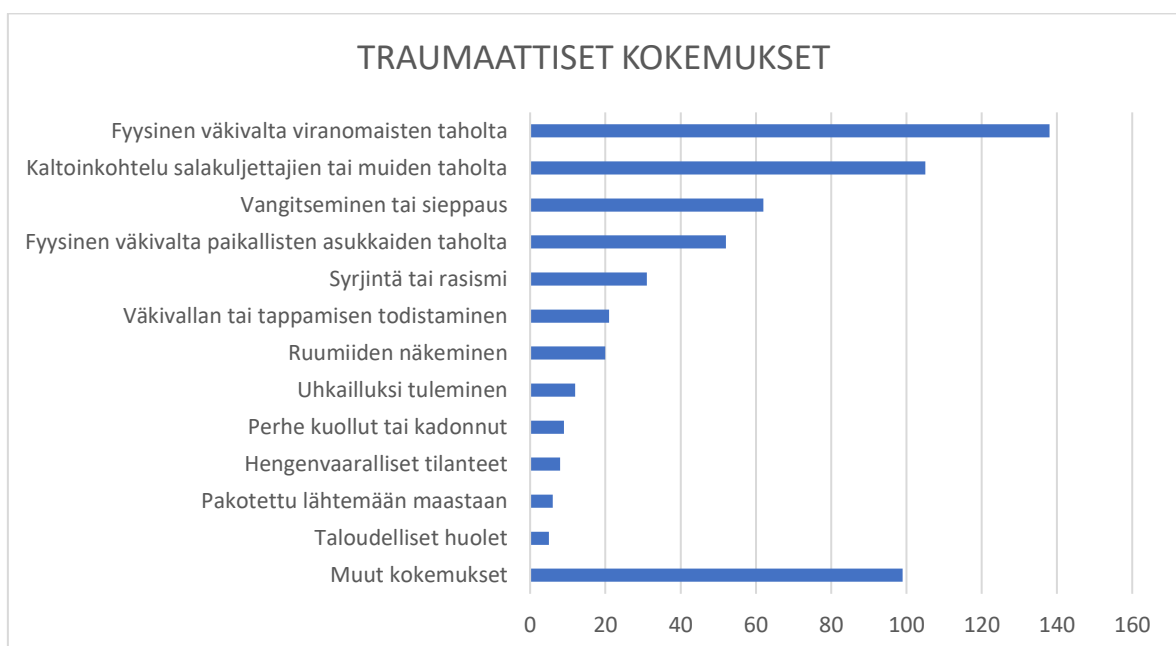

naapurimaista. Tällä ilmiöllä on lapsille erittäin suuri merkitys, sillä maahanmuuttajien jäädessä naapurimaihin, on monen kulttuurisen, poliittisen, uskonnollisen ja ilmaston liittyvän seikan kohdalla jatkuvuutta. Lasten ja nuorten muuttaessa esimerkiksi Afrikasta tai Aasiasta Eurooppaan, muuttoon liittyy samalla muutos kielessä, kulttuurissa ja taloudellisissa mahdollisuuksissa. (Hopkins & Hill 2008, 266.)

Halaten-hankkeen yhteydessä tehdyn tutkimuksen mukaan yksin alaikäisinä turvapaikanhakijoina Suomeen saapuneiden haastatteluissa nuoret järjestelmällisesti vaikenivat elämänvaiheistaan, jotka edelsivät maahan saapumista. He olivat joutuneet kertomaan tarinaansa seikkaperäisesti moneen kertaan ja tutkijalle tuli vaikutelma, että monia oli lähtiessä varoitettu kertomasta liikaa. Syynä saattoi olla myös se, että traumaattisten kokemusten kertaaminen yhä uudelleen oli nuorille tuskallista, eikä sitä tehty mielellään. (Björklund 2014, 19.) Monissa kansainvälisissä tutkimuksissa on käynyt ilmi, että turvapaikkaa hakevat lapset ja nuoret eivät aluksi kykene puhumaan avoimesti viranomaisille, etenkin perheen ja ystävien menettämisestä tai joutumisesta heistä eroon. Lapset ja nuoret saattavat vaieta kielimuurin vuoksi tai suojellakseen itseään olemalla varovaisia siinä, mitä kertovat itsestään. (Anderson 2001, 196; Kohli 2007, 43–45; Chase 2010, 2051.) Monet alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelevät ovat todenneet, että joitakin nuoria perheenjäsenet tai salakuljettajat ovat varoittaneet kertomasta matkastaan Eurooppaan ja kehottaneet luomaan peitetarinan turvapaikanhakemista varten. Monet maahanmuuttajanuoret ja -lapset eivät joko kerro lainkaan menneisyydestään tai hyvin valikoivasti ystävilleen tai heistä huolta pitävälle henkilölle. Joskus he uskoutuvat yhdelle tai kahdelle valitsemalleen henkilölle, tavallisesti toiselle nuorelle, jolla on vastaavanlaisia kokemuksia. Chasen mukaan nuoret sulkivat menneisyyden taakseen, jotta saattoivat keskittyä tulevaisuuden rakentamiseen ilman menneisyydestä kumpuvia trauman varjoja. (Chase 2010, 2051–2059.)

Maahanmuuttajanuorten traumoja tutkineet Fazel ja Stein (2002) kuvaavat maahanmuuttajien traumojen kolmea vaihetta. Traumoja voi heidän mukaansa syntyä ensinnäkin ennen muuttomatkaa, toiseksi matkan aikana tai kolmanneksi uuteen maahan asetuttaessa. Lähtömaassa monet maahanmuuttajat traumatisoituvat sodan, menetysten tai väkivallan kohteeksi joutumisen vuoksi. Monilla maahanmuuttajalapsilla ja -nuorilla ei ole kotimaastaan muistoja ajalta, jolloin siellä olisi ollut rauha. Muuttomatka on monille pakolaislapsille ja -nuorille stressaava ajanjakso heidän elämässään. Matka saattaa kestää useita kuukausia ja sen aikana lapset ja nuoret altistuvat monille hengenvaarallisille

tapahtumille. He saattavat joutua vanhemmistaan eroon matkan aikana vahingossa tai eroon saattaa liittyä suunniteltu strategia, jonka tavoitteena on lapsen tai nuoren turvallisuuden varmistaminen. Kansainvälisten maahanmuuttoon liittyvien valvontatoimien tiukentuessa lapset ja nuoret ovat ehkä matkustaneet salakuljettajien mukana. Tulomaassa pakolaislapset ja -nuoret kohtaavat usein vaikeuksia, kun heidän on esitettävä todistettavasti oikeutensa turvapaikkaan. Myös mahdollinen kotoutumisjakso on monille lapsille ja nuorille henkisesti vaativaa aikaa. Traumojen syntymiseen liittyvästä kolmannesta vaiheesta tutkijat käyttävät toisinaan nimeä *toissijainen trauma*. (Fazel & Stein 2002, 368.)

Kuvio 1 Traumaattiset kokemukset matkalla (Arsenijevic ym. 2017, 5).

Varsinaisia alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden muuttomatkan väkivaltakokemuksiin paneutuvia tutkimuksia en löytänyt. Aasiasta Eurooppaan vuonna 2015 tulleet maahanmuuttajanuoret käyttivät tavallisesti reittiä, jota kutsutaan *Länsi-Balkanin reitiksi* tai *käytäväksi*. Lääkärit yli rajojen -järjestön kanssa yhteistyössä tehdyssä tutkimuksessa (Arsenijević, Schillberg, Ponthieu, Malvisi, Elrahman Ahmed, Argenziano, Zamatto, Burroughs, Severy, Hebling, de Vingne, Harries & Zachariah 2017, 5-7) tarkasteltiin kaikenikäisten maahanmuuttajien väkivaltakokemuksia Länsi-Balkanin käytävällä. Tutkimuksen mukaan henkilön määriteltiin kokeneen traumaattisen tapahtuman, mikäli hänellä on yksi tai useampi kokemus esimerkiksi fyysisestä tai seksuaalisesta

väkivallasta, kidutuksesta, tapoista tai vangittuna olemisesta. 992 pakolaisella oli yhteensä 383 traumaattista kokemusta matkansa aikana (Kuvio 1). Yleisin kokemuksista oli fyysinen väkivalta viranomaisten taholta, seuraavaksi yleisin oli kaltoinkohtelu salakuljettajien tai muiden taholta. Näiden jälkeen yleisimpiä kokemuksia olivat vangitseminen tai kidnappaus. Muita väkivaltakokemuksia olivat fyysinen väkivalta paikallisen yhteisön taholta, syrjintä, väkivallan tai tappamisen todistaminen, ruumiiden näkeminen, uhkailluksi tuleminen, perheenjäsenten tuleminen tapetuksi tai heidän katoamisensa, hengenvaarassa oleminen, pakotettu pakeneminen ja taloudelliset huolet. (Arsenijevic ym. 2017, 3-5.)

22 % muuttajista oli todistanut viranomaisten harjoittamaa fyysistä väkivaltaa. Yleisimmät väkivallan muodot olivat hakkaaminen, ryöstö, hakkaaminen ryöstön yhteydessä ja vangitseminen. 13 % niistä, jotka todistivat fyysistä väkivaltaa, olivat lapsia. Tutkimus osoitti myös, että maiden rajojen sulkeminen Länsi-Balkanin käytävällä vähensi muuttajien määrää, mutta lisäsi suhteellisesti väkivaltakokemusten määrää. Tutkimuksen kestäessä noin vuoden, saatiin myös tulokseksi, että kyseessä on luonteeltaan systemaattinen ja organisoitu väkivalta. (Arsenijevic ym. 2017, 3-5.)

3 VÄKIVALTA

Väkivalta on ollut aina osa ihmiskunnan historiaa. Riippumatta sen sosiaalisesta rakenteesta, elinkeinosta tai sijainnista yhteisöihin on tavalla tai toisella kuulunut väkivallan ilmaukset. Nykyaikanaan väkivallan esiintymistä ei ole kyetty hillitsemään. (Krauss 2005, 11; Walker 2001, 573.) Eri kulttuureissa väkivallan rooli ja sen määritelmä on erilainen. Se, mikä yhdessä kulttuurissa nähdään tavallisena käytöksenä saattaa toisessa kulttuurissa olla väkivaltaa. (Krauss 2005, 15.) Tässä luvussa tarkastelen väkivallan määrittelyä ja sen seurauksia, lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa väkivaltaa sekä erilaisia väkivallantekojen tyyppisiä.

3.1 Väkivallan määrittelyä

Väkivaltaa määritellään hyvin monilla eri tavoilla. Maailmanterveysjärjestön WHO:n mukaan väkivalta on *”fyysisen voiman tai vallan tahallista käyttöä tai sillä uhkaamista, joka kohdistuu ihmiseen itseensä, toiseen ihmiseen tai ihmisryhmään tai yhteisöön ja joka johtaa tai joka voi hyvin todennäköisesti johtaa kuolemaan, fyysisen tai psyykkisen vamman syntymiseen, kehityksen häiriytymiseen tai perustarpeiden tyydyttämättä jättämiseen.”* WHO jakaa väkivallan kolmeen eri luokkaan riippuen väkivaltaisen teon tekijästä. Ensinnäkin väkivalta voi olla ihmisen itseensä kohdistamaa, toiseksi ihmisten välistä ja kolmanneksi kollektiivista. Yksilön itseensä kohdistama väkivalta voi olla joka itsensä vahingoittamista tai itsemurhakäyttäytymistä. Ihmisten välinen väkivalta jaetaan edelleen perhe- ja parisuhdeväkivaltaan sekä yhteisölliseen väkivaltaan, joka voi olla toisilleen vieraiden tai tuttuisten välistä. Kollektiivinen väkivalta voi olla sosiaalista, poliittista tai taloudellista väkivaltaa. Yleensä tällä tarkoitetaan suurempien ihmisryhmien tai valtioiden aiheuttamaa väkivaltaa. (Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi & Lozano 2005, 21, 23.)

Norjalainen sosiologi ja rauhantutkija Johan Galtung (1965) esitti ensimmäisessä väkivaltamääritelmässään väkivallan kahden henkilön välisenä tarkoituksellisen vaikutussuhteenä, jolla pyritään rajoittamaan toisen henkilön toimintakykyä. Fyysisen väkivallan äärimmäisenä muotona on toisen tappaminen. Psykkistä väkivaltaa voi hänen mukaansa olla aivopesu, painostus tai uhka, jotka rajoittavat toimintakykyä. Galtungin (1969) myöhempi väkivaltamääritelmä laajentui koskemaan yhteiskunnassa esiintyvää väkivaltaa niin, että sitä voi hänen mukaansa esiintyä yksilön ja yhteisön välisissä suhteissa.

Määritelmässä todettiin väkivaltaa esiintyvän silloin, kun ihmisten toimintakyky on heidän potentiaalisen toimintakykynsä alapuolella. Gronow'n ja Hilppön (1971) mukaan Galtungin ensimmäinen määritelmä koskee suoraa tai henkilöväkivaltaa ja jälkimmäinen epäsuoraa tai rakenteellista väkivaltaa. (Galtung 1965, 168, 1969; Gronow & Hilppö 1971, 25 – 28.)

Martin Shaw'n (2009) mukaan väkivalta on aina vallan ilmaisu. Organisoitu väkivalta on hänen mukaansa yhteydessä poliittiseen valtaan. (Shaw 2009, 97-98.) Brittiläistä sosiologia Michael Mannia (1986) mukaillen Shaw (2009) toteaa väkivallan mahdollistuvan makrososiaalisten voimanlähteiden kautta, joiksi Mann lukee taloudellisen, ideologisen, poliittisen ja sotilaallisen vallan. Shaw lisää Mannin määritelmään myös perheyhteisöihin liittyvän vallan. Shaw'n mukaan nämä voivat olla väkivallan konteksteja. Hänen mukaansa sotilaallinen valta ja sen rinnalla usein poliittinen valta, ovat vahvasti kytköksissä väkivaltaan. (Mann 1986, 736 – 739; Shaw 2009, 99.)

Väkivaltatutkija Marita Husson (2013) mukaan väkivalta ei synny tyhjiössä eikä erillään yhteiskunnallisista ja kulttuurisista tapahtumista. Hänen mukaansa sitä pidetään yllä ja sen jatkumista mahdollistetaan eri tavoin ajassa, paikassa ja yhteiskunnallisessa kontekstissa. (Nenola 1986, 192; Husso 2013, 45.) Husson mukaan väkivalta useissa tutkimuksissa määritellään ruumiilliseksi pakottamiseksi. Väkivallan käsitteeseen liittyy tällöin voiman käyttö ja vallan ottaminen väkisin. (Lagerspez 1998, 26; Matikainen 2002, 10; Husso 2013, 46.) Ronkaisen (2002) näkemyksen mukaan väkivalta vaikuttaa sekä fyysisen että psyykkisen ulottuvuuden kautta niin, että se aiheuttaa pelkoa, joka puolestaan mahdollistaa toimijuuden rajoittamisen. Hän kuvaa saman dynamiikan toimivan myös suuressa mittakaavassa sotia ajatellen. Niissä kärsimystä aiheuttaen pyritään pakottamaan vastapuoli tiettyyn ratkaisuun. Ronkaisen mukaan väkivalta on tuottavaa valtaa, jonka voima pohjautuu siihen, että se aiheuttaa pelkoa ja tietynlaista vallan struktuuria. (Ronkainen 2002, 218.)

Paavilainen ja Pösö (2003) pohtivat lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan käsitteistön määrittelyä ja toteavat, että lasten kaltoinkohtelua (*engl. child maltreatment*) voidaan pitää jonkinlaisen yläkäsitteenä. Käsite kattaa niin fyysisen, psyykkisen kuin seksuaalisenkin väkivallan sekä lapsen huolenpidon laiminlyönnin. Lapsen laiminlyönnillä (*engl. child neglect*) he viittaavat lapsen tai nuoren emotionaalisten tai psykososiaalisten tarpeiden ohittamiseen ja riittävän ravinnon eväämiseen lapselta tai nuorelta. (Paavilainen & Pösö 2003, 15). Paavilaisen ja Pösön näkemys on yhtevä THL:n määritelmälle lasten kaltoinkohtelusta, mutta THL liittyy käsitteeseen myös väkivallalle altistumisen (THL

2018a). Suomalaisessa tutkimuksessa lasten kaltoinkohtelu liitetään usein perheväkivallan kontekstiin. Inkilän, Helmisen, Kuosmasen ja Paavilaisen (2016) mukaan kaltoinkohtelulla on erilaisia muotoja ja tutkimukset lähestyvät sitä eri näkökulmista. Lasten ja nuorten kaltoinkohtelun voimakkuus saattaa vaihdella ja se voi olla monenlaista lapsiin ja nuoriin tai heidän elämänolosuhteisiinsa vaikuttavaa toimintaa tai laiminlyöntiä. Inkilän ym. mukaan kaikenlaisella kaltoinkohtelulla on vakavia ja pitkälle tulevaisuuteen ulottuvia seurauksia. Nämä voivat kohdistua esimerkiksi lasten ja nuorten psyykkiseen kehitykseen ja sosiaalisiin suhteisiin sekä käytökseen ja kykyyn oppia. (Inkilä ym. 2016, 62 – 63; Norman, Byambaa, De, Butchart, Scott & Vos 2012, 24.)

3.2 Väkivallan seuraukset

Suvi Ronkaisen (2006) mukaan väkivaltakokemus haavoittaa, järkyttää, luo pelkoa ja joskus traumatisoi. Hänen mukaansa haavoittuvuus väkivallalle vaihtelee henkilöiden välillä. Siihen vaikuttavia tekijöitä ovat henkilön oma historia, psyykkisen minuuden haavoittuvuus sekä väkivaltaa sisältävien tapahtumien piirteet ja toistuvuus. Ronkainen toteaa, etteivät kaikki väkivaltatilanteet ole samanlaisia tai samanlaisen teon seuraus ei ole kaikille sama. Tähän viittaa myös haavoittuvuuden kokeminen persoonallisella tavalla. Ronkaisen mukaan psyykkisesti loukkaavimmalle väkivallalle on ominaista, että se tuottaa kipua, häpeää ja pelkoa. Toki myös aiempi tausta vaikuttaa väkivallan kokemuksen syvyyteen. Yksilön toimijuudella on myös merkityksensä siihen, kuinka väkivalta vavisuttaa hänen minuuttaan. Ronkainen painottaa sitä, että väkivallanteko on aina loukkaus. Se on vallan väline, jolla toisia kontrolloidaan ja alistetaan. Tähän liittyy myös väkivallan potentiaali tuottaa pelkoa sekä yksilö- että yhteisötasolla. (Arendt, Hannah 1970, 48; Ronkainen 2006, 504, 544.)

Raija-Leena Punamäen (2002) mukaan eri henkilöt vastaavat hyvin eri tavoin samaan traumaattiseen kokemukseen. Esimerkiksi kidutuksen uhri voi kuvata vankilavuosia elämänsä antoisimpina, sillä hänelle merkityksellistä oli vankien keskinäinen solidaarisuus. Toinen henkilö taas saattaa kuvata samoja olosuhteita mielenterveyttään lopullisesti murtavina. Punamäki toteaa, että henkilöt antavat traumakokemuksilleen erilaisia merkityksiä ja tilanteiden mielenterveydellinen haastavuus vaihtelee henkilöiden välillä. (Punamäki 2002, 19.)

Ronkaisen (2006) mukaan toistuvasti väkivaltaa kokeneen yksilön kokemusmaailma murtuu ja hän alkaa lukea vihjeitä väkivallan mahdollisuudesta (Ronkainen 2006, 545). Husson (2013) tutkimusten mukaan väkivaltaa kokeneet toteavat, että vaikka fyysiset vammat ajan myötä parantuisivatkin, väkivalta jättää jälkensä ja se seuraa uhria ahdistavina ja elämää rajoittavina muistikuvina. Husson mukaan on vaikea erottaa toisistaan fyysisistä ja henkistä väkivaltaa, sillä fyysisellä väkivallalla on henkisiä vaikutuksia ja päinvastoin. (Husson 2013, 47.) Husson (2013) ja Reuter (1997) käyttävät Merleau-Pontyn (1962) käsitettä sedimentaatiosta eli kerrostumasta, jolla tarkoitetaan menneisyyden läsnäoloa yksilön elämässä. Menneisyyden tapahtumien katsotaan vaikuttavan kaikkiin nykyhetken ja tulevaisuuden tilanteisiin. (Merleau-Ponty 1962, 441; Reuter 1997, 158; Husson 2013, 49.)

3.3 Lapsiin ja nuoriin kohdistuva väkivalta

Paavilaisen ja Pösön (2003) mukaan monet lapset ja nuoret kokevat väkivaltaa. He pitävät ilmiötä siinä määrin vakavana asiana, että puhuvat *lapsuuden loukkaamisesta*. (Paavilainen & Pösö 2003, 42.) Leventhal (2007) on tutkinut lasten ja nuorten joutumista toistuvasti väkivallan kohteiksi. Englanninkielellä tästä ilmiöstä käytetään nimitystä *poly-victimization*. Leventhalin mukaan näiden lasten ja nuorten kokemuksilla sekä mielenterveyteen liittyvillä ongelmilla on yhteys. Tutkimus osoittaa, että lapsen tai nuoren useanlaiset väkivaltakokemukset yhden vuoden aikana altistavat häntä mielenterveyden ongelmille. Yksilö voi vielä selvitä yhdestä väkivallan kokemuksesta, mutta kun hän joutuu väkivallan kohteeksi toistuvasti, laskee hänen kykynsä selviytyä dramaattisella tavalla. (Leventhal 2007, 4.)

Lewitin ja Schuurmann Bakerin (1996) mukaan lapset ovat alttiita väkivallan kohdeeksi joutumiselle ei vain siksi, että he ovat aikuisia fyysisesti pienikokoisempia ja heikompia, vaan myös siksi, että päivittäisessä hyvinvoinnissaan ovat aikuisista riippuvaisia. Tavallisesti lapset eivät itse valitse asuinpaikkaansa, vaan sen määrittelevät aikuiset. Laiminlyönti, perheväkivalta ja psyykkinen väkivalta ovat kytkösissä riippuvuussuhteeseen, jollainen lapsilla on tavallisesti aikuisia kohtaan. (Lewit & Schuurman Baker 1996, 147.) Suomalaisessa lapsiuhritutkimuksessa on havaittu, että väkivallan kohteeksi joutuu yhä harvempi lapsi ja nuori. Kuitenkin ne, jotka ovat joutuneet väkivallan kohteeksi, kokevat sitä toistuvasti. (Fagerlund, Peltola, Kääriäinen, Ellonen & Sariola 2014, 40.)

Puhuttaessa lasten ja nuorten altistumisesta väkivallalle, toteavat Oranen ja Laaksamo (2003), että sen seurauksiin vaikuttavat väkivallan laatu ja määrä sekä altistumisen aste. Tällä tarkoitetaan sitä, mitä lapsi on itse asiassa nähnyt ja kuullut altistumisen yhteydessä. Altistumiseen vaikuttavat luonnollisesti myös lapsen tai nuoren aiemmat väkivaltakokemukset ja muut kuormittavat tekijät. Väkivallalle altistumisen seurauksia saattavat lieventää lapsen tai nuoren omat selviytymiskeinot ja ympäristössä vaikuttavat suojaavat tekijät. (Oranen & Laaksamo 2003, 240–241.)

Myriam Denov (2010) on tutkinut lapsisotilaiden väkivaltakokemuksia Sierra Leonessa. Lapset usein pakotettiin vastarintaliikkeen jäseniksi ja joutuivat toimimaan sotilaina, mutta myös kärsivät päivittäin väkivaltaa oman joukkonsa taholta. Lasten ja nuorten näkökulmasta ainoa tavoite oli selvitä hengissä. Raja sen välillä, onko väkivallan tekijä vai sen kohde, hämärtyi. Denovin mukaan lapset kärsivät voimakkaista konfliktin jälkeisistä seurauksista. Näitä olivat fyysiset, joskus pitkäaikaiset vammat, perheen menettäminen, piinaavat muistot, syyllisyyden ja häpeän kokemukset, stigma ja hylkääminen sekä koulutukseen ja taloudelliseen tilanteeseen liittyvä syrjäytyminen. Lapsisotilaina toimineilla nuorilla oli useita tapoja, joita he itse käyttivät välttääkseen leimautumisen ja stigman. Näitä olivat vertaistuki muiden entisten lapsisotilaiden taholta, salailu ja valikoiva puhumattomuus sekä osallistuminen hengelliseen toimintaan. (Denov 2010, 794–803.)

3.4 Väkivallantekojen tyypit

WHO jakaa väkivallan teot tyypeihin niiden luonteen mukaan. Väkivalta voi olla fyysistä, psyykkistä, seksuaalista tai se voi olla perustarpeiden tyydyttämisen estämistä tai laiminlyöntiä. (Krug ym. 2005, 24.) Tässä tutkielmassa käytän väkivallan tyyppien luokittelun pohjana WHO:n määritelmää. Olen hyödyntänyt tyypittelyssä THL:n lähisuhte- ja perheväkivallan ehkäisyyn tarkoitettua materiaalia ja sen määritelmiä väkivallan muodoista, joten lisään tyypittelyyn taloudellisen väkivallan sekä väkivallalle altistumisen. (Krug ym. 2005, 21–22; THL 2018b.) Perustarpeiden tyydyttämisen estämisestä tai laiminlyönnistä käytän jatkossa termiä tarpeiden laiminlyönti. Siihen sisällytän myös ne oikeuksiensa loukkaukset, joita lapset joutuvat kokemaan.

Fyysisellä väkivallalla tarkoitetaan tämän tutkielman kontekstissa lapselle tai nuorelle tuotettua fyysistä kipua vai vammaa. Fyysinen väkivalta voi ilmentyä esimerkiksi

lyömisenä, potkimisena, polttamisena tai lapsen tai nuoren huumaamisena kemiallisilla aineilla. Tyypillisiä pahoinpitelyvammoja ovat mustelmat, palovammat, luunmurtumat, pään alueen vammat ja sisäelinvammat. Fyysinen väkivalta voi johtaa kuolemaan. Psyykkisellä väkivallalla tarkoitetaan tekoja, joilla on haitallinen vaikutus lapsen psyykkiselle ja tunne-elämän kehitykselle. Psyykinen väkivalta on esimerkiksi huutamista, nimittelyä tai hylkäämisellä uhkailua, se voi olla myös nöyryyttämistä ja eristämistä. Henkistä väkivaltaa aiheuttava aikuinen ei tarjoa lapselle lapsen kehitykselle välttämätöntä välittävää ja kannustavaa ympäristöä. Myös fyysinen väkivalta ja sillä uhkailu on henkistä väkivaltaa. (WHO 2002; THL 2018a.)

Seksuaalisella väkivallalla tarkoitetaan tapahtumia, jolloin lapsi tai nuori kokee kehitystään ja koskemattomuuttaan vahingoittavan seksuaalisen teon. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö voi olla esimerkiksi lapsen houkuttelemista seksuaalisiin tekoihin, lapsen sukupuolielinten koskettelua, lapsen pakottamista katsomaan aikuisten välistä seksuaalista toimintaa tai lapsen altistamista ikään kuulumattomalle seksuaaliselle toiminnalle ja kuvamateriaalille internetin kautta. Taloudellisella väkivallalla tarkoitetaan tekoja, joilla laittomasti hyödynnetään tai tuhotaan lapsen tai nuoren taloudellisia resursseja tai muuta omaisuutta. (THL 2018a.)

Lapsen tai nuoren tarpeiden laiminlyöntinä nähdään esimerkiksi terveydenhoito-ohjeiden noudattamatta jättäminen, asianmukaiseen terveydenhoitoon hakeutumisen laiminlyönti, lapsen huono hygienia, asunnottomuus, tarjotun ravinnon vähäisyys ja emotionaalisten tarpeiden laiminlyönti. Tarpeiden laiminlyöntiä ovat myös piittaamattomuus suojelun ja turvan takaamisesta lapselle, esimerkiksi piittaamattomuus lapsen altistumisesta huumeille ja ympäristön vaaroille sekä koulunkäynnin epääminen. (WHO, 2002; THL 2018a). Sirpa Taskisen (2003) mukaan lapsen tai nuoren tarpeiden laiminlyönti kytkeytyy rakenteelliseen väkivaltaan, jossa noudatetaan normeja, joissa ei huomioida lapsen ja nuoren oikeuksia.

Väkivallan haitallisille vaikutuksille lapsi tai nuori altistuu, kun hän elää ympäristössä, jossa jotkut henkilöt käyttäytyvät väkivaltaisesti. Väkivallalle altistumista voidaan kutsua myös epäsuoraksi väkivallaksi ja se on voimakkaasti lapseen tai nuoreen vaikuttava riskitekijä. Vaikka väkivalta ei kohdistu suoraan lapseen tai nuoreen, saa väkivaltainen ilmapiiri aikaan pelkoa ja turvattomuutta sekä pitkään jatkuvana voi altistaa monille sairauksille ja psyykkisille ongelmille. Lapsi tai nuori voi myös itse oppia ratkaisemaan ristiriitoja väkivallalla. Puuttuminen väkivaltaisessa kasvu-ympäristössä elävän lapsen tai nuoren

tilanteeseen on välttämätöntä tämän terveen kehityksen turvaamiseksi. Väkivallalle altistuminen on lapselle ja nuorelle yhtä vahingollista kuin suoran väkivallan kohteeksi joutuminen. (Paavilainen & Pösö 2003, 14; Oranen & Laaksamo 2003, 240; THL 2018a, 2018b.)

4 TOIMIJUUS

Tämän tutkielman teoriakehykseen kuuluvat väkivallan lisäksi toimijuus ja sen modaliteetit. Käsitellen myös toimijuuden ja vallan välistä suhdetta. Toimijuuden käsite (*engl. agency*) on peräisin sosiologiasta ja liitetään vahvasti Anthony Giddensin toimintateoriaan (Giddens 1984a; Ilmonen 1995, 343; Jyrkämä 2007, 195, 202). Tutkimuskirjallisuudessa toimijuuden käsitettä on käytetty etenkin lapsuuden (Satka & Moilanen 2004) ja vanhuuden (Wray 2004; Jyrkämä 2008) tarkastelussa.

4.1 Toimijuuden määrittelyä

Toimijuuden käsitteelle on tutkimuskirjallisuudessa erilaisia määritelmiä. Toiset korostavat toimijan omaehtoisuutta ja itsenäisyyttä, toisille taas hyvin minimalistinen ja passiivinen oleminen voi olla toimijuutta. Toimijuus on abstrakti ja moniulotteinen käsite, joten kussakin yhteydessä on määriteltävä, mitä sillä tarkoitetaan, muutoin se kattaa kaiken inhimillisen toiminnan (Eteläpelto, Heiskanen & Collin 2010, 11). Tämän tutkielman kohdalla on merkittävää määritellä, millaiseen toimijuuden käsitteeseen analyysi pohjautuu, sillä aineisto sisältää kuvauksia toisaalta aktiivisesta, aloitteellisesta toiminnasta ja toisaalta alistumisesta ja sietämisestä.

Toimijuuden käsitteen muotoutumiseen ovat osaltaan vaikuttaneet Anthony Giddensin (1984b) ajatukset toiminnasta. Hän puhuu toimijana toimimisesta. Hänen mukaansa se ei ole sarja yksittäisiä tekoja, vaan hän kuvaa sitä toimimisen jatkuvana virtana. Kun Giddens määrittelee toimintaa, hän edellyttää toimijalta toimenpiteitä kohdemaailman suuntaan. Hän pitää välttämättömänä sitä, että toimija olisi voinut tehdä myös toisin. Giddensin mukaan toimintaan liittyy tarkoituksellisuus ja vuorovaikutuksellisuus. Toimija tarkkailee Giddensin sanojen mukaan ”vuorovaikutuksen näyttämöä”, jolla sitten itse harkintansa mukaan toimii. (Giddens 1984b, 96-99.)

Jyrki Jyrkämän (2007) mukaan toimijuudessa on kysymys toiminnasta, sen luonteesta ja merkityksestä. Tärkeitä ovat myös toimijan ja rakenteiden väliset suhteet. Oleellista toimijuuden tarkastelussa on se, ohjaako yksilö toimintaa omilla valinnoillaan vai tulevatko määrittelyt toimijuudelle rakenteiden tai yhteiskunnan taholta. (Jyrkämä 2007, 202). Jyrkämän (2001) mukaan on tärkeää, että ihminen nähdään aktiivisena ja tavoitteellisena

toimijana. Yksilöllä on tällöin tietoa toiminnastaan, sen seurauksista ja merkityksestä. Hän kykenee myös perustelemaan toimintaansa. (Jyrkämä 2001, 301.)

Ikäihmisten toimijuutta tutkinut Jyrkämä (2007) määrittelee toimijuuden siten, että yksilö hyödyntää niitä voimavaroja, joita hänellä on ja toimii tehden valintoja ajallis-paikallisessa tilanteessa sekä kulloistenkin sosiokulttuuristen olosuhteiden puitteissa. Toimijuutta hänen mukaansa määrittävät myös käytettävissä olevat resurssit sekä avautuvien vaihtoehtojen ja mahdollisuuksien sisältämät ehdot, rajoitukset ja pakot. (Jyrkämä 2007, 203-204.) Brittiläisten sosiologien David ja Julia Jaryn (2000) mukaan toimijuutta on kyky toimia ilman yhteiskunnallisten rakenteiden luomia rajoituksia. Tällöin korostuu yksilön toiminnan tavoitteellisuus, omat vapaan tahdon mukaiset valinnat sekä kyvykkyys. (Jary & Jary 2000, 9-10). Eteläpelto ym. näkevät valintojen ja mahdollisuuksien korostamisen ongelmallisena, sillä he ajattelevat siihen kytkeytyvän näennäistoimijuuden vaaran etenkin länsimaisessa uusliberalistisessa kontekstissa. Tällöin valintojen tekemiseen liittyvät ongelmat saatetaan kytkeä yksilön kapasiteetteihin. Yksilön kyky ja taito tehdä oikeita valintoja korostuu, samoin kuin valintojen seuraukset. Toimijan oma vastuu valinnoissa näyttäytyy tärkeänä, vaikka todellisuudessa valintojen tekoon vaikuttavat monet erilaiset seikat yhdessä. (Gordon 2008, 129; Eteläpelto ym. 2010, 11-12.)

Giddensin (1984b) näkemyksen mukaan rakenteet ja toimijuus liittyvät yhteen. Rakenteet toisaalta rajoittavat ja toisaalta mahdollistavat toimijuuden toteutumisen. Giddens puhuu kahdenlaisista voimavaroista: auktorisaatiosta eli toimintaan velvoittamisesta, jolloin yksilöllä on fyysinen pakko toimia ja toisekseen allokaatiosta eli käyttöön oikeuttamisesta, jolloin yksilö suostutellaan toimintaan. (Giddens 1984a, 4-7, 1984b, 153.) Glen Elder ja Monica Kirkpatrick (2003), jotka ovat tutkineet ihmisten elämänsäkaarta, näkevät toimijuuden olevan yhteydessä yksilön tekemiin valintoihin elämän varrella. Yksilöt rakentavat omaa elämän kulkuaan mahdollisuuksien, historiallisten rajoitteiden ja sosiaalisten olosuhteiden kehityksessä. (Elder & Kirkpatrick 2003, 60.)

Suvi Ronkaisen (1999, 2006) mukaan ”toimijuus on ihmisyttä”. Hänen näkemyksensä mukaan toimijuudella tarkoitetaan yleisesti suhdetta, joka vallitsee toisaalta yksilölle mahdollisen ja toisaalta toteutuneen toiminnan välillä. Giddensin tapaan Ronkainenkin ajattelee, että toimijuuden edellytys on toisin tekemisen, valinnan tai reflektion mahdollisuus. Jokainen toimija kokee oman elämäntilanteensa yksilöllisesti. Tästä näkemyksestä käsin toimija määrittelee, mihin asioihin hän voi vaikuttaa ja mihin ei.

Ronkainen ei näe, että toimijuus kuvaisi yksilön ominaisuutta, vaan se rakentuu vuorovaikutuksessa osana kulttuurisia käsityksiä ja normeja tietyssä paikassa. Ronkainen toteaa toimijuuden olevan ”*subjektiivinen tilanteinen aspekti*”. (Ronkainen 1999, 51, 226; 2006, 531–532.)

4.2 Giddensin toimijuusnäkemyksen kritiikkiä

Toimijuuden käsitteestä on 1990-luvulta saakka keskusteltu yhteiskunnallisessa tutkimuksessa. Giddensiläinen näkemys toimijuudesta on saanut osakseen kritiikkiä feministisen tutkimuksen taholta ja se on nähty rationaalisenä, päämäärähakuisena ja individualistisena. (Ojala, Palmu & Saarinen 2009, 14.) Johanna Hurtigin (2013) mukaan toimijuus on suhteisiin ja kokemukselliseen näkökulmaan liittyvää. Myös Tuija Virkki (2004) määrittelee toimijuuden suhteelliseksi, se on ”suhdetta ja tunnetta toiseen” (Virkki 2004, 19-23). Toimijuus ei ole Hurtigin (2013) mukaan ominaisuus vaan prosessi, jossa liikutaan ”tilanteiden, suhteiden ja tarpeiden synnyttämällä muunnelmien alueella”. (Hurtig 2013, 115.)

Emirbauerin ja Mischen (1999) mukaan toimijuuden ilmentymisessä on usein nähtävissä kolme elementtiä. Ensinnäkin toimijuus sisältää pyrkimyksen pysyvyyden ja sosiaalisen järjestyksen ylläpitoon, toiseksi toimijuus suuntaa toimijan omiin tavoitteisiin ja tulevaisuuteen ja kolmanneksi toimijuudessa on tärkeä kyetä oikeuttamaan omat näkemyksensä ristiriitatilanteissa eettiseltä pohjalta. (Emirbauer & Mische 1999, 971.) Hurtigin mukaan Giddensin näkemyksen vaarana on, että vain aktiivinen ja autonominen yksilö nähdään toimijana. Hän korostaa, että myös hiljaisuus ja sopeutuvuus voi olla toimijuutta, eikä kaikilla voi olla aina mahdollisuutta toimia toisin. (Meyer & Jepperson 2000; Hurtig 2013, 115, 106.)

Giddensiläisen ja feministisen näkemyksen erilaiset näkökulmat toimijuuteen paikallistuvat toimijan roolin aktiivisuuteen tai passiivisuuteen sekä tavoitteellisen orientaation merkitykseen. Lähisuhdeväkivaltaa kokeneita venäläisiä naisia tutkineen Maija Jäppisen (2013) mielestä toimijuudessa on tärkeää hahmottaa sen rajoitukset herkällä otteella. Hänen mukaansa toimijuus voi olla myös sellaista, joka ei orientoidu muutosta kohti. (Jäppinen 2013, 161.) Tällaisesta toimijuudesta on esimerkkinä pieni ja minimalistinen (Honkasalo 2006, 103-105, 2008) tai hauras ja haavoittunut toimijuus (Ronkainen 2006). Feministisen

näkemyksen mukaan toimijuus vuorovaikutuksellisenä ja dynaamisena käsitteenä mahdollistaa toiminnan tarkastelun paikantuneena ja tilannekohtaisesti (Ojala, Palmu & Saarinen 2009, 15).

Morfogeneettistä realismia edustava Margaret Archer (2000, 2010) kritisoi Giddensin toimijuusnäkemystä siitä, että se pelkistää toimijuuden tässä hetkessä tapahtuvaksi. Archerin mielestä yksilön toimijuus on sekä tavoitteellista että tarkoitushakuista ja siihen sisältyy yksilön minuuden toteuttamiseen liittyvä autonomia. Hänen näkemyksensä mukaan Giddens sulattaa toimijan rakenteen kanssa yhteen. Archer taas haluaa pitää toimijan ja rakenteen erillään. Hänen mukaansa yksilön todellisuussuhteet rakentuvat kolmessa ulottuvuudessa: diskursiivisesti, käytännöllisesti ja ruumiillisesti. Tällöin johdonmukainen kuvaus toimijuudesta on yksilön ruumiillinen ja käytännöllinen todellisuussuhde, joiden varaan muodostuu hänen ajallisesti jatkuva käsityksensä omasta identiteetistään. (Archer 2000, 162; 2010, 227; Eteläpelto ym. 2010, 21.)

4.3 Toimijuuden ja vallan suhde

Giddensin (1984a, 1984b) näkemyksen mukaan ihmisellä on kyky vaikuttaa asioihin ja tilanteisiin. Tällöin hän käyttää valtaa. Giddensin mielestä valtasuhteet ovat lähes poikkeuksetta kaksisuuntaisia ja ne käsittelevät sekä toimijan autonomiaa että riippuvuutta. Hänen mukaansa myös yksilöt, joiden katsotaan olevan selvimmin riippuvaisuussuhteessa, säilyttävät jonkinlaisen autonomian. Giddens kutsuu tätä ilmiötä kontrollin dialektiikaksi. Hän toteaa, että yksilö, joka ei osallistu kontrollin dialektiikkaan, lakkaa hänen näkemyksensä mukaan olemasta toimija. Kyseeseen voisi tulla henkilö, jonka toiminnat estetään ja jota pidetään täysin silmällä. Esimerkkinä hän mainitsee pakkopaidassa olevan potilaan. (Giddens 1984a, 9, 14-15; 1984b, 153, 231-232.)

Robert A. Dahl (1957) hahmottelee vallan ilmentymistä sanoilla *power over*, kun viitataan suhteeseen, jossa toisella osapuolella on käskyvaltaa toiseen osapuoleen nähden. Sanat *power to* taas liittyvät valtaan, jolla vaikutetaan asioihin tai tilanteisiin. Tällöin toimijalla on resursseja, joiden avulla voidaan aikaansaada toivottuja vaikutuksia. (Dahl 1957, 202–203.) Bertrand Russell määritteli jo 1938 ilmestyneessä *Power*-teoksessaan vallan tarkoituksellisten vaikutusten tuottamiseksi (Russell 2004, 23). Dahlin ja Russellin vallan määritelmistä puuttuu potentiaalinen valta, joka näyttäytyy Dennis Wrongin (1980)

määrittelyssä kyvykkyytenä tuottaa aiottuja vaikutuksia muissa ihmisissä. (Wrong 1980, 2; Eteläpelto ym. 2010, 15.)

Eteläpellon ym. (2010) mukaan keskusteluun toimijuudesta ja vallasta sisältyvät ääripäät, jolloin yksilö olisi riippumaton rakenteista ja toisaalta tilanne, jossa rakenteet alistavat yksilön ja estävät toimijuuden toteutumisen. Heidän mielestään nämä ääripäät on hylätty ja todettu toimijuuden määrittävän jonkin näiden kahden ääripään välille. (Eteläpelto ym. 2010, 18.) Tässä voidaan nähdä yhtymäkohtia Giddensin näkemykseen siitä, että kontrollin dialektiikan kadotessa, myös toimijuus lakkaa (Giddens 1984b, 232). Giddensin kontrollin dialektiikkaan viittaa Alcinda Honwana (2009, 65) puhuessaan lapsisotilaiden toimijuudesta. Huolimatta siitä, että he elivät heitä alistavissa olosuhteissa, lapsisotilaat kykenivät tiettyinä hetkinä vastaamaan heitä kontrolloivaan valtaan. Vaikkakin heidän toimijuutensa suurimmaksi osaksi oli hyvin niukkaa, oli heidän osaltaan nähtävissä Giddensin mainitsema ”vuorovaikutuksen näyttämön tarkkailu”. (Giddens 1984, 99.) Tästä vuorovaikutuksen tarkkailusta on kysymys myös toimijuuden modaliteettien näyttäytymisessä. Modaliteettien esiintyvyys ja intensiteetti vaihtelee yksilön ja hänen ympäristönsä välisen suhteen muutoksissa.

4.4 Toimijuuden modaliteetit

Tässä tutkielmassa teoriakehys rakentuu toimijuuden modaliteettiteorian sekä taktisen toimijuuden käsitteen pohjalle. Modaliteettiteoria on peräisin semiotiikasta ja etenkin Algirdas Julius Greimasin sekä hänen ympärilleen muodostuneen Pariisin koulukunnan työstä. Suomalaisessa semioottisen sosiologian tutkimuksessa Pekka Sulkunen ja Jukka Törrönen (1997) ovat käsitelleet modaalisuutta teksteissä ja puheessa. Sulkusen (1997) mukaan modaalisuudet kuvaavat subjektin sisäisiä voimavaroja ja motivaatioita. (Sulkunen 1997, 45.) Eero Tarastin (2004) mukaan modaalisuus semioottisena käsitteenä kuvaa sitä suhdetta, joka subjektilla on lausumaansa. Tähän liittyvät hänen tapansa arvottaa puhettaan tunteillaan, asenteillaan ja varmuudellaan. (Tarasti 2004, 17.)

Greimasin (1982; ks. Sulkunen & Törrönen 1997) mukaan käytännöllisen modaalisuuden lajit ovat osaaminen, kykeneminen, haluaminen ja täytyminen. Hän tekee eron kyvyn ja osaamisen välillä. Osaaminen on subjektin pysyvä ominaisuus, joka on usein hankittu tai opittu. Tällöin puhutaan subjektin kompetenssista. Kyky on taas tilanteeseen liittyvä.

Haluaminen liittyy motivaatioon ja motivoitumiseen. Siihen kuuluvat myös toimijan itsenäisyyden aste ja hänellä olevat voimavarat. Täytyminen tarkoittaa ulkopuolelta määrittyviä fyysisiä ja sosiaalisia pakkoja ja rajoituksia. (Greimas 1982, 15; Sulkunen ja Törrönen 1997, 83-89; Jyrkämä 2006, 206; Veijola 2007, 131; Romakkaniemi 2010, 138.)

Soile Veijolan (1997) mukaan modaalisuudet kuvaavat subjektin suhdetta omaan tekemiseensä ja olemiseensa (Veijola 1997, 131.) Veijola (2004) puhuu myös subjektiuden asteista, jolloin toimijuuden motivaatio voi olla joko yksilön sisältä tai ulkopuolelta tuleva. Sisäisestä motivaatiosta syntyviä modaliteetteja kutsutaan endotaktisiksi modaalisuuksiksi. Näitä ovat osaaminen ja haluaminen ja niissä subjektin rooli on vahva. Ulkopuolisesta motivaatiosta syntyviä modaliteetteja ovat kykeneminen ja täytyminen. Niitä kutsutaan eksotaktisiksi modaliteeteiksi. Subjektius on tällöin heikkoa. Kykenemisessä painottuvat ulkopuoliset olosuhteet ja täytyminen on täysin ulkopuolelta määrittyvää. (Greimas 1983; Sulkunen & Törrönen 1997, 83, 88-89; Veijola 1997, 141-142; 2004, 109.) Sulkunen ja Törrönen pohtivat Greimasin mainitsemien modaliteettien lisäksi tuntemisen modaalisuutta. He toteavat, että tunteet luonnehtivat mielentilaa, ei asian tilaa. Tunteilta puuttuu heidän mukaansa lineaarinen, jatkuva aikaan pohjautuva rakenne, joka tilanteiden kuvaamiseen kuuluu. (Sulkunen ja Törrönen 1997, 91-92).

Tätä Sulkusen ja Törrösen (1997) pohdintaa Jyrkämä (2007) hyödyntää myöhemmin modaliteettimallinsa rakentamisessa sisällyttäen siihen Greimasin mainitsemat osaamisen, kykenemisen, haluamisen ja täytymisen modaliteetit sekä lisäten siihen voimisen ja tuntemisen. Jyrkämä (2007) on soveltanut modaliteettiteoriaa vanhustyön analyysiin sopivaksi ja samalla Jyrkämä muuntaa modaliteetteja edelleen toimijuuden tarkastelua varten. Tarkastelu kohdistuu itse toimintaan, toimintatilanteisiin ja toimintakykyyn. Osaamista ovat tiedot ja taidot, jotka ovat pysyvää osaamista. Kykenemistä ovat fyysinen ja psyykkinen toimintakyky. Haluamista on motivaatio, tahtominen, päämäärätietoisuus ja tavoitteellisuus. Täytymistä määrittävät fyysiset ja sosiaaliset pakot ja rajoitukset. Voiminen taas on toimijuuden mahdollistumista tilanteissa, joita rakenteet kulloinkin avaavat tai tuottavat. Tuntemiseen liittyy tunteiden lisäksi toiminnan arviointi, arvottaminen ja kokeminen. Jyrkämän näkemyksen mukaan toimijuus on moniulotteista, joka ilmenee modaliteettien muodostamana yhteenkietoutuvana kokonaisdynamiikkana. (Jyrkämä 2007, 206-207.) Romakkaniemi (2010) näkee modaliteetit osittain sisäkkäisinä ja ne tarjoavat hänen mukaansa erilaisia tulokulmia toimijuuden käsittelyyn (Romakkaniemi 2010, 139). Tämän tutkielman teoriakehyksenä käytän Jyrki Jyrkämän muovaamaa ja käyttämää

modaliteettimallia alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden väkivaltakokemuksiin niveltävän toimijuuden tarkasteluun. Lisäksi käytän teoriakehyksenä myös Alcinda Honwanan tutkimuksissaan käyttämää taktisen toimijuuden käsitettä.

4.5 Taktinen toimijuus

Alcinda Honwana (2009) on tutkinut lapsisotilaiden toimijuutta Mosambikissa. Hän nojaa Giddensin (1984) käsitykseen toimijuudesta ja vallasta, jolloin kaikki riippuvuuden muodot voivat tarjota joitakin voimavaroja, joilla myös alisteisessa asemassa olevat yksilöt voivat toiminnallaan vaikuttaa niihin, joiden vallan alla he ovat. Rajoitetussakin toimintatilanteessa voi esiintyä valinnanvapautta, eivätkä rajoitukset tarkoita toimijuuden kutistumista kokonaan. Giddens kutsui tätä vuorovaikutteista tilannetta kontrollin dialektiikaksi. Giddensiläisen näkemyksen mukainen toimijuus tekee Honwanan tutkimuksessa mukana olevista lapsisotilaista toimijoita ansaitusti, koska he kykenevät tietyissä tilanteissa vaikuttamaan joko muiden tai omaan toimintaansa. He voivat esittää sairasta välttääkseen tiettyjä työtehtäviä, he voivat suunnitella pakoa tai he voivat tahallaan tehdä tehtävänsä huonosti. (Giddens 1984; Honwana 2009, 65.)

Honwana sovelsi tutkimuksissaan ranskalaiselta filosofilta Michel de Certeaulta (1984) omaksumaansa taktisen toimijuuden käsitettä. De Certeau tekee jaon strategian ja taktiikan välille. Strategia on hänen näkemyksensä mukaan voimasuhteiden manipulointia, joka on suoritettava tietyssä fyysisessä ja sosiaalisessa tilassa, jossa autonominen toimija voi luoda suhteita itsestään ulkopuolisen kanssa. (de Certeau 1984, 5; Honwana 2009, 65; Oswell 2013, 58.) Taktiikka taas on laskelmoitua toimintaa, jonka tekijältä puuttuu autonomia ja lisäksi hän toimii ympäristössä, joka ei kuulu hänelle. Tekijä toimii yksittäisin, toisistaan irrallisoin toiminnoin. Hän hyödyntää avautuvat mahdollisuudet ja on niistä riippuvainen. Tästä syystä taktiikka on luonteeltaan liikkuvaa ja sen on tyydyttävä tilanteissa tapahtuviin muutoksiin. De Certeau kutsuu taktiikkaa ”heikkojen taiteeksi”, sillä alisteisessa asemassa olevien toimijoiden on jatkuvasti käsiteltävä tapahtumia muuntaakseen ne mahdollisuuksiksi. (de Certeau 1984, 37; Honwana 2009 65-66.)

Honwana (2009) kuvaa lapsisotilaiden käyttäneen taktista toimijuutta selvitäkseen elämänsä olosuhteista ja voidakseen maksimoida väkivaltaisen ympäristönsä tarjoamat mahdollisuudet. He toimivat heikommasta asemasta käsin. Taktinen toimija on henkilö,

jonka valinnanmahdollisuudet ovat hyvin rajalliset. (Honwana 2009, 66.) Lapsisotilaat, joilla ei ollut käytössään voimavaroja tai välineitä niiden hankkimiseen, voimaantuivat taktisen toimijuuden tavasta luoda mahdollisuuksia itselleen. Näin he onnistuivat pääsemään tilanteissa eteenpäin tai ainakin selvisivät niistä hengissä. (Schafer 2007, 3; Oswell 2013, 59.) Tutkielmassani hyödynnän taktisen toimijuuden käsitettä teoriakehyksenä alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden toimijuudelle etenkin matkan Lähi-Itään sijoittuvalla osuudella.

5 TUTKIELMAN TOTEUTUS

Tässä luvussa kuvaan tutkielmani toteutusta. Aluksi määritän tutkimustehtäväni, johon tutkielmani pyrkii vastaamaan. Tämän jälkeen kerron aineiston keruusta ja siinä käyttämästäni menetelmästä. Sitten kuvaan aineiston analyysiä, aineistohallintaa ja tutkielmani raportointia. Luvun lopussa pohdin tutkielmaprosessiin liittyneitä eettisiä kysymyksiä.

5.1 Tutkimustehtävä

Tämän tutkielman tutkimustehtävä muodostuu valitun kohderyhmän, ajallisen rajauksen, haastateltujen väkivaltakokemusten sekä väkivaltatilanteisiin niveltyvän toimijuuden osalta. Tutkielmani kohderyhmänä ovat täysi-ikäiset maahanmuuttajat, jotka ovat tulleet Suomeen yksin turvapaikanhakijoina ollessaan vielä alaikäisiä. Kokemuksen aikajänteenä käytän haastateltujen nuorten elämän sitä ajanjaksoa, jolloin he ovat olleet matkalla kotinsa ja Suomen välillä. Tutkielmassani tarkastelen haastateltavien väkivallan kohteeksi joutumisen aikaansaamia kokemuksia sekä toimijuutta näiden kokemuksiin kytkeytyneenä. Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden muuttomatkaan ja väkivaltakokemuksiin liittyvää tutkimusta on vähän. Kohderyhmän toimijuutta turvapaikanhakuprosessin ja kotoutumisen aikana on tutkittu jonkun verran etenkin Norjassa ja Iso-Britanniassa. (Kohli 2007; Eide & Hjern 2013.) Ennakko-oletuksenani tutkielman teon alussa oli, että osa alaikäisistä yksintulleista turvapaikanhakijoista on kokenut väkivaltaa matkallaan Suomeen. Heidän toimijuutensa osalta yleisenä oletuksenani oli, että toimijuus matkalla on ollut pitkäkestoista ja vahvaa, sillä osoituksena siitä on ollut saapuminen Suomeen. Tutkielmani tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia väkivaltaan liittyviä kokemuksia Suomeen alaikäisinä yksintulleilla turvapaikanhakijoilla oli heidän matkallaan Suomeen?
2. Kuinka yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden toimijuus näyttäytyi niveltyneenä näihin väkivaltakokemuksiin matkan aikana?

5.2 Aineiston keruu

Tutkielmani aineisto koostuu kuuden ilman huoltajaa alaikäisenä turvapaikanhakijana Suomeen tulleen nuoren haastatteluista. Aineisto kerättiin teemahaastatteluin syklisellä menetelmällä eli tapasin haastateltavia kolme kertaa. Haastatteluhetkellä kukin nuorista oli jo täysi-ikäinen, joten tutkimuslupien hakeminen ei ollut tarpeellista. Nauhoitin haastattelut, minkä jälkeen litteroin ne ja poistin tunnistetiedot.

5.2.1 Menetelmänä teemahaastattelu

Tutkimuksen tavoitteena on ratkaista asetettu tutkimusongelma ja tutkijan on sen vuoksi valittava menetelmät, joiden avulla tämä tavoite saavutetaan. Haastattelua voidaan pitää eräänlaisena tiedonsaannin perusmuotona, jonka kautta tutkija saa kielellisen vuorovaikutuksen kautta tutkittavasta ilmiöstä kattavaa ja luotettavaa tietoa. Haastattelua voidaan luonnehtia ennaltasuunnitelluksi, päämäärähakuiseksi, joustavaksi ja moniin konteksteihin sopivaksi menetelmäksi. Sen kautta voidaan tutkia haastateltavien ajatuksia, käsityksiä, kokemuksia ja tunteita. Haastattelu voi muistuttaa keskustelua, jossa haastattelija on aktiivisen kuuntelijan roolissa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 11, 14, 34–42, 102–103; Hyvärinen 2017, 33; Tuomi & Sarajärvi 2018, 85–86.)

Aineiston keräämisen menetelmänä haastattelu voidaan jakaa kolmeen tyyppiin: avoimeen, puolistrukturoituun ja strukturoituun haastatteluun. Avoimessa haastattelussa tutkimuksen aihealueesta keskustellaan vapaasti ja teemat voivat polveilla haastateltavan ehdoilla. Puolistrukturoidusta haastattelusta käytetään joskus myös teemahaastattelun nimeä. Teemahaastattelussa haastattelua varten on luotu haastattelurunko, jonka pohjalta kaikille haastatelluille esitetään samat kysymykset. Haastateltavat voivat muotoilla vastauksensa omin sanoin. Teemahaastattelun tavoitteena on pureutua haastateltavan ilmiöille antamiin tulkintoihin ja merkityksiin. Strukturoitua haastattelua taas käytetään yleensä lomakepohjaisissa haastatteluissa, joissa haastattelun kulku on ennalta tarkoin määritelty. (Eskola & Suoranta 2008, 86–87; Hirsjärvi & Hurme 2008, 47–48; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 197.)

Tässä tutkielmassa käytin aineiston keräämisen menetelmänä teemahaastattelua, jolloin laadin haastattelulle väljän rungon (Liite 2). Teemahaastattelun etuina ovat se, että aineisto voidaan kerätä joustavasti haastateltavan ehdoilla edeten. Aiheiden järjestystä voidaan

vaihdella ja tiettyihin aihepiireihin voidaan tarvittaessa syventyä enemmän. Teemahaastattelussa keskustelun on mahdollista suuntautua yllättävillekin tahoille. Teemahaastattelu oli perusteltu valinta aineistonkeruumenetelmäksi, sillä aiheeni oli vähän tutkittu, ennestään osittain tuntematon teema. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 205.)

Tässä tutkielmassa keräsin teemahaastatteluaineiston syklisellä menetelmällä. Tämä menetelmä on peräisin Kurt Lewinin kehittämästä toimintatutkimuksesta, jossa aineisto kerätään sykleissä eli useammalla ”kierroksella”. Tehtyjen havaintojen pohjalta seuraavilla kierroksilla hyödynnetään aiempia havaintoja ja kokemuksia. (Adelman 1993, 14.) Haastateltavia pyrin hankkimaan eri tahoilta. Tein kyselyjä eri kaupunkien kotoutumispalveluihin sekä seurakuntien diakoneille tiedustellen, olisiko mahdollista löytää heidän kauttaan alaikäisiä yksintulleita nuoria haastateltaviksi. Näiden väylien kautta en löytänyt ainuttakaan haastateltavaa. Joidenkin työntekijöiden mielestä alaikäisten nuorten haastattelu on riskialtista, sillä aihepiiriin saattaa nuorilla liittyä vahvoja traumoja. Toisille työntekijöille taas nuoret itse olivat todenneet, että matkan kokemukset ovat heille niin henkilökohtaisia, etteivät halua kertoa niistä tuntemattomille henkilöille. Lopulta päätin etsiä haastateltaviksi alaikäisinä yksintulleita nuoria, jotka olisivat jo täysi-ikäisiä. Käytin etsimistä varten omia verkostojani, joiden kautta löysin minulle sekä ennestään tuttuja että tuntemattomia nuoria haastateltaviksi. Kun haastateltavat olivat jo täysi-ikäisiä, ei ollut tarvetta tutkimuslupien kysymiseen. Riitti, että kukin haastateltavista suostui tulemaan mukaan vapaaehtoisesti. Uskoakseni haastateltavat kokivat minua kohtaan luottamusta, jonka vuoksi he lupautuivat olemaan haastatteluissa mukana. Haastateltavien tapaamista varten tekemäni matkat eri puolille Suomea tein omalla kustannuksellani. Tutkielman aihepiiriin arkaluontoisuuden vuoksi arvioin henkilökohtaisten kasvokkain tehtyjen haastattelujen olevan esimerkiksi puhelinhaastatteluja tai Skypen välityksellä tehtyjä haastatteluja parempi vaihtoehto.

Neljä haastatteluista tehtiin kokonaan suomenkielellä ja kaksi darinkielellä. Näissä kahdessa haastatteluissa käytettiin tulkkia. Molemmilla tulkkeina toimivilla henkilöillä oli luottamuksellinen suhde haastateltavaan. Arvioni mukaan tulkkien läsnäolo haastattelussa ei vaikuttanut oleellisesti haastattelun toteutukseen ja haastateltavien kertomuksiin. Tein kullekin nuorelle kaksi haastattelua. Lisäksi tapasin viittä nuorta kolmannen kerran antaakseni heille mahdollisuuden kommentoida valitsemiani lainauksia haastatteluista. Kahden ensimmäisen kierroksen haastattelut nauhoitin yliopistolta lainaamallani nauhurilla sekä omalla puhelimellani. Haastattelujen tallentamisen en havainnut vaikuttavan juurikaan

haastattelun etenemiseen tai sisältöön. Välittömästi haastattelujen jälkeen siirsin sanelimesta tallenteen omalle henkilökohtaiselle tietokoneelleni, joka oli suljettu salasanalla. Puhelimeen tallennetut haastattelut säilyivät puhelimessani, joka oli myös suljettu sormenjälkitunnistautumisella. Ensimmäiset haastattelut tein tammikuussa 2018 ja toinen haastattelukierros sijoittui maaliskuulle 2018. Kolmannet tapaamiset nuorten kanssa olivat huhtikuussa 2018. Haastattelujen pituudet ensimmäisellä kierroksella vaihtelivat 1 h 12 minuutista 1 h 33 minuuttiin. Toisen kierroksen haastattelujen pituudet vaihtelivat 31–53 minuutin välillä.

Ensimmäisellä haastattelukierroksella aloitin haastattelut perehtymällä yhdessä haastateltavien kanssa tiedotteeseen, jonka laadin haastatteluun osallistuvia varten (Liite 1). Tiedotteen avulla kerroin haastateltaville tarkemmin opinnoistani ja tutkielman tekemisestä, valitsemastani aiheesta ja sen perusteluista sekä haastattelun käytännön toteutuksesta. Kerroin myös siitä, mitä haastattelumateriaalille tapahtuu haastattelun jälkeen. Jokainen haastateltava oli nämä tiedot saatuaan edelleen valmis haastateltavaksi. Haastatteluissa etenin etukäteen laatimani teemahaastattelun rungon mukaisesti (Liite 2.). Aluksi kyselin haastateltavilta taustatietoja heistä itsestään, heidän perheestään ja matkastaan Suomeen. Kohdan 1.5 (seuralaiset matkalla) jätin ensimmäisen haastattelun jälkeen pois taustatiedoista, sillä usein seuralaiset vaihtelivat matkan aikana ja tähän kysymykseen oli helpompi saada vastauksia sen lomassa, kun haastateltavat kertoivat kronologisesti matkastaan. Käytin ensimmäisen kierroksen haastattelujen tukena karttaa, josta näkyi reitin varrella sijainneet maat. Kahdessa haastattelussa käytin karttakirjaa ja neljässä haastattelussa tablettilta näkyvää Google Maps -karttaa.

Varsinaisen matkan kuvauksessa pyysin haastateltavia kertomaan vapaasti siitä, mistä matka lähti liikkeelle ja etenemään sitten kertomuksessaan sen mukaan, mitä matkalla tapahtui. Matkakertomusten aluksi kysyin myös sitä, miksi haastateltavat olivat alunperin lähteneet matkalle. Kysyin myös sitä, oliko lähtö heidän oma vai heidän perheensä tekemä päätös. Tämän jälkeen haastateltavat kertoivat vapaamuotoisesti matkansa vaiheista ja korostivat niitä seikkoja, jotka olivat heille matkalla merkityksellisiä. Minä kysyin tarkentavia kysymyksiä ja etenkin sitä, millaisia hyviä tai pahoja kokemuksia matkan vaiheisiin liittyi. Kysyin myös sitä, keitä henkilöitä tilanteisiin liittyi ja millaisia ajatuksia tai tunteita haastateltavilla oli tapahtumien yhteydessä tai niiden jälkeen. Lisänä haastattelurunon kysymyksiin kysyin haastattelun loppuvaiheessa, että mikä tai mitkä olivat matkan vaarallisimmat tilanteet, joihin he olivat joutuneet. Eräs haastateltava lähetti minulle

Youtube-videon, jonka avulla hän kuvaili konkreettisemmin Iranissa tapahtuvaa ihmissalakuljetustoimintaa.

Toisen kierroksen haastattelut olivat kestoiltaan lyhyempiä. Niitä ennen olin jo tehnyt ensimmäisten haastattelujen pohjalta aineiston analyysiä, joten saatoin hyödyntää haastateltavilta jo saamaani tietoa. Toisella kierroksella huomioni oli etenkin toimijuuden modaliteettien ilmenemisessä väkivaltatilanteissa. Kunkin haastateltavan kohdalla heidän aiempi kerrontansa määritteli haastattelun sisältöä ja tein runsaasti tarkentavia kysymyksiä. Ensimmäisellä kerralla nuorten väkivaltatilanteisiin liittyvistä tunteista kertominen oli niukkaa. Niinpä toisella kierroksella kysymykset usein sivusivat tätä tematiikkaa.

Kolmannen kierroksen haastatteluja en nauhoittanut. Haastattelut olivat lyhyitä ja niiden tarkoituksena oli osallistaa haastateltavia haastattelujen prosessiin siten, että he saivat tutustua niihin suoriin lainauksiin, joita minun oli tarkoitus liittää tutkielman tulososioon. Samalla he saivat mahdollisuuden korjata, kommentoida tai poistaa lainauksia. Muutamia lainauksia korjasin ja yhden lainauksen poistin kokonaan, kun kävi ilmi, että olin ymmärtänyt väärin haastateltavan kuvauksen eräästä Unkarissa tapahtuneesta tilanteesta.

Haastattelut tehtiin vaihtelevasti joko haastateltavien kotikaupunkien kirjastoissa, kahviloissa tai heidän kodeissaan. Kolme haastattelua tehtiin haastattelijan kotona. Kaikki haastattelutilanteet olivat rauhallisia ja niissä haastattelut oli mahdollista toteuttaa ilman ulkoisia häiriötekijöitä. Ensimmäisen kierroksen haastattelun päätteeksi annoin nuorille elokuvaliput kiitokseksi osallistumisesta.

5.2.2 Litterointi ja anonymiteetti

Ruusuvuoren ja Nikanderin (2017) mukaan litterointi auttaa kerättyyn aineistoon tutustumisessa. Litterointi voidaan nähdä myös muistiinpanoina alkuperäisestä nauhoitetusta haastattelutilanteesta. Litterointia on mahdollista käyttää tutkielman aineiston jäsentämisen välineenä, jonka avulla haastatteluissa esiintulleita yksityiskohtia voi tarkasti havainnoida. Litteroinnin ansiosta aineisto tulee käytyä läpi useampaan kertaan, mikä taas auttaa tutkimusprosessin edistymisessä, sillä samalla tutkija voi jo kehittää teoreettisia ja analyttisiä tutkimukseen liittyviä valintojaan. Se kuinka, tarkkaan tutkija haastattelut litteroi, pohjautuu tutkimuskysymykseen ja sen asettamiin vaatimuksiin. Tavallisesti litteroinnin toteutuksessa nähdään kaksi eri vaihtoehtoa. Se voidaan tehdä joko sisältöä tai

tapaa ajatellen. Yleensä sisällönanalyttisen menetelmän yhdessä käytetään sisältöön keskittyvää litterointityyliä. (Ruusuvoori & Nikander 2017, 427–439.)

Tätä tutkielmaa varten tehtyjen haastattelujen litteroinnin suoritin kahdessa vaiheessa. Ensimmäiset litteroinnit tein teemahaastattelujen ensimmäisen kierroksen jälkeen, jotta pääsin sitten tekemään ensimmäisen vaiheen analyysiä väkivallan ja toimijuuden ilmentymisestä nuorten matkalla Suomeen. Toisen haastattelukierroksen jälkeen litteroin jälleen. Litterointityyliksi valitsin sanatarkan sisältöön keskittyvän tavan. Yhteensä litteroitua materiaalia tutkielmaani varten kertyi 257 sivua, joissa rivinvälinä oli 2.

Tutkijat Ranta ja Kuula-Luumi (2017) jakavat tutkimusaineistoon liittyvät tunnisteet suoriin ja epäsuoriin tunnistetietoihin. Suoria tunnisteita ovat heidän mukaansa haastateltavan nimi, sosiaaliturvatunnus ja osoite. Epäsuoriin tunnisteisiin kuuluvat taas sosiaalinen, taloudellinen ja kulttuurinen tieto. Käytännössä näitä ovat esimerkiksi haastateltavien syntymäaika, työpaikka, ammatti tai asuinpaikka. Rannan ja Kuula-Luumin mukaan haastateltavan voi katsoa olevan tunnisteeton, jos muillakin henkilöillä on heidän kanssaan samoja piirteitä. Lisäksi tunnisteettomuuteen kuuluu se, että henkilöä ei voi ”kohtuullisin toimin” tunnistaa. (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 418–419.)

Pääasiallisia anonymisoinnin keinoja ovat tiedon muuttaminen, sen poistaminen sekä erilaiset yleistävät kategorisoinnit, jolloin yksittäinen tieto katoaa laajempaan kokonaisuuteen. (Emt. 419.) Tässä tutkielmassa käytän anonymisoinnissa hyväkseni tiedon muuttamista, sillä annoin haastatelluille nuorille salanimet, jotta heidän oikeat nimensä eivät tulisi ilmi. Toiseksi poistin tuloksista tiedot nuorten asuinpaikkakunnista, että heidän tunnistamisensa olisi lähes mahdotonta. Tutkielman yhteydessä haastatelluista paljastuu heidän sukupuolensa, kansallisuutensa, ikänsä sekä saapumisvuotensa Suomeen. Lisäksi käy ilmi ne maat, josta he lähtivät matkalle kohti Suomea. Kaikki haastateltavat olivat kansallisuudeltaan afganistanilaisia. Kaikki haastateltavat olivat miespuolisia ja he saapuivat Suomeen vuonna 2015. Maahanmuuttoviraston tilastotietojen mukaan vuonna 2015 Suomeen saapui yhteensä 3024 alaikäistä yksintullutta turvapaikanhakijaa. Heistä 1915 oli Afganistanin kansalaisia. (Maahanmuuttovirasto 2018.) Näin ollen arvioin tutkielmani haastateltavien anonymiteetin olevan perustellusti hyvin vahvan.

5.2.3 Haastateltavien taustatiedot

Tämän tutkielman aineiston keräämistä varten tekemiini teemahaastatteluihin osallistui kuusi henkilöä eri puolilta Suomea. Jokainen haastateltavista saapui Suomeen turvapaikanhakijana vuonna 2015 yksin ilman huoltajaa ollessaan vielä alaikäinen. Kaksi haastateltavista nuorista oli saapuessaan 15-vuotiaita, kolme 16-vuotiaita ja yksi 17-vuotias. Haastatteluhetkellä nuoret olivat iältään 18-20-vuotiaita. Matkan kesto vaihteli, lyhimmillään se oli 50 pv ja pisimmillään 3 vuotta. Neljä nuorista lähti matkalleen Afganistanista ja kaksi Iranista, koska heidän perheensä asuivat siellä pakolaisina. Kolmen nuoren perheeseen kuuluivat äiti, isä ja sisaruksia. Yhden nuoren äiti ja isä olivat kuolleet ja hän asui yhdessä tätinsä ja sisarustensa kanssa. Kahden nuoren isä oli kuollut, jolloin perheeseen kuuluivat äiti ja sisarukset.

Kaikki nuoret olivat käyneet jonkin verran koulua lähtömaassaan. Niukin koulukokemus oli noin kolmen kuukauden mittainen opiskelu uskonnollisessa koulussa Afganistanissa. Pisimpään koulua käynyt haastateltava oli opiskellut Afganistanissa 7 vuotta. Neljä nuorista kertoi lähteneensä matkalle omasta halustaan. Syy oli Afganistanista lähteneillä maan turvaton tilanne sekä se, etteivät he voineet levottomuuksien vuoksi rakentaa tulevaisuuttaan eivätkä esimerkiksi opiskella. Haastateltavat myös kokivat olevansa alituiseissa hengenvaarassa. Yksi haastatelluista kertoi lähtönsä syyksi sen, että isä pyrki pakottamaan hänet liittymään Taleban-liikkeeseen. Koska nuori ei halunnut liittyä kyseiseen ryhmään, hän lähti kotoa salaa välttääkseen kuoleman. Haastateltava kertoi lapsuuden kokemuksistaan, jolloin hän näki Talebanin tappavan veljensä ja samalla hän itse haavoittui jalkaan. Kun eräs sedistä pyrki auttamaan kuolevaa veljeä, tämän käsi leikattiin poikki. Iranista lähteneiden syytä lähtöön olivat vaikeus asua maassa ilman oleskelulupaa. Opiskelussa ja työsaannissa oli suuria vaikeuksia heidän pakolaisina ollessaan. Vaikka afganistanilaisia on tällä hetkellä Iranissa noin 3 miljoonaa (UNHRC 2018), heidän elinolosuhteensa ovat maassa hyvin epävakaita.

Haastateltavien käyttämä reitti oli kaikilla lähes sama. Neljä nuorta lähti matkaan Afganistanista. He matkustivat Pakistanin kautta Iraniin. Kaksi heistä karkotettiin Iranista takaisin Afganistaniin, mutta he lähtivät uudelleen matkaan välittömästi. Kaksi haastateltavaa lähti matkalle Iranista. Iranista kaikki haastateltavat kulkivat Turkkiin, Kreikkaan, Makedoniaan ja Serbiaan. Kaksi nuorta jatkoi siitä Kroatian ja Slovenian kautta Itävaltaan, kun muut menivät Unkarin kautta Itävaltaan. Itävallasta kaikkien haastateltavien

matka jatkui Saksaan. Yksi nuori meni Saksasta suoraan Ruotsiin ja sitten Suomeen. Muut haastateltavat matkustivat Saksasta Tanskan ja Ruotsin kautta Suomeen. Haastateltavista ja heidän käyttämistään reiteistä riippuen nuoret kulkivat matkallaan 10–14 valtion alueella. He tekivät matkaa jalan, henkilöautolla, lava-autolla, bussilla, kumiveneellä, laivalla sekä junalla.

5.3 Aineiston analyysi

Tutkielmani aineiston analyysimenetelmänä käytin sisällönanalyysiä. Tavoitteenani oli saada analyysistä sanallinen, tiivis ja yleinen kuvaus nuorten väkivaltakokemuksista ja toimijuudesta, kuitenkin niin, että aineiston oleellinen informaatio säilyy. Sisällönanalyysiä voi käyttää aineistoissa, jotka ovat kirjallisessa muodossa ja se sopii monentyypisiin aineistoihin. Analyysi etenee siten, että aluksi aineistoon perehdytään syvällisesti kokonaiskuvan saamiseksi. Sitten aineisto hajotetaan pienempiin osiin, sitä jäsennellään, luokitellaan tai koodataan. Tämän jälkeen se kootaan uudelleen kokonaisuudeksi johtopäätöksiä varten, jotka selkeästi ja luotettavasti kuvaavat tutkittavaa ilmiötä. (Elo & Kyngäs 2007, 108, 113–114; Tuomi & Sarajärvi 2009, 103–108; Silvasti 2014, 35 - 40.) Silvastin (2014) mukaan sisällönanalyttisen tarkastelun kautta aineistosta etsitään säännönmukaisuuksia. Hänen mukaansa tuloksissa tulisi ottaa se huomioon, että jokainen tutkija tarkastelee aineistoa ja tutkittavaa teemaa omien intressiensä läpi. (Silvasti 2014, 37, 40.) Itselläni tutkimuksen intressinä oli antaa haastatelluille nuorille mahdollisuus kertoa tarinansa omin sanoin ja tuoda esille suomalaisessa sosiaalityön kentässä alaikäisten yksintulleiden traumaattista taustaa, jolla on vaikutuksensa myös turvapaikka- ja kotoutumisprosessien kulkuun.

Sisällönanalyttinen menetelmä voidaan jakaa edelleen aineistolähtöiseen, teorialähtöiseen sekä teoriaohjautuvaan analyysiin. Aineistolähtöinen eli induktiivinen sisällönanalyysi tarkoittaa sitä, kun aineiston sisältämistä yksittäisistä ilmiöistä tai yksityiskohdista siirrytään kohti yleisempää käsitteellistä näkemystä. Aineistolähtöistä analyysiä lähdetään tekemään ilman teorian tuomaa ennako-oletusta. (Elo & Kyngäs 2007, 209; Tuomi & Sarajärvi 2009, 103-115; Silvasti 2014, 35 – 40.) Miles'n ja Hubermanin (1994) mukaan induktiivisen sisällönanalyysin koodaus voidaan toteuttaa sykleinä, jolloin ensimmäisellä analyysikierröksellä aineistoa koodataan ja seuraavalla kierroksella koodien avulla operoidaan. Näin voidaan perehtyä aineiston sisältämiin teemoihin esimerkiksi tunteiden

ilmaisuun tai arvoihin. (Miles & Huberman 1994, 73–76.) Koodausvaiheen jälkeen seuraa käsitteiden tai ilmiöiden ryhmittely eli klusterointi. Ryhmittelyä voidaan tehdä ala- ja yläluokkiin. Tämän jälkeen analyysiä jatketaan edelleen abstrahoinniksi, jolloin aineisto esitellään teoreettisina käsitteinä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110–112.)

Teorialähtöisessä eli deduktiivisessa sisällönanalyttisessä käsittelyssä aineiston luokittelu perustuu olemassaolevaan teoreettiseen viitekehykseen tai käsitteistöön. Tällainen tilanne voi olla kyseessä esimerkiksi, kun ennalta määritellylle teorialle etsitään aineistosta vahvistusta. Analyysin runko muodostetaan aiemman teorian perustalta ja sen avulla aineistosta eritellään luokitteluun sopivia sisältöjä. (Elo & Kyngäs 2007, 209; Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–113.) Teoriaohjaavaan eli abduktiiviseen sisällönanalyysiin sisältyy piirteitä niin aineisto- kuin teorialähtöisestä sisällönanalyysistä. Tavallisesti analyysi lähtee liikkeelle aineiston pohjalta, mutta analyysin edetessä siihen sovelletaan jonkin teorian kehystä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117.) Teoriaohjaava analyysi kytkeytyy siis teoriaan, muttei ainoastaan siihen (Eskola 2001, 182).

Tässä tutkielmassa aineiston analyysiin käytin nuorten väkivaltakokemusten osalta teoriaohjautuvaa sisällönanalyysiä ja haastateltavien toimijuuden tarkasteluun teorialähtöistä analyysimenetelmää. Väkivaltakokemusten käsittelyyn aloitin aineistolähtöisesti painottuen ja liitin analyysiin teoriakehyksen kautta tapahtuvaa tarkastelua myöhemmin. Aineistolähtöistä analyysimenetelmää käytin nuorten matkalla kohtaamien väkivaltaa sisältäneiden tilanteiden kuvaamiseen. Esimerkkeinä tällaisista tilanteista on Omarin matkallaan kohtaama *'kapinnallisryhmien suorittama kontrolli tiellä'* tai Azeemin kokema *'uusi pako Afganistanista Iraniin'*. Aineisto sisältää yhteensä 69 tällaista tilannetta. Kuvailin tilanteet omin sanoin. Tilannetta, jossa Jamal oli Egeanmeren rannalla, kuvasin seuraavasti:

"Kun Jamalin ryhmä oli valmistautumassa merimatkaan, ilmestyi paikalle merivartioston helikopteri. Se ilmoitti Turkin poliisille salakuljettajien johtaman ryhmän sijainnin."

Tapatumien tilanteittain jäsentämisen jälkeen lisäsin käsittelyyn teorialähtöistä tarkastelua, kun luokittelin tilanteisiin liittyviä väkivaltakokemuksia WHO:n ja THL:n käyttämää jaottelua hyödyntäen (Krug ym. 2005, 24; THL 2018b). Väkivaltakokemuksia aineiston pohjalta kertyi yhteensä 119 kappaletta. Kuvasin Nasimin kokemusta fyysisestä väkivallasta näin: *"Salakuljettaja löi ja potki Nasimia ja hänen siskoaan."* Nuorten toimijuuden

tarkastelussa käytin teorialähtöistä analyysiä, kun kartoitin väkivaltakokemuksiin nivELYVÄÄ toimijuutta sekä JyrkämÄn (2007) modaliteettimalliin ettÄ Honwanan (2009) taktisen toimijuuden kÄsitteeseen nojaten. Modaliteettien avulla tutkin toisaalta niiden esiintymistÄ matkan aikana LÄhi-Idässä ja toisaalta Euroopassa. Esittelen tutkimustulokset väkivaltakokemusten osalta luvussa 6 ja toimijuuden osalta luvussa 7.

5.4 Aineistonhallinta ja raportointi

Aineistonhallinnalla tarkoitetaan tutkimusaineiston ja siihen liittyvÄn tiedon luomista, tallentamista ja jÄrjestÄmistÄ sellaisella tavalla, ettÄ aineisto säilyy luotettavana ja ettÄ tietoturva ja tietosuojA varmistetaan koko tutkimusprosessin ajan (Tietoarkisto 2018a). Tässä tutkielmassa kerÄsin aineiston 12 teemahaastattelulla, jotka myöhemmin litteroin kirjalliseen muotoon. Nauhoitettua aineistoa säilytin sekÄ henkilökohtaisella tietokoneellani ettÄ puhelimellani, joista molempiin pääsy ulkopuolisilta oli salasanoin estetty. Litteroidut haastattelut säilytÄn samoin tietokoneellani salasanan takana. Saatuaani tutkielmani valmiiksi ja hyväksytyksi, tuhoan sekÄ äÄni- ettÄ tekstitiedostot tietokoneeltani ja puhelimeltani. TÄmän prosessin kulun ilmoitin haastateltaville siinä vaiheessa, kun tiedustelin heidÄn halukkuuttaan olla mukana haastatteluissa.

Aineistonhallinnan kÄsikirjan mukaan (Tietoarkisto 2018b) tutkittavien tiedottaminen on keskeinen osa onnistunutta tutkimusprosessia. Tiedottamisen huolellisuus luo perustaa eettisille ja laillisille tutkimuskÄytÄnnöille. Se lisÄÄ myös prosessin läpinÄkyvyyttÄ sekÄ tutkijan ja tutkittavien vÄlistÄ luottamusta. Tutkittavien on pystyttävä luottamaan siihen, ettÄ hÄntÄ koskevia tietoja kÄsitellÄän asianmukaisesti. Kun kyseessÄ ovat arkaluonteiset tiedot, on tutkittavia informoitava kirjallisesti. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeistuksen (2009, 6) mukaan tiedottamiseen on sisÄllytettävä ainakin tutkijan yhteystiedot, tutkimuksen teema, tapa, aineistonkeruun tapa ja siihen kuluva aika. LisÄksi tutkijan on kerrottava aineiston tuleva kÄyttötarkoitus, kuinka aineistoa säilytetÄän ja onko aineistolle suunniteltu jatkokÄyttöÄ. Ensisijaista on korostaa tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta.

Tässä tutkielmassa laadin haastateltavia varten tiedotteen (Liite 1), jossa kerroin itsestäni ja opinnoistani, tutkielmani aiheesta ja sen merkityksestä sekÄ siitä, millÄ tavalla haastattelut tehdÄän. Tiedotteessa mainittiin, ettÄ osallistuminen on vapaaehtoista ja sen voi keskeyttÄÄ missÄ vaiheessa tahansa. Kerroin myös, ettÄ osia haastatteluista tulen kÄyttÄmÄän tutkielmani raportissa. Korostin sitä, ettÄ haastateltavia ei voi tutkielman pohjalta tunnistaa.

Lisäksi tiedotteessa kerrottiin aineiston käsittelystä ja siihen oli merkitty omat ja maisterintutkielmani ohjaajan nimi ja yhteystiedot. Nämä tiedotteet annoin haastateltaville kirjallisesti ja kävin ne kunkin kanssa suullisesti läpi ensimmäisen haastattelukierroksen aluksi. Jokainen haastateltava antoi minulle suullisen suostumuksensa siitä, että he halusivat olla mukana tutkimuksessa haastateltavina. Aineistohallinnan käsikirjan (2018b) mukaan konkreettinen osoitus haastateltavien suostumuksesta on se, että he tulevat haastattelupaikalle ja vastaavat haastattelijan esittämiin kysymyksiin. Näin tutkielmaani kuuluvien haastattelujen osalta onneksi kävi.

Maisterintutkielmani raportoinnissa noudatan Jyväskylän yliopiston käytäntöä, jonka mukaan valmis tutkielma siirretään Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisuarkistoon (JYX). Muutoinkin raportti on Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskunnallisen tiedekunnan ohjeistuksen mukaan jäsenetty ja kirjoitettu. Vaikkakin tutkielmani aihepiiri on arkaluontoinen, huolehdin haastateltavien anonymiteetistä ja kirjoitan raportin sellaisessa muodossa, että sen voi julkaista. Haastateltaville kullekin annan tutkielmani kirjallisessa muodossa sen valmistuttua.

5.5 Eettiset kysymykset

Nuorten väkivaltakokemusten tutkiminen on herättänyt jonkin verran keskustelua tutkijoiden kesken. Ellosen ja Pösön tutkimuksen (2010, 205) mukaan väkivallan kohteeksi joutuneiden lasten tutkimiseen liittyy ahdistavia kokemuksia, joilta lapsia tulisi toisaalta suojella. Toisaalta kyseisen kaltainen tutkimus kuitenkin tukee lasten osallisuutta, sillä lapset itse pitivät tärkeänä sitä, että heiltä kysyttiin heidän kokemastaan väkivallasta. Tutkimuksen tulosten perusteella Ellonen ja Pösö nostavat tutkimuksen lasten elämässä esiin mahdollisena resurssina ja tukena.

Koska tutkielmani aihepiiri käsittelee arkaluonteisia aiheita, oli tavallista tärkeämpää ottaa eettiset näkökohdat huomioon koko tutkimusprosessin aikana. Kiinnitin erityistä huomiota haastateltavien hyvinvointiin haastatteluissa ja niiden jälkeen. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeissa (2009, 8) käsitellään tutkimuksen tekoon liittyvien henkisten haittojen välttämistä. Siihen kuuluu haastateltavien arvostava kohtelu ja raportointivaiheen kunnioittava kirjoitustapa. Tutkijan on kunnioitettava haastateltavien asettamia rajoja tiedonhankinnassa. Saman aiheen käsittely voi eri ihmisille näyttäytyä hyvin eri tavoin,

haastateltavien kokema henkinen rasitus ja tunteet voivat vaihdella henkilöstä ja tilanteesta riippuen. Tutkijan tulee tarkkailla haastateltavien käytöstä ja reaktioita. Mikäli haastattelutilanteet ovat tutkijan arvion mielestä haastateltavien kohdalla liian raskaita on se riittävä peruste olla jatkamatta tutkimusta tämän henkilön kohdalla. Hopkins ja Hill (2008) toteavat, että vaikka onkin tärkeää ymmärtää yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden aiempia kokemuksia, tulee niiden tarkastelu olla herkkää ja lapsen edun mukaista. Tiedonhankinnan ja eettisten kysymysten pohdinnan välisestä jännitteestä huolimatta on ensisijaisesti kunnioitettava kohderyhmän edustajien yksityisyyttä ja valinnanvapautta. (Hopkins & Hill 2008, 259.)

Vaikean ja aran aiheen tutkimisesta teemahaastattelun keinoin on tutkijoilla erimielisyyttä. Toiset ovat sitä mieltä, että kyselylomakkein tehty tutkimus olisi parempi, sillä niin tutkittava voisi jäädä anonymiksi. (Hirsjärvi ym. 2009, 206.) Tutkijoiden mukaan turvallisen haastattelupaikan valinta ja luottamuksellisen ilmapiirin luominen on ensiarvoinen tärkeää (Hirsjärvi & Hurme 2008, 74, Luomanen & Nikander 2017, 292, Hyvärinen 2017, 33). Andre Sourander (1998, 720) tutki Perniön saapuneita yksintulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita. Hän teki havainnon, että lasten suhtautuminen tutkijoihin oli varauksellinen johtuen heidän aiemmista negatiivisista kokemuksistaan viranomaisista. Sourander totesi, että strategia näiden esteiden voittamiseen oli luoda lämmin, empaattinen suhde haastattelijan ja lapsen välille.

Tutkielman aineistonkeruun yhteydessä tekemiäni haastattelujen päätteeksi painotin haastateltaville sitä, että mikäli haastattelun jälkeen heillä ilmenee ahdistuneisuutta tai heidän muuten on paha olla, että he ottaisivat minuun välittömästi yhteyttä, jotta voidaan yhdessä etsiä apua tilanteeseen. Haastatteluja seuraavina päivinä kaksi haastateltavista otti minuun yhteyttä. Yksi heistä kertoi hieman enemmän huolestaan oman turvapaikkansa suhteen. Toinen toivoi sitä, että haastattelun alku jätettäisiin pois varsinaisesta aineistosta. Tämä osio koski kotoa lähtemistä ja henkilöitä, jotka olivat auttaneet lähdön toteuttamisessa. Lupasin jättää kyseiset seikat pois lopullisesta aineistosta hänen toiveensa mukaisesti. Toisen kierroksen haastatteluiden yhteydessä eräs nuori vielä varmisti, ettei hänen nimensä näy tutkielman lopullisessa versiossa. Kerroin nuorelle, että poistan aineiston käsittelyn yhteydessä haastateltavien tunnistetiedot. Yksi haastateltavista kysyi myös, että vertaanko hänen haastattelun yhteydessä kertomaansa niihin tietoihin, joita hän on aiemmin kertonut maahanmuuttoviraston haastattelussa. Totesin hänelle, ettei minulla ole pääsyä niihin tietoihin, joita hän oli viranomaisille kertonut.

Lähes kaikille haastateltaville haastattelut olivat tilanteita, joihin liittyi hieman jännitystä ja pelkoa. Tästäkin huolimatta he halusivat tehdä sen. Haastattelun päättyessä moni sanoi, että he kokivat huojennusta siitä, että ovat saaneet purkaa sydäntään jollekin. Ensimmäisen kierroksen haastattelun yhteydessä eräs nuorista totesi, että hän haluaa kertoa ”*kaiken matkasta perusteellisesti*”. Käsittekseni mukaan haastateltavat kokivat tärkeäksi sen, että heille suotiin mahdollisuus kertoa haluamansa asiat matkastaan, vaikkakin he joutuivat siinä yhteydessä käsittelemään monia matkan aiheuttamia kipeitä muistoja.

Yhden haastateltavan kohdalla tein eettisistä syistä ratkaisun, etten sisällyttänyt häntä haastattelujen kolmannelle kierrokselle. Ensimmäisen haastattelun jälkeen hän otti minuun itse yhteyttä ja kysyi, milloin olen käsitellyt aineistoa, jotta voisimme tehdä toisen haastattelun. Vaikka hän osoitti halua jatkaa haastatteluprosessia, havaitsin toisen kierroksen haastattelun yhteydessä, että matkan tapahtumien muistelu on hänelle hyvin raskasta. Toisen haastattelun jälkeen tapasin hänet uudelleen kahden päivän kuluttua ja kysyin hänen vointiaan. Hän kertoi nukkuneensa hyvin, eivätkä haastattelut olleet jääneet vaivaamaan hänen mieltään. Kuitenkin jätin hänen kohdallaan kolmannen kierroksen tekemättä, jotta hänen ei tarvitsisi jälleen tulla vastatusten ahdistusta tuovien teemojen kanssa.

Seuraavaksi esittelen tutkielmani tuloksia. Ensin kuvaan aineiston pohjalta tekemääni analyysiä haastateltavien väkivaltakokemuksista heidän matkallaan Suomeen. Sen jälkeen siirryn kuvaamaan nuorten toimijuutta sellaisena kuin se näyttäytyi heidän väkivaltakokemuksiinsa niveltyneenä. Molempiin kuvauksiin sisällytän tutkielmani teoriaosassa esittelemääni teoriakehystä soveltuvien osin.

6 VÄKIVALTAKOKEMUKSET

Haastateltavien kertomuksia matkasta ja sen aikana koetusta väkivallasta analysoin WHO:n väkivallantekojen luonteen tyypittelyn sekä THL:n lasten kaltoinkohteluun sisältyvän määrittelyn avulla. Väkivallan tyypeiksi WHO:n raportissa nimettiin fyysinen väkivalta, psyykinen väkivalta, seksuaalinen väkivalta sekä tarpeiden laiminlyönti. Täydensin luokittelua lisäämällä siihen taloudellisen väkivallan sekä väkivallalle altistumisen, jota esimerkiksi THL käyttää lähisuhde- ja perheväkivaltaa käsittelevässä materiaalissaan (Krug ym. 2005, 21; THL 2018b). Haastateltavien väkivaltakokemuksista tekemääni analyysiä rikastutan tutkielman teoriaosassa mainittujen tutkijoiden (Luku 3) näkemyksillä ja väkivallan määrittelyillä (Galtung 1965, 1969; Mann 1986; Ronkainen 2002, 2006; Shaw 2009; Husso 2013).

Taulukko 1 Väkivaltakokemusten määrä yhteensä matkalla väkivallantekojen tyyppien mukaan.

Väkivaltakokemusten määrä							
Tyyppi	Omar	Nasim	Tarik	Mohammad	Jamal	Azeem	Yhteensä
Fyysinen väkivalta	5	3	10	2	7	2	29
Psyykinen väkivalta	2	1	3	2	1	2	11
Seksuaalinen väkivalta	0	0	0	0	0	0	0
Taloudellinen väkivalta	0	3	3	0	1	0	7
Tarpeiden laiminlyönti	4	4	9	9	10	12	48
Altistuminen väkivallalle	6	4	5	3	4	2	24
Yhteensä	17	15	30	16	23	18	119

Haastatteluaineiston perusteella haastateltavat kuvasivat yhteensä 119 väkivaltakokemusta matkallaan Suomeen (Taulukko 1). Tyypittelyn pohjalta havaitsin, että eniten kuvauksia kertyi kokemuksista, joiden tulkitsein olevan tarpeiden laiminlyöntiä (48 kuvausta). Kokemuksista 29 liittyi fyysiseen väkivalltaan ja 24 altistumiseen väkivallalle. Psyykkistä (11 kuvausta) ja taloudellista väkivaltaa (7 kuvausta) kuvattiin vain vähän. Seksuaalista väkivaltaa kukaan haastateltavista ei kertonut kokeneensa. Se mainittiin vain yhden nuoren kertomuksessa tapahtumina, joista hän oli kuullut kerrottavan eli altistumiskokemuksena. Taulukossa 2 kuvataan väkivaltakokemusten määrää Lähi-Idän alueella. Aineiston perusteella totesin, että 80 % kaikista haastateltavien kertomista väkivaltakokemuksista sijoittui Lähi-Itään. (Taulukko 2). Tässä luvussa kuvailen haastateltavien kokemaa fyysistä, psyykkistä ja taloudellista väkivaltaa sekä tarpeiden laiminlyöntiä. Lisäksi tuon mukaan aineiston pohjalta tehdyt havainnot nuorten altistumisesta väkivallalle.

Taulukko 2 Väkivaltakokemusten määrä Lähi-Idässä väkivallantekojen tyyppien mukaan sekä Lähi-Idässä esiintyneiden väkivaltakokemusten prosenttiosuus verrattuna kokemusten määrään koko matkan aikana.

Väkivaltakokemusten määrä Lähi-Idässä								
Tyyppi	Omar	Nasim	Tarik	Mohammad	Jamal	Azeem	Yhteensä	%-osuus koko määrästä
Fyysinen väkivalta	4	3	9	1	5	2	24	83 %
Psyykkinen väkivalta	2	1	3	2	1	2	11	100 %
Seksuaalinen väkivalta	0	0	0	0	0	0	0	0 %
Taloudellinen väkivalta	0	3	3	0	0	0	6	86 %
Tarpeiden laiminlyönti	2	2	8	4	7	12	35	73 %
Altistuminen väkivallalle	4	3	4	1	4	2	18	75 %
Yhteensä	12	12	27	8	17	18	94	80 %

6.1 Fyysinen väkivalta

Keräämäni aineiston pohjalta tulkituin, että nuorten kokema fyysinen väkivalta heidän matkallaan Suomeen oli suurimmaksi osaksi lyömistä ja potkimista. Fyysistä väkivaltaa haastateltavat nuoret kokivat matkustaessaan salakuljettajien kanssa autolla tai kävellen sekä kaksi nuorista joutuessaan vangituiksi Iranissa. Lisäksi fyysistä väkivaltaa esiintyi Euroopassa rajanylitystilanteissa poliisien taholta. Jokainen haastateltavista oli kokenut fyysistä väkivaltaa matkansa aikana. Kokemukset sijoittuivat pääosin Lähi-Idän alueelle. Eniten fyysistä väkivaltaa koettiin matkustettaessa salakuljettajien kanssa. Jonkun verran fyysistä väkivaltaa esiintyi Euroopassa poliisien taholta. Seuraavassa kuvailen haastateltavien kokemaa fyysistä väkivaltaa ensinnäkin salakuljettajien tai toiseksi viranomaisten taholta. Lisäksi kuvaan haastateltavien muita fyysisen väkivallan kokemuksia.

6.1.1 Salakuljettajien harjoittama väkivalta

Haastateltavien kertoman mukaan salakuljettajat kohtelivat matkustajia väkivaltaisesti ja julmasti. Väkivalta oli selkeästi heille kontrollin väline (Ronkainen 2006, 544.) Nuorten mukaan heidän matkansa taittui etenkin Pakistanissa, Iranissa ja Turkissa pääosin salakuljettajien järjestämin autokyydein. Tavallista oli, että autoihin pakattiin huomattavasti enemmän ihmisiä, kuin niiden kapasiteetti olisi ollut. Jamalin mukaan pieneen henkilöautoon mahdutettiin joskus jopa 15 – 16 henkilöä. Suurin osa nuorten fyysisistä väkivaltakokemuksista tapahtui liittyen salakuljettajien toimintaan matkalla. Viisi nuorista oli kokenut fyysistä väkivaltaa ollessaan salakuljettajien autojen kyydissä. Haastateltavien

mukaan salakuljettajat käyttivät väkivaltaa pakatessaan matkustajia autoihin. He löivät ja potkivat, jotta saivat autot mahdollisimman täyteen.

”Joo, siellä ahdasta. Ei voi liikkua eikä mitään. Joskus jalka tai käsi puuttuu, sitten ei voi liikkua. Aijajai. Sitten salakuljettaja tulee potkimaan: Mene, mene!” (Tarik)

Jamal kertoi, että kärsi autoissa olleessaan ahtaudesta ja hapenpuutteesta. Matkustajat istuivat usein kirjaimellisesti toistensa päällä. Salakuljettajat pelkäsivät sitä, että poliisit pysäyttäisivät auton. Siksi poliisiautojen tullessa vastaan matkustajia tallottiin kengillä, jotta he asettuisivat tiiviimmin alemmaksi autossa, jottei heitä nähtäisi ulkoa päin. Nasim kertoi, että hän on joutunut matkustamaan farmariauton peräkontissa. Kun salakuljettaja löi kontin kiinni, osui ovi pahasti Nasimin kasvoihin ja nenä alkoi vuotaa verta. Hän ei kyennyt itse tyrehdyttämään verenvuotoa, sillä auto oli pakattu niin täyteen, että hänen oli mahdoton liikuttaa käsiään.

Kun Nasim matkusti Pakistanissa salakuljettajan autossa, he kulkivat samassa seurueessa kolmen muun salakuljettajan auton kanssa. Poliisi pyrki pysäyttämään autoja, sillä yhdessä niistä oli palanut ajovalo.

”Poliisi antoi valomerkin, jotta autot pysähtyisivät. Sitten auto ei odottanut, niin sitten se... ampuu, joo. Sitten yksi auto kaatui. Myöhemmin sitten kuulin, että kaksi kolme henkilöä oli kuollut siellä.” (Nasim)

Salakuljettajien kuljettamat autot joutuivat haastateltavien mukaan usein onnettomuuteen ylinopeuksien ja ylilastin vuoksi. Kaikki nuorista kertoivat matkan aikana kuulleensa kuolonuhreja vaativista onnettomuuksista.

Lähi-Idästä tulleet pakolaiset pyrkivät kohti Kreikkaa käyttäen kumiveneitä ja ylittäen Izmirin kohdalta Egeanmereen kuuluvan vesialueen. Haastatellut nuoret kertoivat, että salakuljettajien avustuksella ryhmät kantoivat veneen osat rantaan, kokosivat ne ja lähtivät pelastusliivein varustautuneina merelle. Salakuljettajat valitsivat ryhmistä ne, jotka ajoivat veneen moottoria. Veneiden kantokyky oli tavallisesti 8 – 15 henkilöä, mutta veneissä matkusti usein kymmeniä ihmisiä. Jamal kertoi, että kun hänen venekuntansa oli lähtenyt liikkeelle rannasta, alkoi Turkin poliisin helikopteri lennellä heidän yläpuolellaan. Sen miehistö ilmoitti meripoliisille heidän sijaintinsa ja heidän palattava takaisin rantaan. Rannassa salakuljettajien ja poliisin välille syntyy tulitaistelu.

- Jamal:* ”Salakuljettajat ampui poliiseja ja poliisit ampui salakuljettajia, mutta heidän välillään on ihmisiä.”
- Haastattelija:* ”Olitko sinä siinä välissä myös? Mitä sinä teit?”
- Jamal:* ”Kyllä. Siis kun poliisi tulei, niin heti minä pakenin ja menen piiloon.”

Jamal kertoo myös, että välikohtauksen päätteeksi poliisit ampuivat rikki ryhmän seitsemästä veneestä viisi. Salakuljettajat suuttuivat ja purkivat vihansa matkustajiin. He heittivät matkustajia kivillä ja kepeillä sekä löivät heitä aseperillä.

Salakuljettajat suhtautuivat matkustajien turvallisuuteen välinpitämättömästi. Vaikka haastateltavat olivat matkustaessaan vielä alaikäisiä, tuli heidän itsenäisesti huolehtia omasta turvallisuudestaan. Vaaralliset, kuoleman uhkaa sisältäneet tilanteet toistuvat jokaisen haastateltavan kertomuksissa. Fyysisen väkivallan, kuoleman uhan ja väkivallalle altistumisen kirjo oli laajasti esillä. Korostuneesti nämä näyttäytyivät matkan Lähi-Itään sijoittuvalla osuudella. Salakuljettajien lisäksi myös viranomaiset käyttäytyivät haastateltavia kohtaan väkivaltaisesti matkan eri vaiheissa.

6.1.2 Väkivalta viranomaisten taholta

Kaikki haastattelemistani nuorista olivat kokeneet fyysistä väkivaltaa viranomaisten taholta. Lähi-Idässä he joutuivat tekemisiin rajavartijoiden, poliisien ja vanginvartijoiden kanssa. Lähes poikkeuksetta nämä kohtaamiset sisälsivät fyysistä väkivaltaa. Euroopassa nuoria väkivaltaisesti kohtelivat viranomaiset olivat poliiseja, joiden tehtävänä oli huolehtia valtioiden raja-alueista.

Lähi-Idässä Pakistanin ja Iranin sekä Iranin ja Turkin välisten rajojen ylittämiseen liittyi väkivallan ja kuoleman uhka. Salakuljettajien johtamat ryhmät kävelivät lähelle rajaa ja sen jälkeen he osoittivat matkustajille, mihin suuntaan heidän tuli jatkaa matkaansa. Kun Omar tuli oman ryhmänsä kanssa lähelle poliisiasemaa, huomasivat poliisit heidät. Poliisi alkoi tulittaa kohti noin 400 henkilön muodostamaa ryhmää. Matkustajat hajaantuivat ja pyrkivät piiloon.

”Sitten siellä tuli itkun ääni tai lasten ja naisten ääni. Me sanottiin, ehkä meidät kaikki tapetaan. Siellä sanottiin, että joku porukka tuli yks päivä ennen meitä. Siitä porukasta on kuollut melkein kymmenen tai yksitoista ihmistä.”
(Omar)

Jälkikäteen Omar ei osannut kertoa, kuoliko hänen ryhmästään ketään. Kaiken kaikkiaan matkustaminen salakuljettajien johdolla oli nuorille ajallisesti suhteellisen pitkä aika, jolloin he toistuvasti joutuivat eri tavoin väkivallan kohteeksi.

Kolme haastatelluista nuorista oli vangittu Iranissa. Mohammad oli vapautettu noin viikon kuluttua ja hän saattoi jatkaa matkaansa. Tarik ja Azeem joutuivat vankilaan, kunnes heidät karkoitettiin takaisin Afganistaniin, josta he olivat matkalle lähteneet. Tarikin saapuessa erääseen rajan tuntumassa sijaitsevaan kaupunkiin poliisit ottivat hänet kiinni.

”Kun me huomasimme poliisin, me halusimme lähteä karkuun ja sitten kun poliisi huomasi meidät, ne ampui meitä kohti. Meidän piti pysähtyä.” (Tarik)

Tarik kertoi myös, että poliisit löivät heitä aseilla ja potkivat. Sitten hänet vietiin vankilaan. Kun Azeem vangittiin, hänet pakotettiin tekemään työtä. Hänen tehtävänsä oli tarkistaa poliisiasemalle tulevia rekka-autoja ja tutkia kuljetetaanko niissä huumeita. Jos hän ei välittömästi totellut ja lähtenyt työhön, hän iskettiin kepillä.

”He tulivat sinne, kun olimme siellä nukkumassa. Poliisit iskivät meitä ja me yritimme mennä sängyn taakse. Sitten he iski taas ja monta kertaa iski.”
(Azeem)

Maasta karkotusta varten Tarik ja Azeem siirrettiin kumpikin toiseen vankilaan. Tarikin mukaan vanginvartijat kohtelivat vankeja hyvin väkivaltaisesti ja julmasti. Karkotuksen yhteydessä Tarikille tehtiin ruumiintarkastus. Jos joku vangeista alkoi tuossa tilanteessa puhua, poliisi potki ja löi häntä. Näistä kahdesta nuoresta, jotka matkalla kokivat vangitsemisen Iranissa, sai sen vaikutelman, että vangitsemiseen liittyvät negatiiviset kokemukset olivat muuhun matkaan verrattuna voimakkaammat. On mahdollista, että Iranissa vankeihin kohdistuva väkivalta oli julmempaa kuin väkivalta, jota matkustajat muutoin Lähi-Idässä kokivat salakuljettajien taholta.

Neljä nuorista kertoi kokeneensa Euroopassa poliisien taholta fyysistä väkivaltaa. Omar kertoi, että tullessaan Kreikkaan poliisit kontrolloivat jonossa seisovia väkijoukkoja

kyynelkaasun avulla sekä potkimalla ja lyömällä pampulla. Myös Jamal oli kokenut vastaavaa Serbiassa, kun oli odottanut jonossa kulkulupaa kolmen päivän ajan. Mellakkapoliisi oli tullut paikalle ja alkanut hakkaamaan ihmisiä pampulla.

”Kun tuli minun vuoro, menin sinne, mutta poliisi katsoi mua. Näin, että hän oli aika iso ihminen ja otti mua näin (rinnuksista) ja heitti pois.” (Jamal)

Tarik ja Mohammad kertoivat, että Unkarissa ja Serbiassa poliisi oli käyttäytynyt väkivaltaisesti heitä kohtaan. Mohammad totesikin, että häntä oli lyöty kepillä jalkaan ja selkään. Kun taas Tarik saapui Unkariin, olivat rajat menneet kiinni, eikä hän päässyt jatkamaan matkaa. Viranomaisten harjoittama väkivalta Euroopassa oli joidenkin nuorten mielestä yllättävää, sillä he eivät olleet osanneet odottaa, että Euroopassa kohtelu olisi viranomaisten taholta väkivaltaista. Kaksi nuorista totesikin, ettei eurooppalaisten poliisien käytös tuntunut miltään, sillä he olivat jo entuudestaan niin tottuneet fyysiseen väkivaltaan.

6.1.3 Muu fyysinen väkivalta

Lähi-Idässä matkustaessaan rajaseutujen vuoristotaipaleilla nuoret tapasivat myös muita matkustajia, jotka joskus edustivat heille itselleen vieraita heimoja. Tarikin ryhmä oli kohdannut matkustajajoukon, jonka kanssa tuli riitaa.

”Ne olivat isoja ihmisiä ja ne tappelivat meidän kanssa. Me oltiin lapsia. Niillä oli parta ja ihan kaikkee ja ne löivät meitä. Ne puhui vähän ilkeästi ja mun kaveri vastasi ihan samalla tavalla. Sitten ne tulivat ja rupesivat potkimaan ja lyömään meitä.” (Tarik)

Keräämäni aineiston pohjalta päätin, että nuorten väkivaltakokemuksiin liittyi myös haavoittuvuuden tunto siitä syystä, että he olivat lapsia ja fyysisesti heikossa asemassa kuin matkaa tekevät aikuiset. Tästä syystä he usein kokivat matkalla pelkoa ja turvattomuutta.

Viisi haastatelluista nuorista oli kohdannut fyysistä väkivaltaa Iranissa oleskellessaan Afganistanin kansalaisuutensa vuoksi joko paikallisten asukkaiden tai viranomaisten taholta. Lähdettyään Afganistanista Omar oleskeli puoli vuotta siskonsa luona Iranissa. Hän poimi työkseen hedelmiä ja oli erään kerran saanut juuri palkkarahansa. Hän kohtasi iranilaisia nuoria, jotka ryöstivät rahat ja löivät häntä. Hänellä ei ollut mahdollisuutta puolustautua ilmiannon pelossa.

”Mun palkka oli taskussa ja sitten olin kävelemässä. Sitten muutama nuori tuli ja sanoi: Mitä sulla on siellä? Mä sanoin: Ei oo mitään. Huomasin, että ne ottaa mun rahat ja sitten ne rupes tappelemaan. Mä en voinut sanoo mitään.”
(Omar)

Myös Tarik kertoi samankaltaisista kokemuksistaan Iranissa. Hänen mukaansa väkivaltatilanteissa afgaanit olivat alakynnessä, eivätkä voineet tehdä tai sanoa mitään. Väkivaltaa oli hänen mukaansa vain siedettävä. Afgaanit elävät Iranissa vaikeassa tilanteessa, sillä monet oleskelevat maassa ilman virallista oleskelulupaa ja ovat sen vuoksi haavoittuvaisia sekä viranomaisten että paikallisten asukkaiden alistaville käytännöille.

6.2 Psykkinen väkivalta

Tämän tutkielman aineiston pohjalta tulkitseen haastateltavien kokeman psykkinen väkivallan olleen nimittelyä, siepattuna olleen nuoren vapaudenriistoa sekä fyysisellä väkivallalla tai kuolemalla uhkaamista. (Krug ym. 2005, 21, 23.) Neljällä haastateltavista nuorista oli kokemuksia, jotka voidaan luokitella psykkiniseksi väkivallaksi ja jotka käytännössä olivat kuolemalla uhkaamista. Tutkijoiden mukaan fyysinen ja psykkinen väkivalta usein kietoutuvat toisiinsa ja niitä on joskus vaikea erottaa toisistaan (Ronkainen 2002, 218; Husso 2013, 47). Psykkinen väkivaltaa esiintyi nuorten kokemusissa vain Lähi-Itään sijoittuvalla matkan osuudella. Sitä käyttivät haastateltavien mukaan Taleban, salakuljettajat sekä virkamiehet kuten poliisit ja vanginvartijat.

Omar matkusti Afganistanissa kohti Pakistania. Tiellä oli Talebanin pystyttämä tiesulku. Omar kertoi, että ne matkustajat, joiden arveltiin olevan shiioja, tapettiin. Myös ne, joilla oli *”pehmeät kämmenet ja sormet”*, tapettiin, sillä heidän katsottiin olevan opiskelijoita tai hallituksen työntekijöitä. Omar onnistui esiintymään sunni-muslimina ja hänen kätensä olivat maatöiden vuoksi kovettuneet, joten hän selvisi tiesulusta hengissä.

Neljän haastateltavan kertomuksen mukaan salakuljettajat uhkailivat matkustajia laittamalla aseensa piipun henkilön ohimolle tai ampumalla ilmaan. Usein nämä tilanteet liittyivät siihen, että salakuljettajat halusivat osoittaa kontrolloivansa tilannetta. Haastateltavat kertoivat pyrkivänsä välttämään väittelyitä salakuljettajien kanssa, koska heidän mielestään siihen liittyi väkivallan riski.

”Kun me oltiin Iranin ja Turkin välissä, siellä yksi tyyppi väitteli sen salakuljettajan kanssa ja sitten se salakuljettaja potki ihan kovasti ja se ampui ilmaan. Se sano, että jos sä rupeet vielä väitteleen, niin mä ammun sut. Joo ja sitten, jos joku ei pystyny kävelemään siellä vuoristossa, se ei ole tasainen, se on ihan jyrkkä, niin sitten se ampui ilmaan ja ihmiset pelkäsivät.” (Omar)

Jamal kertoi, että erään kerran auton pakkaamisen yhteydessä salakuljettajat uhkailivat matkustajia, että elleivät he mene jo ennestään ahtaaseen autoon sisälle, heille käy huonosti. Jamal kuvasi tilannetta uhkaavaksi ja vaaralliseksi. Salakuljettaja totesi, että ne matkustajat, jotka eivät mene autoon, tapetaan ja jätetään kuolleina tielle. Kuolemalla uhkaaminen oli salakuljettajille tyypillinen tapa saada matkustajat tottelemaan itseään. Nuorten mielestä tilanteet olivat pelottavia, sillä he olivat kuulleet kertomuksia tapauksista, joissa salakuljettajat olivat toteuttaneet uhkauksensa.

Azeemin kertoman mukaan Pakistanissa auton pysäytti joukko rikollisia, jotka pakottivat kaikki matkustajat poistumaan autosta. He uhkasivat tappaa matkustajat, elleivät he antaisi heille rahaa.

”Neljä oli niitä, jotka sano, että tulkaa pois autosta. Mutta en nähny, kuinka paljon lisää oli siellä niitten autossa. No, sitten oli pakko antaa heille niinku rahaa tai he olis tappanu tai ainakin näin ne uhkasi. Me kaikki sitten kerättiin niinku kolehti ja annettiin sitte rahaa. No, sitten he vapautti meidät.” (Azeem)

Haastateltavat kertoivat, että olivat matkan aikana ymmärtäneet salakuljettajien ja ryöstäjien työskentelevän yhdessä. Salakuljettajat välittivät ryöstäjäjoukoille tietoa matkansa kulusta ja he sopivat etukäteen aikoja ja paikkoja, joissa ryöstöjä oli tarkoitus toteuttaa. Nämä tiedot lisäsivät nuorten epäluottamusta ja pelkoa salakuljettajia kohtaan.

Nuorten kertoman mukaan salakuljetustoimintaa harjoittivat erilaiset ryhmittymät, joilla oli oma tehtävänjakonsa ja hierarkiansa. Kunkin ryhmän kesken yhteyttä pidettiin kännykällä ja näin suuriakin matkustajaryhmiä liikuteltiin ja niille järjestettiin kuljetusta eteenpäin. Ryhmien kesken esiintyi myös erimielisyyksiä ja silloin tällöin matkustajat joutuivat kärsimään. Tarik matkusti erään kolmihenkisen perheen sekä yhden kaverinsa kanssa. He olivat sopineet erään salakuljettajan kanssa, että tämä vie heidät Turkin rajalle. Salakuljettaja oli kuitenkin velkaa jollekin toiselle salakuljettajalle, joka sieppasi ryhmän ja piti heitä vankinaan omassa kodissaan noin viikon ajan. Tämä toinen salakuljettaja uhkasi matkustajia

sillä, että ellei hänelle makseta velkaa takaisin, hän tappaisi koko ryhmän. Hän kiristi sekä ryhmän jäseniä että salakuljettajaa, jonka kanssa ryhmän oli alunperin tarkoitus matkustaa. Ryhmän jäseniä vaadittiin ottamaan yhteyttä sukulaisiinsa, jotta nämä lähettäisivät salakuljettajalle rahaa. Lopulta ryhmä pääsi pakenemaan vankeudesta ja jatkamaan matkaansa.

Vankilassa ollessaan Azeem kohtasi fyysisen väkivallan lisäksi psyykkistä väkivaltaa, sillä hänen ei annettu nukkua. Unen eväämisen on todettu olevan tehokas kidutuskeino, sillä se vaikuttaa voimakkaasti sekä fyysiseen että psyykkiseen terveyteen. Pitkään jatkuessaan sillä voi olla jopa vahingollisemmat vaikutukset kuin suoralla fyysisellä väkivallalla. (Bulkeley 2018.)

”Yksi viikko en pystynyt nukkuun siellä edes kymmentä minuuttia siellä vankisellissä. Vähän väliä ne käski jotain tekemään, jotain työtä anto: Mee nyt kattoon jotain. Pisti niinku kantaan kaikkea. Piti jotain tarkistaa, ettei siellä ollut autoissa joitain kiellettyjä aineita.” (Azeem)

Vankeihin kohdistui psyykkistä väkivaltaa myös nimittelyn muodossa. Kun Tarikia oltiin karkottamassa takaisin Afganistaniin, hänelle tehdyn ruumiintarkastuksen yhteydessä poliisit kiroilivat ja puhuivat halventavaan sävyyn vangeille. Poliisit kutsuivat afgaaneja ”koiranpenikoiksi” sekä halvensivat sanallisesti vankien perheenjäseniä, mikä Tarikin mukaan on hänen kulttuurissaan äärimmäisen loukkaavaa. Tilaanteeseen liittyi myös kulttuurinen aspekti, sillä muslimikulttuurissa koira nähdään saastaisena eläimenä. Toisen henkilön nimittely koiraksi merkitsee täten samaa kuin henkilön kutsuminen saastaiseksi. Vankilakokemukset ylipäätään olivat nuorille hyvin raskaita, sillä siellä he kokivat kuin tiivistettynä erilaisten väkivallan muotojen kirjon. Jatkuvan tarkkailun alla oleminen oli henkisesti ja fyysisesti kuluttavaa.

6.3 Taloudellinen väkivalta

Tämän tutkielman aineiston perusteella arvioin taloudellisen väkivallan liittyneen ryöstöihin, huijauksiin, rahalla kiristämiseen, lunnaiden pyytämiseen sekä pakkoon luopua omista matkatavaroistaan. Haastateltavien mukaan he kärsivät taloudellisesta väkivallasta lähinnä Lähi-Idän alueella. Vain kaksi taloudellisen väkivallan kokemuksista sijoittui Eurooppaan. Kaikilla haastateltavilla oli kokemuksia taloudellisesta väkivallasta.

Kolme nuorista joutui matkallaan ryöstön kohteeksi. Omarin ryöstivät iranilaiset nuoret, Azeem ryöstettiin Pakistanissa hänen matkustaessaan salakuljettajien autossa ja Mohammad ryöstettiin Turkissa hänen jätettyään rahaa säilytettäväksi luotettavaksi luulemalleen henkilölle. Omar oli kuullut, että ryöstäjät ja salakuljettajat tekevät yhteistyötä. Hänen mukaansa salakuljettajat ja varkaat sopivat keskenään, missä ja milloin matkustajaryhmän kimppuun hyökätään ja heiltä viedään kaikki rahanarvoinen omaisuus. Liikkuvissa matkaolosuhteissa ryöstetyksi tai huijatuksi tulemisen todennäköisyys oli suuri, sillä kohtaamiset myös rikollisten kanssa olivat nopeampoisia ja näiden jäljittäminen myöhemmin oli lähes mahdotonta.

Kaksi haastateltavista oli joutunut matkallaan kiristyksen kohteeksi. Matkustajaryhmää, johon Tarik kuului, sekä heidän aiempaa salakuljettajaansa kiristettiin sieppauksen yhteydessä. Kun Nasim matkusti veneellä Turkista kohti Kreikkaa, pysäytti venettä ajanut iranilainen mies moottorin keskellä merta. Hän sanoi, ettei aja pidemmälle, elleivät kaikki muut matkustajat antaisi hänelle rahaa. Tilanteeseen tuli kuitenkin käänne, kun toinen matkustaja uhkasi kuljettajaa veitsellä, joten muiden ei tarvinnut myöntyä venettä kuljettaneen miehen vaatimuksiin.

Kun Azeem matkusti salakuljettajan autolla, oli sää välillä tukahduttavan kuuma. Salakuljettaja osti matkustajille vettä matkalla sijaitsevilta pysähdyspaikoilta. Salakuljettaja pyysi matkustajilta vedestä isompaa hintaa kuin mitä oli itse siitä maksanut. Tarik joutui olemaan vankeusaikana hyvin vähällä ruualla. Myös hän kärsi taloudellisesta hyväksikäytöstä Azeemin tavoin.

”Siellä oli annettu meille aika vähän ruokaa ja se ei riittänyt meille. Silloin meidän piti ostaa joltain toiselta ihmiseltä jotakin muuta niinkuin keksiä tai muuta. Jos keksi kaupassa on euron, niin joku työntekijä on tullut sitä myymään. Niin se varmaan viidellä eurolla sen myi meille.” (Tarik)

Vankilaolosuhteissa ravinnonsaanti oli niukkaa ja vankien kärsimän nälän vuoksi heidän tilanteensa hyväksikäyttö oli melko helppoa. Vangit olivat monella tapaa haavoittuvassa asemassa ja alttiita moninlaiselle väkivallalle.

Matkustaessaan veneessä meren yli Kreikkaan, matkustajat eivät saaneet ottaa veneeseen mukaan mitään ylimääräisiä tavaroita, koska ylimääräistä painoa ei sallittu. Nasim joutui jättämään reppunsa Turkin puolelle meren rantaan.

”Kun mä tuosta aloitin matkan, mä laitoin repun pois. Kaikki vaatteet oli sen sisällä.” (Nasim)

Taloudellisen väkivallan kohteeksi joutuminen heikensi entisestään haastateltavien haavoittuvaa tilannetta, kun he matkustivat yksin lukuunottamatta Nasimia, joka matkusti yhdessä siskonsa kanssa. Taloudelliset resurssit olivat heidän matkansa etenemiseksi merkittävä voimavara.

6.4 Tarpeiden laiminlyönti

Tässä tutkielmassa nuorten tarpeiden laiminlyönniksi luokittelin joutumisen olemaan nälässä tai ilman kunnollista majapaikkaa, matkustamisen liian ahtaissa kulkuneuvoissa, liian pitkien matkojen kävelemisen haastateltavien ikään nähden, jonottamisen useiden päivien ajan valtioiden rajoilla sekä altistumisen toistuvasti kuolemanvaaraa sisältäneille olosuhteille. Kaikissa näissä tilanteissa heiltä puuttui se suojeleminen ja huolenpito, joka heille lapsina olisi kuulunut Lapsen oikeuksien julistuksen perusteella (UNICEF 2018, periaate 2.) Tässä tutkielmassa haastateltavien tarpeiden laiminlyöntiä on tarkasteltu painottaen Lapsen oikeuksien näkökulmaa ja heille kuuluvaa erityistä suojelua. Paavilaisen ja Pösön (2003, 15) määrittelyyn nojaten nuoret kärsivät laajasti matkallaan lasten kaltoinkohtelusta, sillä muun muunlaisen väkivallan ohella heidän emotionaalisiin ja psykososiaalisiin tarpeisiinsa ei vastattu.

Tässä alaluvussa tarkastelen aluksi sitä, miten haastateltavien kokemus lapsena olemisesta näyttäytyi tutkielman aineiston pohjalta. Sitten siirryn tarkastelemaan nuorten kokemaa nälkää, liikkumiseen liittyvää tarpeiden laiminlyöntiä sekä muunlaista oikeuksien loukkaamista tai tarpeiden laiminlyöntiä.

6.4.1 Kokemukset lapsena olemisesta

Monet haastateltavista kertovat näkemyksiään, kokemuksiinsa ja tuntemuksiinsa matkalta myös siitä näkökulmasta, että matkustaessaan he olivat vielä lapsia tai ”pieniä”, kuten jotkut haastateltavat asian ilmaisivat. Jamal kertoo, että matkalle lähtiessään, hän oli ensimmäistä kertaa pois kotoaan ja koki raskaana erossaolemisen omasta perheestään. Azeem koki vankeusaikansa hyvin traumaattiseksi. Hän itki paljon ja suri sitä, että joutui olemaan erossa

perheestään. Väkivaltaa kokiessaan hänen ajatuksensa usein suuntautuivat perheeseen ja kotiin, näin tapahtui myös, kun hänet siirrettiin toiseen vankilaan ja vanginvartijat pahoinpitelivät häntä.

” Ne löi ja potki, sitte ne löi myös jollain kepillä. Mulla oli tosi pahat fiilikset. Paljon itkin ja perhe oli paljon mun mielessä.” (Azeem)

Tulkitsen tämän osittain ilmentävän sitä, että hän oli tapahtumien aikaan vielä lapsi, eikä ollut saanut mahdollisuutta itsenäistyä. Side perheeseen oli tunnetasolla vielä hyvin vahva.

Viisi haastateltavista mielsivät itsensä vielä lapsina, jotka tarvitsevat toisten suojelua tai että he olivat vielä liian nuoria kokemaan tiettyjä asioita. Nasim matkusti suuren osan matkasta yhdessä isosiskonsa kanssa. Vaikka välillä Nasim itse käyttäytyi suojelevasti siskoaan kohtaan, hän kertoo myös tilanteista, jolloin sisko puolestaan suojeli toiminnallaan häntä. Kun he olivat väentungoksessa Unkarin raja-alueella, sisko pyrki viemään Nasimin kauemmas turvaan.

” Sisko sanoi, että: Nyt vain otat mun kädestä kiinni, etkä puhu mitään! Hän pelkäsi, että joututaan erilleen ja hän kadottaa mut, kun siellä oli niin paljon ihmisiä.” (Nasim)

Kun Omar kertoi, millaisia tunteita hänellä oli nähtyään bussin räjähtävän, hän pohti asiaa siitä näkökulmasta, että oli silloin vielä lapsi.

”Se tuntui vähän pelottavalta, kun mä olin silloin vielä aika pieni. Kun pieni lapsi näkee tuollaista, se on vähän hurja juttu.” (Omar)

Omar itsekin havaitsi, että lapsille ei ole hyväksi altistua tuonkaltaisille tapahtumille. Bussin räjähtäminen oli tilanne, jonka Omar toisaalta mielsi Afganistanissa normaaliksi tapahtumaksi. Mutta kun hän oli tapahtuman todistajana itse, hän totesi sen olevan hänen mieleensä voimakkaasti vaikuttava tilanne. Hän kertoi myöhemmin näkevänsä painajaisia tapahtuneesta.

Matkalla useat nuoret oli joutuneet kokemaan väkivaltaa tai kaltoinkohtelua omasta mielestään siitä syystä, että olivat vielä lapsia ja niin ollen fyysisesti heikompia kuin aikuiset. Tarik kertoi tilanteista toisten matkustajien kanssa, jolloin aikuisten miesten ryhmät tappelivat nuorten matkustajien kanssa. Tarikin mukaan he olivat usein alakynnessä jo siitäkin syystä, että vastustajat olivat niin vahvoja suhteessa heihin. Tarikin huomio

tappelutilanteessa kiinnittyi voimien ja auktoriteetin epäsuhtaan. Oman ryhmänsä jäseniä hän kutsui ”*pieniksi*” ja ”*lapsiksi*”, kun taas vastustajat olivat ”*isoja ihmisiä, joilla oli parta ja kaikkee*”. Tarik kuvasi myös tilanteita automatkojen aikana, kun isommat ja vahvemmat määrittelivät istumapaikat autoissa.

”Mä ehin mennä istumaan ensin ja sitten joku toinen, jolla oli valtaa, tuli ja sanoi: Mee pois, mä haluan istua tässä, tää on mun paikka. Sitten se oli niin iso ja se potki ja löi mua aika kovasti.” (Tarik)

Tässäkin toisintui kontrasti aikuisen ja lapsen, ison ja pienen, vahvan ja heikon välillä.

Samankaltaista kohtelua monet nuoret saivat osakseen myös Euroopassa, kun he jonottivat kulkulupia. Sekä Jamal että Omar kertovat siitä, kuinka jonotettuaan useamman päivän vaativissa olosuhteissa he olivat jo päässeet lähelle toimiston ovea. Sitten yllättäin molemmat pakotettiin palaamaan jonon hännille. Itse he tulkitsivat näin tapahtuneen siitä syystä, että he olivat vielä lapsia ja pieniä.

”Siellä oli väkeä aika paljon. Sitten piti jonottaa ja sitten koko ajan jono meni sekaisin. Aamulla olin täällä ja illalla mä menin tähän asti ja yhtäkkiä jono meni sekaisin. Kun mä olin pieni, niin sitten mä en voinut tehdä mitään ja taas mä olin jonon hännillä.” (Omar)

Jamal kertoo myös siitä, kuinka heidän saavuttuaan Kreikkaan bussivuoroja jaettiin niin, että ensimmäisinä bussikyytejä saivat lapsiperheet, sen jälkeen vanhukset ja viimeisinä nuoret. Jamal koki tämän kohtelun epäoikeutettuna. Viranomaiset eivät ottaneet millään tavalla huomioon sitä, että jotkut matkustajat olivat yksin matkustavia lapsia. Heidät luokiteltiin samaan ryhmään kuin yksinmatkustavat nuoret aikuiset.

6.4.2 Nälkä

Kaikki haastateltavat nuoret olivat kärsineet nälästä matkallaan Suomeen. Nälkää koettiin pitkillä kävelymatkoilla, automatkoilla salakuljettajien kyydissä, jonotettaessa kulkulupaa eri Euroopan maissa sekä vankeudessa. Nuoret kävelivät pitkiä, useita päiviä kestäneitä matkoja Lähi-Idässä ylittäessään valtioiden rajoja vuoristoalueilla sekä Euroopassa paikoitellen. Jamal käveli vuoristossa viiden päivän ajan, joista kolme päivää oli ilman ruokaa. Myös Azeem käveli Pakistanista Iraniin vuoristoreittiä, jonka aikana hän ei saanut

mitään syödäkseen. Vuoristo-osuuden päätteeksi hän oli niin nääntynyt, että menetti tajuntansa. Vasta siinä vaiheessa muut ihmiset antoivat hänelle vähän leipää ja vettä. Tarik kertoi kävelleensä Kreikassa noin 70-80 km ja kärsineensä sinä aikana nälästä. Mohammad oli nuorista se, joka käveli pisimpiä matkoja. Euroopan puolella hän kulki usean valtion halki kävellen ja kertoi olevansa matkalla usein nälissään.

Salakuljettajien järjestämällä automatkoilla nuoret myös näkivät nälkää. Matkaa tehtiin joskus jopa useampi päivä yhtämittäisesti. Jamal kertoi kulkeneensa Turkissa bussilla matkan, joka kesti kaksi päivää ilman pysähdyksiä ja mahdollisuutta ostaa ruokaa. Nasim kertoi, että salakuljettajat olivat aikeissa ostaa ruokaa jollakin pysähtymispaikalla. Kun kuitenkin poliisi uhkasi polttaa salakuljettajan auton, mikäli hän ei heti jatka matkaa, jäivät ruuat ostamatta. Tästä syystä Nasim ja hänen siskonsa joutuivat olemaan monta päivää syömättä.

Tarik ja Azeem olivat nuorista ne, jotka Iranissa vangittiin ja karkotettiin takaisin Afganistaniin. Vankeusaikanaan he saivat hyvin vähän ruokaa.

”Siellä meille annettiin tosi vähän ruokaa. Kaksi kertaa vuorokaudessa meille annettiin pieni kappale leipää. Siinä huoneessa oli kahdeksankymmentä tai yhdeksänkymmentä ihmistä. Me jonotettiin kaksi tuntia, että joku tuli antamaan meille leipää.” (Tarik)

Kun Azeem karkotuksensa jälkeen lähti uudestaan matkalle, valtasi hänet valtava epätoivo hänen tullessaan Iraniin ja poliisien ottaessa hänet kiinni. Hän itki ja ajatteli, ettei pystyisi enää uudelleen kärsimään vankeuteen liittyvästä nälästä ja janosta.

Kokonaisuudessaan nuoret arvioivat, että nälkä oli matkalla niin merkittävä tekijä, että se olisi yksi suurimmista syistä, mikseivät he haluaisi kokea matkaa Suomeen uudelleen.

Omar: ”Mä voin tehdä ihan mitä vaan, mut en lähtisi enää matkalle.”

Haastattelija: ”Sä et halua kokea uudestaan sitä matkaa. Oliko se sulle yllätys, että se oli niin vaikea se matka?”

Omar: ”Joo, oli yllätys. Kun meillä ei ollu joskus ruokaa, niin sitten meidän piti sitoa kiinni tää vatsa, että kestää jotenkin.”

Ravinnonsaanti on yksi ihmisen perustarpeista ja sen puuttuminen horjuttaa etenkin lasten kohdalla myös muuta turvallisuudentunnetta ja kokemusta huolenpidosta.

6.4.3 Liikkumiseen liittyvä tarpeiden laiminlyönti

Tutkielman aineiston pohjalta tulkitsin, että haastateltavat joutuivat matkalla liikkueensa eri tavoin tarpeidensa laiminlyönnin kohteeksi. Nämä loukkaukset ja laiminlyönnit liittyivät liian pitkien matkojen kävelyyn sekä vaarallisiin olosuhteisiin auto- ja merimatkoilla. Tilanteisiin liittyivät sekä nuoriin itseensä liittyvät seikat heidän ollessaan alaikäisiä ja erityisen suojelun tarpeessa olevia, että ulkopuoliset seikat kuten monin paikoin hengenvaaralliset ja valtavia riskejä sisältäneet olosuhteet, joilta lapsia tulisi mahdollisuuksien mukaan aina suojella.

Viisi haastateltavaa kertoo kävelleensä hyvin pitkiä matkoja tullessaan Suomeen. Pakistanin ja Iranin sekä Iranin ja Turkin välisillä raja-alueilla vuoristo ylitettiin kävellen etäällä varsinaisista teistä. Salakuljettajat toivat ison ryhmän monilla autoilla tiettyyn kohtaamispaikkaan, josta ryhmä saattoi lähteä kymmenenkin salakuljettajan johdolla kävelemään vuorten yli. Omar kertoi kävelleensä noin 20 tunnin ajan vuoristossa Iranista Turkkiin siirtyessään. Tarik käveli Kreikkaan saavuttuaan noin 70 kilometrin matkan saaren toiselle puolelle. Mohammad käveli koko matkansa aikana noin 24 vuorokautta. Iranin ja Turkin välisen vuoriston ylityksen lisäksi hän käveli Kreikasta Makedoniaan, Makedonian halki sekä pitkiä matkoja Serbiassa ja Unkarissa. Toisin kuin muut nuoret hän kulki myös Euroopassa salakuljettajien johdolla. Päivällä ryhmä, johon hän kuului, nukkui ja öisin he etenivät kävellen, jotta välttäisivät poliisin. Etenkin Makedoniassa tilanne oli hyvin vaarallinen, sillä he kävelivät pitkin rautatietä. Mohammad kertoi pitkässä tunnelissa tapahtuneesta onnettomuudesta, jossa menetti useita ystäviään.

”Monta kaveria oli kuollut Makedoniassa junan alle. Siellä oli yöllä kävellyt paljon ihmisiä junaradalla ja juna tuli. Kaikki noin neljätoista ihmistä kuoli.”
(Mohammad)

Matkustajilla ei ilmeisestikään ollut aina riittävää tietoa riskeistä, joita matkustamiseen liittyi. Salakuljettajien johdolla nuoretkin joutuivat moniin riskialttiisiin tilanteisiin, joista he selvisivät hengissä, kun taas jotkut matkustavat menettivät samoissa tilanteissa henkensä.

Useat haastateltavista kertoivat, että salakuljettajien autot pakattiin liian täyteen ja automatkojen aikana matkustajat eivät kyenneet liikuttamaan jäseniään lainkaan. Jalat ja kädet puutuivat ja lisäksi salakuljettajat välillä polkivat matkustajia alemmaksi. Jamal kertoi matkustaneensa Turkissa sekä henkilöautoilla että bussilla. Molemmat kyydit olivat salakuljettajien järjestämiä. Hän näytti haastattelun yhteydessä netissä yleisesti olevan youtube-videon¹, joka oli katkelma uutisista. Videolla kerrotaan auto-onnettomuuksista, joita salakuljettajien ohjaamille autoille tapahtuu ylinopeuksien vuoksi. Videolla näytetään myös, kuinka tavallisesta viisipaikkaisesta henkilöautosta tulee ulos 17 henkilöä. Jamal halusi videon avulla kertoa olosuhteista, joiden keskellä salakuljetustoimintaa harjoitetaan.

Kaikki haastateltavat kertoivat matkan Turkista Kreikkaan meriteitse olleen kauhistuttavan kokemuksen. Tarikin mukaan merenylitykseen ei liittynyt mitään muuta ”*paitsi pelkoa siitä, milloin me hukumme*”. Veneisiin lastattiin liikaa matkustajia veneiden kantokykyyn nähden. Merenkäynti oli usein voimakasta ja monellakaan nuorista ei ollut hyvä uimataito. Moottori siitä veneestä, jolla Omar matkusti, sammui keskellä merta. Omar kertoi kaikkien matkustajien joutuneen paniikkiin ja ajatelleen, että he hukkuvat. Yhä edelleen muistot tuosta tilanteesta tulevat öisin hänen mieleensä. Lopulta venekunta pelastui, kun paikalle sattui kreikkalainen kalastajavene, joka hinasi heidät Kreikan puolelle rantaan.

6.4.4 Muu tarpeiden laiminlyönti

Muita tilanteita, joissa tulkintani mukaan haastattelemieni nuorten tarpeet tulivat laiminlyödyiksi, olivat kulkulupien jonottaminen Euroopan valtioiden rajojen tuntumassa sekä yöpyminen ilman turvallista majoapaikkaa. Kaksi nuorista kertoi, kuinka he joutuivat Kreikassa ja Serbiassa jonottamaan kulkulupia hankalissa olosuhteissa. Kreikkaan saavuttaessa pakolaisia oli valtavasti ja Omar joutui jonottamaan 5 päivän ajan kulkulupaa. Hän kertoi, että jonoissa oli vaikea pitää puolensa, kun oli yksin matkustava lapsi tai nuori. Myös Jamal kertoi samantyyppisistä kokemuksista. Hänen mukaansa matkan aikana etusija annettiin lapsiperheille. Tämän jälkeen huomioitiin vanhemmat ihmiset. Vasta viimeisenä esimerkiksi bussimatka järjestettiin nuorille, joista oli yksin matkustavia alaikäisiä. Sekä

---

¹ Linkki Jamal in näyttämään Youtube-videosiin:
https://www.youtube.com/results?search_query=https%3A%2F%2Fyoutube.be%2FrUih3cp1oC0

Omar että Jamal kertoivat jonotusolosuhteista Serbiassa. Sää oli tuohon vuodenaikaan sateinen ja kaikkien piti jonottaa ulkona useita päiviä. Tie oli märkä ja kurainen.

”Seisoimme, mutta lähdimme vähän sivulle siihen tien sivulle. Siellä nukuttiin ja aamulla emme voineet nousta. Oltiin varmaan oltu yöllä tajuttomina. Meidän vartalo ei toiminut ja oltiin ihan jässä.” (Omar)

Haastateltavat nuoret olivat matkaa tehdessään jokainen alaikäisiä. Tästä syystä heidän kohtaamansa tarpeiden laiminlyönti oli vakavampaa kuin mitä ne aikuiselle olisivat olleet. Vain harvat heidän matkalla kohtaamansa ihmiset kohtelivat heitä tavalla, joka heille lapsina olisi kuulunut.

6.5 Altistuminen väkivallalle

Haastateltavista nuorista viisi kertoi kokemuksista, jotka arvioni mukaan ovat altistumista väkivallalle eli väkivaltaa sisältävien tilanteiden näkemistä tai niistä kuulemista. Aiempien tutkimusten mukaan lasten altistuessa väkivallalle he kärsivät myöhemmin samanlaisista ongelmista kuin lapset, joihin väkivalta oli suoranaisesti kohdistunut. (Jaffe, Wolfe, Wilson, & Zak 1986, 1; THL 2018a.) Tämä tutkielman aineiston perusteella havaitsin, että haastateltavat nuoret altistuivat väkivallalle nähdessään matkallaan ruumiita, salakuljettajien ja poliisien uhkaavaa tai väkivaltaista käytöstä muita matkustajia kohtaan, vanginvartijoiden kaltoinkohtelemaan muita vankeja sekä matkustajien väkivaltaista käytöstä toisiaan kohtaan. Nuoret olivat myös kuulleet väkivallanteoista kuten vankilapaon yhteydessä tapahtuneesta joukkomurhasta ja naisten ja tyttöjen raiskauksista.

Matkustaessaan Afganistanissa Omar pysäytettiin Talebanin tarkastuspaikalla. Kapinalliset tarkistivat kulkijoita löytääkseen hazara-heimolaisia, shia-muslimeja, opiskelijoita tai hallituksen työntekijöitä. Omarin kanssa matkustanut mies kertoi, että paljon ihmisiä oli tapettu kyseisellä paikalla. Omar selviytyi nokkeluutensa ansiosta tiesulusta, mutta lähtiessään altistui väkivallalle nähdessään kuolleita ihmisiä. Heidän jatkaessaan matkaa Omar näki kaksi ruumista, joiden päät oli leikattu irti.

Haastattelija: ”Näitkö mitä siellä tapahtui ihmisille, jotka oli hazaroita esimerkiksi?”

Omar: ”Me nähtiin ihmisiä, joilla ei ollut päätä. Niillä oli pää rinnan päällä.”

Haastattelija: "Miltä susta tuntu se?"

Omar: "Ihan pelottavalta. Mun silmät ei toiminut kunnolla, kun mä olin niin pelästynyt."

Kun Omar jatkoi matkaansa bussilla, hän näki edellä menevän bussin räjähtävän ja lentävän ilmaan. Sen jälkeen talebanien joukko hyökkäsi sitä bussia kohti, jossa Omar matkusti. Armeijan joukot ehtivät pelastaa heidät tilanteesta.

Vuoristotaipaleella salakuljettajien käyttämä väkivalta, jolle haastateltavat altistuivat, oli lähinnä muiden matkustajien uhkailua, potkimista tai lyömistä. Omarin kertoman mukaan jos joku ei jaksanut pysyä muiden tahdissa, salakuljettajat löivät häntä kepeillä. Salakuljettajat latasivat välillä aseitaan ja uhkasivat etenkin muita hitaammin kulkevia perheellisiä ja naisia: *"Kävele tai mä tapan sut!"* Naiset alkoivat itkeä ja sen jälkeen salakuljettajat potkivat heitä. Jamal näki usein, kuinka heidän vuoristossa olleessaan salakuljettajat laittoivat aseensa piipun jonkun matkustajan ohimolle ja uhkasivat ampua heidät. Salakuljettajat myös löivät ihmisiä aseenerillä ja pampuilla. Mohammad kertoi kaverinsa kuolleen poliisien kanssa tapahtuneessa välikohtauksessa Iranin ja Turkin rajaseudulla. Jamal puolestaan kertoi vuorilla näkemästään ruumiista.

"Yksi päivä kuljin pienen polun ohi vuoristossa ja näin siellä yhden ruumiin. Aika huono, se jäi mun mieleen. Mä ymmärrän, että jos mä haluan väitellä heidän kanssaan, he voi ihan helposti jättää sinut keskelle vuoristoa tai ampua sut." (Jamal)

Väkivallalle altistuneet haastateltavat nuoret havaitsivat, että salakuljettajien toiminnan kyseenalaistaminen saattoi johtaa heihin kohdistuvaan väkivaltaan ja siksi he pyrkivät välttämään väittelyitä salakuljettajien kanssa.

Nuoret olivat altistuneet salakuljettajien harjoittamalle väkivallalle myös automatkojen aikana. Salakuljettaja välillä matkan aikana uhkaili Nasimin ryhmän matkustajia. Hän uhkasi erästä miestä aseella ja sanoi, että hän leikkaa tältä korvan irti. Ja hän myös uhkasi, ettei ota tätä mukaansa auton kyytiin. Pakistanissa maasto oli hyvin kivistä, mutta siitä huolimatta salakuljettajat ajoivat siellä kovaa vauhtia. Lava-auton, jolla Azeem matkusti, taka-osasta muutamat matkustajat putosivat kyydistä. Azeem pysyi kyydissä, koska hänen onnistui pitää istuimestaan lujasti kiinni. Lopulta auto pysähtyi ja toiset matkustajat kävivät auttamassa kyydistä pudonneet takaisin autoon. Seuraavan yön seurue nukkui teltoissa ja aamulla

viideltä matkaa oli tarkoitus jatkaa. Silloin huomattiin, että henkilö, joka kyydistä pudotessaan oli pahiten loukkaantunut, oli kuollut yön aikana.

Kun Nasim ryhmineen oli Egeanmeren rannalla odottamassa venematkaa, eräs perheellinen mies heidän ryhmästään hoputti salakuljettajaa ja sanoi: *"Miksi mä odotan täällä. Anna mulle vene, jotta päästään lähtemään."* Salakuljettaja tarttui miestä kaulasta ja nosti hänet ilmaan. Miehen perhe alkoi itkeä. Salakuljettaja uhkasi miestä sanoen, että jos tämä viedä toisen kerran sanoo mitään, niin hänet tapetaan. Tarik oli kuullut, että tytöille ja naisille matkustaminen salakuljettajien seurassa oli paljon vaarallisempaa kuin miehille ja pojille. Kuuleman mukaan naisia ja tyttöjä raiskattiin matkan varrella perheen miesten silmien edessä.

Neljällä nuoresta oli eurooppalaisista poliiseista kokemuksia, joiden voidaan katsoa olevan altistumista väkivallalle. Tultuaan bussilla Unkariin Omar kohtasi vihaisia poliiseja. Mikäli joku matkustajista ei kulkenut riittävän nopeasti eteenpäin, he potkivat näitä ja kehottivat "menemään kotiin". Matkustajat myös liukastelivat sateen kastelemalla tiellä. Kun joku kaatui, hänen oli vaikea päästä ylös, sillä poliisit potkivat joukkoa eteenpäin. Myös Mohammad näki Unkarissa, kuinka poliisit löivät ja potkivat hänen kaveriaan. Serbiassa Nasim oli ollut paikalla, kun poliisi löi hänen siskoaan ja sanoi: *"Mene takaisin!"* Tarik puolestaan oli nähnyt poliisien harjoittamaan väkivaltaa Kreikan ja Madedonian rajalla.

"Siellä oli paljon ihmisiä ja rajalla paljon poliiseja. Poliisit sanoivat, että pääsette yli vain samaan aikaan muiden kanssa. Siellä oli sellaisia ihmisiä, joilla ei ollut tarpeeksi vettä tai leipää. Ne sanoivat poliisille: Meillä on nälkä tai jano. Sitten poliisi löi heitä." (Tarik)

Kaksi nuorista sanoi, että eurooppalaisten poliisien harjoittama väkivalta ei vaikuttanut heihin millään tavalla, sillä he olivat aiemmin jo tottuneet paljon pahempaan kohteluun.

Tarik kertoi vankilassa näkemästään väkivallasta. Vangeille annettiin vain vähän ruokaa. Kahdesti päivässä he saivat pienen palan leipää. Joka ruokailun yhteydessä vankien tuli jonottaa leipäpalan saadakseen noin kaksi tuntia. Vankien joukossa olevan Tarikin arvion mukaan noin 80-vuotias mies kävi jonotuksen aikana WC:ssä. Tämän jälkeen noin 25-30-vuotias vanginvartija alkoi nuhdella iäkkäämpää miestä.

”Se mies tuli ottamaan häntä parrasta ja sitten se löi nyrkillä sen naamaa. Se sano sille, että miksi sä poistuit jonosta ja menit vessaan. Se oli vähän sydäntäsärkevä juttu.” (Tarik)

Tarik kertoi myös, että häntä ahdisti tieto siitä, että samaisessa vankilassa oli vuosia aiemmin tapahtunut vankien pakoyritys, jolloin Iranin poliisi lentokoneesta pommittanut vankeja. Satoja vankeja oli kuollut ja heidät oli haudattu joukkohautoihin. Tämä tieto aiheutti pelkoa ja kauhua Tarikin ja muiden vankien joukossa.

Väkivallalle altistumista tapahtui myös tilanteissa, joissa matkustajat käyttäytyivät väkivaltaisesti toisiaan kohtaan. Kun Tarik vuoristotaipaleella kohtasi muita matkustajaryhmiä, jotka kuuluivat eri heimoon kuin hän itse, haastoi Tarikin kaveri toisen ryhmän kanssa riitaa. Syntyneessä tappelussa eräs Tarikin ystävistä sai kiven päähänsä ja menetti tajuntansa noin tunniksi. Kun Nasim matkusti veneellä kohti Kreikkaa, kiristi moottoria käyttänyt iranilainen matkatoveri muita matkustajia ja vaati heiltä rahaa, jotta matka jatkuisi. Eräs nuori mies otti säärestään esille veitsen, jolla uhkasi lyödä kuljettajaa, ellei tämä jatka ajamista. Kuljettaja alkoi itkeä ja sanoi, että ei haluakaan rahaa ja matkaa päästiin jatkamaan. Kaiken kaikkiaan altistumiskokemukset olivat nuorten kertoman mukaan voimakkaasti vaikuttavia, sillä viisi heistä kertoi univaikeuksista tapahtumien jälkeen.

7 TOIMIJUUS NIVELTYNEENÄ VÄKIVALTAKOKEMUKSIIN

Tämän tutkielman aineiston perusteella havaitsin, että jokaisella haastattelemallani nuorella oli matkansa aikana runsaasti väkivaltakokemuksia. Tutkielmani toisen tutkimuskysymyksen mukaisesti tarkastelen seuraavassa haastateltavien toimijuutta tilanteissa, joissa esiintyi väkivaltaa. Näitä tilanteita oli aineistossa kaikenkaikkiaan 69. Toimijuuden tarkastelu tapahtuu sekä toimijuuden modaliteettimallin että taktisen toimijuuden käsitteen kautta. (Jyrkämä 2007, Honwana 2009.)

7.1 Toimijuuden modaliteetit

Haastateltavien toimijuudessa ilmeni eroja heidän ollessaan Lähi-Idässä tai merimatalla ja toisaalta silloin, kun he matkustivat Euroopassa. Haastateltavat toivat myös esille seikkoja, jotka olivat rajoituksena tai esteinä heidän toimijuudelleen. Tässä luvussa tarkastelen toimijuuden modaliteettien näyttäytymistä haastateltavien kertomuksissa kunkin aineistolähtöisen teeman yhteydessä. Tarkastelu tapahtuu Jyrki Jyrkämän modaliteettiteorian pohjalta ja siinä käsitellään osaamisen, kykenemisen, haluamisen, täytymisen, voimisen ja tuntemisen modaliteetteja. Osaamisella tarkoitetaan tässä yhteydessä haastateltavien tietoja ja taitoja, joita hänellä on pysyvästi. Kykenemisellä tarkoitan nuorten tilannekohtaisia fyysisiä ja psyykkisiä kykyjä. Haluaminen liittyy haastateltavien ilmaisemaan motivaatioon, tavoitteisiin ja päämääriin. Täytyminen taas niveltyy nuorten väkivaltatilanteissa kokemiin rajoituksiin tai pakkoihin. Voiminen kuvaa niitä mahdollisuuksia, joita nuorille haastavien tilanteiden keskellä avautuu ja tunteminen kertoo nuorten kokemien tunteiden lisäksi myös siihen, kuinka he tilanteissa arvioivat ja arvottavat kokemuksiaan. (Jyrkämä 2007, 206-207.)

7.1.1 Toimijuus Lähi-Idässä

Kaikki haastateltavat kuvasivat Lähi-Idässä matkustamista ja Egeanmeren ylitystä matkansa haastavimmaksi ja vaarallisimmaksi osuudeksi. Heidän kertomustensa perusteella voisi tulkita, että nuorten toimijuus oli tuolla osuudella matkaa hyvin rajattua ja rajoitettua. Galtungin (1965, 168) määritelmän mukaan väkivalta on toimintaa, jolloin toisten ihmisten toimintakykyä rajoitetaan siinä määrin, että heidän toimintakykynsä jää heidän potentiaalisen toimintakykynsä alapuolelle. Nähdäkseni tämä toteutui nuorten kohdalla

heidän matkallaan salakuljettajien seurassa. Nuorten toimintaa ja toimijuutta rajoitti salakuljettajien harjoittama väkivalta, väkivallan uhka, toiminnan kontrolli sekä pelon ilmapiiri.

”Silloin me koko ajan pelättiin. Emme ite voinu päättää, mitä teemme tai mihin liikumme.” (Tarik)

Samantyyppisiä mainintoja salakuljettajien kanssa matkustamisesta oli kaikilla nuorilla. Väkivallan kautta salakuljettajat kontrolloivat matkustajia ja pelon ilmapiirissä toimijuus supistui hyvin pieneksi. Honkasalo (2006) ja Ronkainen (2006) kuvailivat tällaista minimalistista ja haurasta toimijuutta esimerkkinä siitä, kuinka toisinaan toimijuus on riippuvainen tilanteen ajallisista ja paikallisista vaihteluista. Joskus toimijuudella ei voi olla vahvaa orientaatiota tulevaisuuden suhteen, vaan se kohdistuu tilanteesta selviämiseen.

Lähtö matkalle voidaan sinänsä nähdä selkeänä osoituksena haastateltavien nuorten toimijuudesta. Vain harvoilla haastateltavista lähtöön liittyi varsinaista fyysistä väkivaltaa tai sen uhkaa. Monelle nuorelle lähtö merkitsi sitä, että he pyrkisivät olosuhteisiin, joissa heidän oikeutensa tulisivat paremmin huomioiduiksi. Haastattelujen perusteella voidaan todeta, että eräänä syynä useimpien haastateltavien lähtöön olivat tarpeiden laiminlyönti.

Osaamisen modaliteetin pohjalta nuorilla oli tietoa siitä, että elämisen mahdollisuudet toisissa maissa olisivat paremmat kuin lähtömaassaan. Kaikille ei ollut selvää se, että he tulisivat Eurooppaan, myös muita vaihtoehtokohteita oli nuorten mielessä. Joillakin nuorilla oli itsellään tietoa siitä, kuinka saada yhteys salakuljettajiin. Nuoret itse arvioivat, että kykenisivät selviämään matkasta. Monille tosin matkan haastavuus tuli yllätyksenä. Muutamat haastateltavat totesivat, että jos olisivat tienneet, millaisesta matkasta oli kysymys, he eivät olisi koskaan lähteneet matkaan.

”En lähtisi matkalle enää uudelleen. Mä olisin valmis vaikka kuolemaan tai taistelemaan. Mä voin tehdä ihan mitä vaan, mutta en lähtisi enää uudestaan.”
(Omar)

Jokaisella haastateltavalla oli vahva oma halu lähteä matkaan. Haluamiseen vaikuttivat epäsuotuisat tai hengenvaaralliset olosuhteet lähtömaassa. Tavoitteena heillä oli päästä maahan, jossa elämän edellytykset olisivat paremmat, jossa olisi poliittisesti ja yhteiskunnallisesti rauhallinen tilanne ja jossa he voisivat opiskella ja tehdä työtä.

Täytymisen modaliteetti ilmeni yhden haastateltavan kohdalla niin, että hän kuvasi lähtöään pakkotilanteeksi, jotta voisi säilyttää henkensä. Hänen isänsä yritti pakottaa hänet liittymään Taleban-liikkeeseen. Mikäli Nasim ei olisi lähtenyt maasta ja olisi kieltäytynyt liittymästä ääriryhmään, hänet olisi tapettu. Kaikilla haastateltavilla oli mahdollisuus lähteä matkaan. Voimisen modaliteetti näissä tilanteissa saattoi sisältää myös sen, että nuorilla oli tietyt taloudelliset resurssit matkaa varten. Nasim kertoi, että hänen siskonsa myi kultaisen korun, jotta he saivat matkalle rahaa. Joillakin lähdön syynä oli syvä tyytymättömyys vallitseviin oloihin lähtömaassa. Tuntemisen modaliteetti liittyi matkalle lähtöön vahvasti. Monilla lähtöön vaikutti näkemys siitä, että elämän ja tulevaisuuden mahdollisuudet kuten työnteko ja opiskelu tuntuivat mahdottomilta. Matkalle lähtemiseen liittyi toiveikkuuden ja jännityksen tunteita. Joillekin matkalle lähtö oli pelottavaa ja pakollista.

Salakuljettajan käyttäminen nähtiin ainoana vaihtoehtona päästä Lähi-Idän alueella matkalla eteenpäin. Jotkut haastateltavista etsivät kontaktit salakuljettajiin itse kyselemällä, toiset taas saivat apua omalta lähipiiriltään.

”Siellä oli tosi paljon ihmisiä ja mä kysyin heiltä, mihin ne on menossa. Joku sano, että mä oon menossa Iraniin, joku Pakistaniin ja osa sano, että menee Turkkiin. Mä kysyin joiltain porukoilta: Saanko tulla teidän mukana. Sit meistä tuli semmonen ryhmä, että mä liityin siihen porukkaan. Sitten lähettiin.”
(Azeem)

Moni oli kuullut, että salakuljettajien mukana matkustaminen olisi vaikeaa, mutta todellisuus yllätti haastateltavat. He eivät olleet valmistautuneet niin väkivaltaiseen kohteluun matkalla. Väkivaltatilanteissa, joita salakuljettajien kanssa matkustettaessa esiintyi, oli nuorten toimijuus hyvin rajoitettua.

Osaamisen modaliteetti tuli Lähi-Idän osuudella esille siinä muodossa, että Afganistanissa ja Iranissa nuoret osasivat käytettävää kieltä ja tunsivat kulttuuriset seikat. Tämän osaamisen käyttö oli kuitenkin paikoin rajoitettua, sillä salakuljettajien kanssa matkustettaessa nuorten omilla mielipiteillä ei ollut väliä eikä heidän toiminnallisilla aloitteillaan ollut mahdollisuutta ilmentyä. Toimijuuden modaliteeteista etenkin kykeneminen ja voiminen kaventuivat lähes olemattomiin. Näille modaliteeteille ei väkivallan uhan ilmapiirissä ollut yksinkertaisesti tilaa. Jokaisella haastateltavalla liittyi tilanteisiin haluamista vaikkapa muiden auttamiseen tai tilanteissa esiintyvien konfliktien ratkaisemiseen, mutta sen

ilmaisuun liittyi riskejä. Niinpä omat ajatukset pidettiin piilossa, jottei joutuisi väkivallan kohteeksi.

Haastattelija: ”Yrititkö sä välttää riitaa?”

Omar: ”Mä olin vaan seisomassa ja katsoin mitä tapahtuu. Siellä oli isoja ihmisiä, joilla oli voimaa ja valtaa, ne väitteli salakuljettajien kanssa. Jos minä olisin väitellyt, ehkä olisin saanut potkuja tai iskuja.”

Täytymisen modaliteetti oli voimakkaasti korostunut. Lähes kaikki haastateltavien toiminta salakuljettajien seurassa oli pakotettua. Salakuljettajia oli toteltava kaikessa ja heidän oikkuihinsa oli suostuttava.

Viisi nuorista kuvasi automatkoja niin, että oli parasta olla vain hiljaa ja puuttumatta muiden toimiin. Näin saattoi pysyä erossa hankaluuksista ja vaarallisista tilanteista. Haastateltavien toimijuuteen salakuljettajien autoissa matkustettaessa vaikutti salakuljettajien ja matkustajien välinen hierarkia, jota rakennettiin väkivallan keinoin. Matkustajat pelkäsivät salakuljettajien arvaamatonta käytöstä. Vastakkainasettelua vahvisti myös nuorten kokemus siitä, että he lapsina olivat vielä heikommassa asemassa.

”Kun olin heikko, niin sitten joku vahva lyö.” (Omar)

Matkustajat kokivat myös olevansa riippuvaisia salakuljettajien avusta ja heidän tiedoistaan. Lewit ja Schuurmann Baker (1996, 147) toteavat lasten ja nuorten riippuvuuden aikuisista lisäävän heidän alttiuttaan joutua väkivallan kohteeksi. Mohammad kertoi, että elleivät matkustajat olisi totelleet salakuljettajia, heitä olisi lyöty ja heidät olisi jätetty taipaleelle metsän tai vuoren keskelle. Hän koki, että oli vain pakko kulkea joukon mukana selvitäkseen hengissä. Muunkaanlaista apua ei ollut tuolloin saatavilla. Neljä haastateltavista nuorista totesi haastatteluissa, ettei heillä olisi ollut selviämismahdollisuuksia, jos salakuljettajat olisivat jättäneet heidät jonnekin matkan varrelle. Mohammad oli nuorista ainoa, jolla oli myös positiivisia kokemuksia salakuljettajien kanssa matkustamisesta. Hänen mielestään salakuljettajien joukossa oli myös miellyttäviä ja ystävällisiä henkilöitä. Muilla haastateltavilla ei tällaisia kokemuksia ollut.

Omar kuvasi riskejä, jos ei totellut salakuljettajia. Hän sanoi, että silloin salakuljettaja saattoi potkia, ampuu ilmaan tai uhata tappamisella. Omarin näkemyksen mukaan matkustajien oli vain siedettävä salakuljettajien harjoittamaa väkivaltaa. Nasimin mielestä väkivaltaisista tilanteista saattoi välttää menemällä tilanteesta pois, olemalla hiljaa tai antamalla salakuljettajalle rahaa. Hän kertoi, että usein halusi kyseenalaistaa salakuljettajien toimintaa, mutta koki sen vaaralliseksi ja monissa tilanteissa mahdottomaksi. Voidaan tulkita, että väkivallan uhkan alla nuorten toimijuus kapeutuu ja ainoaksi vaihtoehdoksi jää alistuminen.

Haastateltavat kertoivat, että salakuljettajien kanssa matkustamiseen liittyi vahvoja tunteita. Jamal kertoi moninaisista tunteistaan, kun piti matkustaa ahtaassa autossa pinottuna päällekkäin toisten matkustajien kanssa.

”Ensin oli enemmän surullinen, sen jälkeen minua pelotti, että selviänkö koko matkasta. Sitten tulin vihaiseksi. Esimerkiksi mentiin autoon illalla kello yhdeksän ja matkustettiin aamuseitsemään asti. Kaikki oli päällekkäin. Sitä tuli vihaiseksi ja se oli tosi paha... kaikki oli negatiivista.” (Jamal)

Kaikkia haastateltavia yhdistivät pelon tunteet matkalla. Joillakin oli myös vihaa, mutta sitä he eivät voineet tilanteissa ilmentää. Azeem kertoi, että väkivaltilanteissa hänet valtasi suuri suru, sillä hän ikävöi kovasti kotimaahan jäänyttä perhettään. Hän kuvailee kokonaisuudessaan tunteitaan Afganistanin ja Turkin välillä toivottomiksi. Hän kertoi, että Afganistanin ja Turkin välillä hän ei kokenut *”elämän tunnetta ollenkaan”*. Hän ei osannut arvioida jääkö henkiin vai kuoleeko. Olosuhteet, joissa matkaa tehtiin olivat paikoitellen epäinhimillisiä. Haastateltavat kuitenkin kokivat, ettei heillä ollut vaihtoehtoja. Kun matkaan oli lähdetty, oli kestettävä sen mukanaan tuomat vaikeudet.

Azeem ja Tarik kertoivat siitä, kuinka he olivat jääneet Iranissa vangeiksi. Molemmat viettivät noin kahden kuukauden ajan kahdessa eri vankilassa, jonka jälkeen heidät karkotettiin takaisin Afganistaniin. Molemmille nuorille oli etukäteen kerrottu siitä, että mikäli poliisit saavat heidät kiinni, heidät joko ammutaan tai karkotetaan. Siitä syystä he matkalla pelkäsivät todella paljon iranilaisten poliisien kohtaamista.

”Kun oltiin vielä Afganistanissa, siellä me kuultiin, että iranilaiset poliisit aina ampuu. Ne tappaa paljon afgaaneja, jotka haluaa mennä Iraniin.” (Tarik)

Vankeusaikana ja karkotuksen yhteydessä molempien toimijuus oli rajoitettua. Tarikin kohdalla esiintyi haluamisen modaliteetin mukaista kostonhalua ja vihaa. Rangaistuksenpelossa hän kuitenkin piti nämä ajatukset ja tunteet omana tietonaan.

Azeem oli vahvan surun vallassa ja sen vuoksi hänen toimijuutensa modaliteettien kautta tarkasteltuna kaventui entisestään. Hänen tilannettaan vaikeutti myös pakkotyö, jota varten poliisit pitivät häntä hereillä.

”Mä itkin ja tuli perhe mieleen. Olin älyttömän väsynyt ja itketti. Aina, kun mä pääsin uneen, niin tosi nopeesti herätettiin. Ja jos ei heränny, niin sit ne löi ja vei ulos sieltä vankilasta” (Azeem)

Molempien vankilaan joutuneiden nuorten kohdalla vankien julma kohtelu ja tiukka kontrolli antoivat tilaa vain täytymisen ja tuntemisen modaliteeteille. Vankien oli pakko totella vanginvartijoita. Molemmat kokivat vahvaa pelkoa. Tarikin pelkoa vahvisti myös tieto aiemmasta vankeihin kohdistuneesta verilöylystä. Hän ajatteli, että sama voisi toistua, mikäli vangit eivät alistu vartijoiden auktoriteetin alle.

Tarik joutui Iranissa matkustaessaan erään salakuljettajaryhmän sieppaamaksi. Hän matkusti muutaman muun henkilön kanssa ja koko joukko joutui viettämään erään salakuljettajan kotona viikon ajan. Tarikin kertoman pohjalta voidaan ajatella, että kykenemisen modaliteetin kautta tarkasteltuna toimijuutta ei esiintynyt, sillä siepattuna oleminen ja jatkuvan silmälläpidon alla oleminen asetti sille esteitä. Vankina oleminen näyttäytyi täytymisen modaliteettina, sillä ryhmällä ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin pysyä salakuljettajan talossa. Haluamisen modaliteetti oli ryhmän vahvaa motivaatiota selviytyä tilanteesta hengissä ja päästä pakoon vankeudesta. Kun lopulta salakuljettajan veli oli vahtivuorossa, avautui voimisen modaliteetin mukainen mahdollisuus, jonka he hyödynsivät. Ryhmä juonitteli niin, että saivat veljen lähtemään kauppaan ostoksille, minkä aikana Tarik ryhmineen pakeni ja pääsi soittamaan heitä aiemmin kuljettaneelle salakuljettajalle.

7.1.2 Toimijuus merimatalla

Merimatkan valmistelut haastateltavat tekivät edelleen salakuljettajien valvonnassa. Salakuljettajat saattoivat veneet matkaan toisinaan uimalla ja venettä työntämällä, mutta

siihen matkanteko näiden salakuljettajien kanssa päättyi. Merimatalla ja sen valmisteluvaiheessa olivat läsnä kaikki toimijuuden modaliteetit. Joidenkin nuorten osaamista tarvittiin matkan onnistumiseksi. Jamal kertoi, että hänet salakuljettajat valitsivat auttamaan veneen kuljettamisessa. Hän pumppasi moottorille polttoainetta. Jotkut haastateltavista auttoivat veneen osien kantamisessa ja veneen kokoamisessa sekä ilman pumppaamisessa veneeseen. Jokaisella haastatellulla nuorella oli vahva halu selviytyä merialueen toiselle puolelle, sillä siellä he ajattelivat vapauden koittavan päästessään Euroopan puolelle. Merimatassa ilmeni myös voimisen ulottuvuus, sillä se nähtiin mahdollisuutena päästä lähemmäs omaa tavoitetta koko matkan tarkoituksen suhteen. Tuntemisen modaliteetti liittyi merenylitykseen vahvasti. Monet nuorista kertoivat ilon ja helpotuksen tunteista saapuessaan Euroopan puolelle.

Omar kertoi, että heidän veneessä ollessaan se alkoi täyttyä vedellä. Kaikki pelkäsivät hukkumista ja naiset sekä lapset alkoivat itkeä. Etenkin nuorten matkustajien toimijuus näyttäytyi tilanteessa siten, että he alkoivat pilaila asian kustannuksella. Eräs Omarin kaveri sanoi, että pian kalat tulisivat lihavammiksi, kun ne söisivät heidät.

”Kaikki oli itkemässä. Sitten se kaveri sanoi näin ja hetken ajan kaikki sekä itkivät että nauroivat.” (Omar)

Nuoren lohkaisu sai muut matkustajat hetkeksi ajattelemaan jotakin muuta. Vaikkakin matkustajilla oli hengenvaara, oli tilanteessa tilaa tämänkaltaiselle toimijuudelle. Venekunta pelastui lopulta kreikkalaisen kalastajaveneen hinatessa heidät rantaan.

Kaikki haastateltavat nuoret olivat altistuneet Lähi-Idässä ollessaan väkivallalle. Osaamisen modaliteetin kautta tarkasteltuna kaikilla nuorilla oli aiempaa tietoa väkivaltaista tapahtumista ja niihin liittyvistä riskeistä. Kykenemisen, haluamisen ja voimisen modaliteetit esiintyivät näissä tilanteissa rajoitetusti. Omar kuvasi toimintaansa ja tunteitaan tilanteessa, josta oli selvinnyt hengissä esitettyään sunni-muslimia, vaikka itse olikin shiia.

Omar: ”Mä en voinut tuntea itseäni. En osannut reagoida mitenkään, olenko minä vai...”

Haastattelija: ”Mutta sä olit kuitenkin yhtäaikaan tosi nokkela, että sä keksit sen.”

Omar: "Joo, ennen kuin ne pysäytti mut, mä keksin jotain."

Haastattelija: "Vaikka sua pelotti, niin sä pystyit toimimaan siinä tilanteessa."

Omar: "Mutta henki oli vaarassa."

Kykenemisen ja voimisen suhteen joidenkin nuorten toimijuus oli altistumistilanteissa hetkellisesti vahvaa, mutta joissakin tapauksissa toimijuutta seurasi lamautuminen ja vahvat pelon, surun ja voimattomuuden tunteet. Tällaista ilmeni etenkin tilanteissa, joissa haastateltava itse tai joku hänen lähellään oli hengenvaarassa. Myös Nasimille tapahtui samankaltainen lamautuminen, kun hän oli altistunut väkivallalle matkustajaryhmän odottaessa venematkaa ja kun eräs mies oli väkivaltaisesti vaatinut salakuljettajalta itselleen venettä. Salakuljettajan kohdellessa venettä kysynyttä miestä hyvin raa'asti, Nasim lähti pois paikalta. Tämän jälkeen hän oli tilassa, ettei pystynyt edes puhumaan, vaikka sisko kyseli häneltä jotakin. Väkivallan näkeminen sai hänen toimintakykynsä laskemaan voimakkaasti.

7.1.3 Toimijuus Euroopassa

Tämän tutkielman aineiston pohjalta voidaan nähdä, että haastateltavien nuorten väkivaltakokemuksen sijoittuivat valtaosin Lähi-Itään. Vain 20 % näistä kokemuksista ilmeni Euroopassa. Pääosin väkivaltaa Euroopassa koettiin poliisien taholta maiden rajavyöhykkeillä. Kaiken kaikkiaan haastateltavien kertomusten pohjalta voidaan päätellä, että väkivaltakokemusten vähetessä heidän toimijuutensa kasvoi. Euroopan puolella nuoret kokivat, että he voivat itse päättää siitä, mitä tekevät, minne menevät, kenen kanssa ja milloin. Tähän liittyi helpotuksen ja vapauden tunne. Azeem kertoo Eurooppaan tulostaan vahvana kontrastina tunteilleen Lähi-Idässä.

Azeem: "Lähi-Idässä ei ollut elämän tunnetta ollenkaan. En edes tiennyt kuolenko vai elätkö."

Haastattelija: "Oliko sulla täällä Euroopassa sitten semmonen olo, kun sä pääsit Kreikkaan, että nyt sä oot selvinny?"

Azeem: "Joo, just semmonen, että nyt mä oon elossa."

Lähi-Idän ja Euroopan välinen raja näyttäytyi joidenkin nuorten kertomuksissa symbolisesti siirtymänä ”kuolemasta elämään”. Monelle matka tuntui merkitsevän taistelua säilyäkseen hengissä. Kun oli selviytynyt matkan koettelemuksista ja haasteista Eurooppaan saakka, näyttäytyi tulevaisuus aiempaa huomattavasti valoisampana. Seuraavassa tarkastelen modaliteettien ilmenemistä Euroopan halki matkustettaessa.

Osaamisen modaliteetti ilmeni Euroopassa siten, että nuoret saattoivat käyttää verkostoitumistaitojaan ja hankkia matkaan liittyviä tietoja toisilta matkustajilta. Mohammad, joka matkusti myös Euroopassa salakuljettajien johdolla, saattoi nyt itse arvioida ja suositusten perusteella valita itselleen sopivan salakuljettajan.

”Kun mä tulin Kreikkaan, niin se oli vähän helpompaa kuin Turkissa ja Iranissa. Mä päätin itse kenen kanssa mä lähen eteenpäin Euroopassa. Kuka salakuljettaja on hyvä tai paha. Kun en itse tuntenut salakuljettajia, kysyin muilta ihmisiltä. Sitten päätin kenen kanssa lähen.” (Mohammad)

Euroopassa salakuljettajien mukana matkustivat lyhyen matkaa Tarik ja pidemmän matkan Mohammad. Tarikin kokemus unkarilaiselta mieheltä ostetusta autokyydistä oli hämmästelevä. Hän ihmetteli sitä, että varakas mies saattoi niin helposti kuljettaa Tarikin yhdessä muutaman muun kanssa hienolla autollaan Itävaltaan.

Kykenemiseen liittyi se, että fyysistä toimintakykyä tarvittiin joidenkin matkojen kävelemiseen. Muut nuoret kävelivät melko lyhyitä matkoja, mutta Mohammad käveli Kreikan Tessalonikasta aina Unkariin saakka. Hän käytti salakuljettajien palveluja niin, että salakuljettaja johdatti joukkoa öiseen aikaan. Päivät levättiin poliisin pelossa. Mohammadin mukaan väkivaltaa matkantekoon ei liittynyt. Päinvastoin hän kertoi, että jos salakuljettaja olisi käyttäytynyt väkivaltaisesti, olisivat ryhmän noin kymmenen henkilöä saaneet hänet helposti kuriin. Tilanne oli voimasuhteiltaan päinvastainen Lähi-Idässä tapahtuneeseen salakuljetustoimintaan.

Psyykkinen toimintakyky oli Euroopassa vahvempi ilman jatkuvaa väkivallan uhkaa ja nuoret saattoivat tehdä itsenäisiä päätöksiä.

”Kun me tultiin Eurooppaan, niin sitten meiltä lähti pelko. No nyt ei salakuljettaja voi potkia meitä enää. Täällä ei ole niin paljon väkivaltaa. Me ajateltiin, että nyt voitiin päättää, mitä me ite voidaan tehdä.” (Tarik)

Haluamisen modaliteetti näkyi motivaationa jatkaa matkaa ajoittaisista vaikeuksista huolimatta ja kunkin tavoitteet selkenivät matkan edistyessä. Kaikki haasteltavat eivät esimerkiksi selvästi pitäneet Suomea kohdemaanaan, mutta ajatus Suomeen tulosta muotoutui matkalla saadun tiedon ja muista maista saatujen omien kokemusten myötä.

Täytymisen modaliteetti liittyi lähinnä siihen, että matkan aikana oli huolehdittava itsestään ja omista tarpeistaan kuten ravinnosta ja matkan kustannuksista. Voimisen modaliteetti näyttäytyi Euroopassa hyvin vahvana, kun haastateltavat suhteuttivat sitä niihin toimijuuden rajoituksiin, joita olivat Lähi-Idässä kohdanneet.

”Ennen Kreikkaa me oltiin jonkun hallussa, emme voineet mitään tehdä. Mutta Kreikasta eteenpäin meillä oli niinku itsehallintoa.” (Omar)

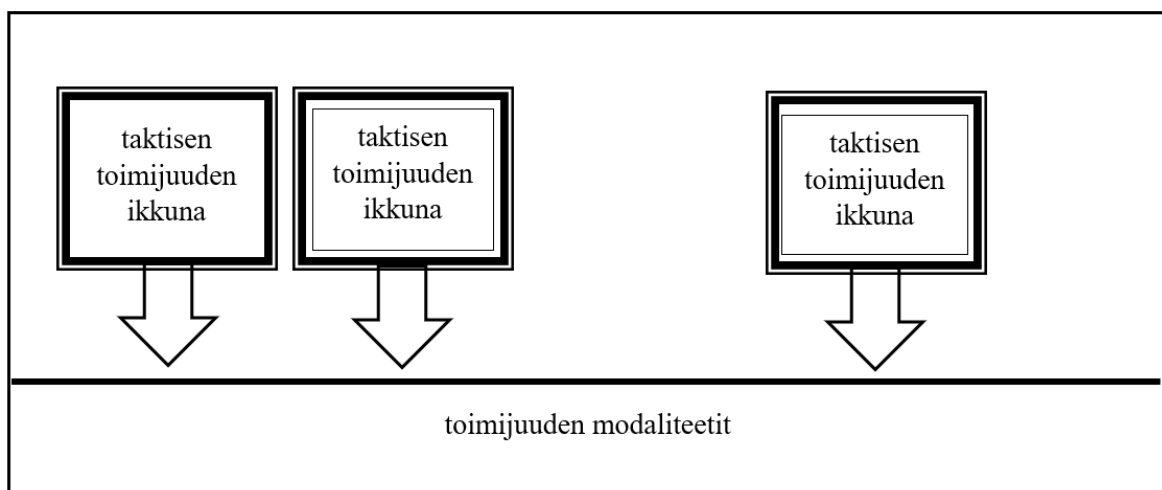
Tuntemisen modaliteetti näyttäytyi huomattavasti positiivisempina tunteina verrattuna matkan alkuosaan. Poikkeuksena olivat poliisien kohtaamisen aiheuttama pelko. Euroopassa monet nuoret kärsivät myös nälästä jonottaessan kulkulupia sekä kylmyydestä yöpyessään taivasalla.

Edellä Omar kuvaa tilanteita, joissa hän koki avuttomuutta ja toisia tilanteita, joissa koki itsellään olevan itsehallintoa. Giddensin (1984a, 1984b) näkemyksen mukaan myös ne toimijat, jotka ovat vahvassa riippuvuussuhteessa toisiin, säilyttävät jonkinlaisen autonomian. Kokemus autonomiasta vaihtelee tilanteen mukaan. Giddens toteaa, että vasta henkilö, jonka kaikki toiminta on estetty ja jota pidetään täysin silmällä, on menettänyt toimijuutensa. Esimerkkinä tällaisesta henkilöstä hän mainitsi pakkopaidassa olevan potilaan. (Giddens 1984a, 9, 14-15; 1984b, 153, 231-232.) Haastateltavien kohdalla toimijuus oli salakuljettajien seurassa hyvin niukkaa. Lähimpänä Giddensin näkemyksen mukaista toimijuuden lakkaamista saattoivat olla Azeem ja Tarik joutuessaan kokemaan iranilaisen vankilan olosuhteet.

7.2 Taktisen toimijuuden ikkunat

Toimijuuden teoriakehyksen toisena tasona tässä tutkimuksessa on käytetty taktisen toimijuuden teoriaa, joka alunperin pohjautuu Michel de Certeau (1984) ajatuksiin, mutta joita Alcinda Honwana (2009) on sittemmin soveltanut lapsisotilastutkimuksissaan. Taktisella toimijuudella tarkoitetaan tilanteita, joissa toimija toimii heikommasta asemasta käsin. Toimija voi tehdä aloitteita tai luoda itselleen mahdollisuuksia selviytyäkseen

erilaisista tilanteista. Honwana on kuvannut lapsisotilaiden käytöstä näissä tilanteissa. Hänen mukaansa lapset esiintyivät tilanteissa tarpeen mukaan tyhminä tai heikkoina, he valehtelivat ja huijasivat sekä etsivät mahdollisuuksia muistella omaa kotiaan ja perhettään tai toimia sotilaallisen todellisuuden ulkopuolella. Tässä tutkimuksessa taktisella toimijuudella tarkoitetaan nuorille avautuvia yhtäkkisiä tilanteita, joissa he saavat mahdollisuuden toimia selviytyäkseen tilanteesta. Joissain tapauksissa mahdollisuus selviytyä tarkoittaa hengen säilyttämistä uhkaavassa tilanteessa. Lisäksi taktiselle toimijuudelle on tunnusomaista, että se toteutuu alati muuttuvassa kontekstissa. Tässä tutkielmassa käytän avautuvista mahdollisuuksista nimitystä ”taktisen toimijuuden ikkuna”. Toimijuuden modaliteettien voidaan ajatella olevan toimijuuden perustan tarkastelua ja taktisen toimijuuden ikkunoiden yhtäkkisiä muuttuvissa tilanteissa tapahtuvia toimijuuden ilmentymiä. (de Certeau 1984, Honwana 2009, Oswell 2013.) (Kuvio 2.)

Kuvio 2 Taktisen toimijuuden ikkunat suhteessa toimijuuden modaliteetteihin.

Haastateltavien kertomuksissa matkoistaan saatoin neljässä tapauksessa luokitella tilanteissa esiintyneen toimijuuden taktiseksi toimijuudeksi. Omarin kertomuksesta poimin tilanteita, joissa hän käyttää hyväkseen taktisen toimijuuden avointa ikkunaa. Ensimmäisessä tilanteessa Omar kohtasi Afganistanissa tiesulun, jossa sunnien ääriryhmittymän jäsenet tarkastivat matkustajia tarkoituksenaan löytää shiiausulimeja tappaakseen heidät. Jo tullessaan paikalle Omar muisti sunneihin kuuluvan ystävänsä ja hänen tapansa rukoilla. Siihen kuuluivat tietyt liikkeet ennen varsinaista rukousta. Myös hänen kanssaan matkustanut mies antoi hänelle hiljaisella äänellä neuvoja. Miehet tiesululla vaativat Omaria todistamaan olevansa sunni.

”Kun meillä oli lampaista ja mä olin niitä paimentamassa, siellä oli yksi sunni, joka oli myös paimen. Ennen kuin se meni rukoilemaan, niin teki näin (pyyhkii hihojaan). Aina huomasin, mitä se tekee, niin siitä mä sitten muistin. Kun mies siellä kyseli, niin mä tein silleen ja se sanoi: Okei.” (Omar)

Kun Omar teki ystäväänsä matkien samat rukousta edeltävät liikkeet, miehet uskoivat hänen olevan sunni ja päästivät hänet menemään. Näin hän säilytti henkensä tiesululla, jolla kaikki shiitit muutoin tapettiin.

Toinen tilanne, jossa Omarin voidaan katsoa hyödyntäneen taktisen toimijuuden ikkunaa, tapahtui Kreikassa, kun hän joutui jonottamaan kulkulupaa kolmen päivän ajan. Jonossa syntyneiden levottomuuksien vuoksi poliisit käyttivät tilanteessa kyynelkaasua. Omar kertoo hänen ja hänen ystäviensä olleen todella nälkäisiä, eivätkä he saaneet mistään ruokaa eikä juomista. He olivat edenneet jonossa jo melko lähelle ovea, kun äkkiä ihmismassa liikkui voimakkaasti ja heidät siirrettiin taas jonon hännille. Erästä hänen kaveriaan oli poliisi lyönyt niin, että tämän nenästä valui veri. Omar sai idean, että kaveri esittäisi tajutonta ja he toisen kaverin kanssa kantaisivat tämän jonon alkupään lähellä sijaitsevalle lääkärin vastaanotolle.

”Sen nenästä tuli verta ja sillä oli vähän huono olo. Meidän piti viedä se lääkäriin. Mä otin sen jalasta ja kaveri kädestä. Me vietiin se huoneeseen ja sitten samalla saatiin se kulkulupa.” (Omar)

Taktisen toimijuuden ikkunaa käyttäen Omar ja hänen ystävänsä saivat pitkän odotuksen ja kekseliään toiminnan jälkeen tarvitsemansa kulkuluvat, jotta he pääsivät etenemään matkallaan Kreikassa.

Tarikin kertomus matkasta sisälsi kaksi tilannetta, joissa esiintyi taktisen toimijuuden ikkunan hyväksi käyttäminen. Ensimmäinen tilanne, jossa tulkitsin Tarikin kertoman kuvauksen taktisen toimijuuden ikkunana, tapahtui hänen ollessaan viikon ajan salakuljettajien sieppaamana. Salakuljettaja vaati heiltä ja heitä aiemmin kuljettaneelta salakuljettajalta lunnaita, jotta päästäisi ryhmän, johon Tarik kuului, vapaaksi. Mikäli lunnaita ei maksettaisi, hän uhkasi tappaa heidät. Ryhmä oli vangittuna salakuljettajan kotona. Kun salakuljettaja itse lähti käymään ulkona, jäi hänen veljensä vahtimaan panttivankeja.

”Se salakuljettaja meni vähän kiertelemään ulkona johonkin vaan. Sitten me annettiin sille sen veljelle rahaa, että: Mee ostamaan meille jotain syötävää

tai juotavaa. Ja myös me annoimme sille vähän ylimääräisiä rahoja: Ota tää, osta itelle jotain tupakkaa tai jotain muuta. Ja sitten sen veli meni ostamaan tavaroita ja me lähdimme sen kotoa ja soitimme edelliselle salakuljettajalle.”
(Tarik)

Tarik ja hänen matkakumppaninsa havaitsivat tilanteessa avautuvan mahdollisuuden pakoon. He käyttivät taktisen toimijuuden ikkunaa hyväkseen ja saattoivat samalla pelastaa henkensä. Toinen tilanne, jossa Tarik käytti taktisen toimijuuden ikkunaa, tapahtui heidän saapuessaan Egeanmeren yli Kreikkaan. Tarik ja hänen kanssaan samassa veneessä tulleet matkustajat puhkoivat kumiveneen rikki ajatellen, että silloin Kreikan poliisi ei voisi lähettää heitä enää takaisin Turkkiin.

Näissä neljässä tilanteessa voidaan nähdä toteutuvan ne piirteet, joista tunnistaa taktisen toimijuuden. Toimijat ovat valtasuhteissa heikommassa asemassa suhteessa heitä hallitsevaan toiseen ryhmään. Näissä tilanteissa nuoret ovat alisteisessa suhteessa joko afganistanilaiseen ääriryhmään, poliiseihin tai salakuljettajiin. Tilanteet ovat yllättäen esiintyviä ja ne liittyvät nopeasti ohimenevään tilanteeseen. (Honwana 2009.)

Lisäksi nuorten kertomuksissa esiintyi kaksi tilannetta, joista keskustelin haastateltavien kanssa mahdollisina taktisen toimijuuden ikkunoina. Nämä tilanteet olivat ampumavälikohtauksia, joissa nuoret nopeasti pakenivat paikalta ja piiloutuivat. Ensimmäinen tilanteista tapahtui Omarille Iranin ja Turkin välisellä vuoristotaipaleella. Toinen tilanteista tapahtui Jamalille, kun hän jäi meripoliisin ja salakuljettajien väliseen ristituleen Turkin rannikolla.

Haastattelija: Turkissa ja Iranissakin oli sellasia pieniä hetkiä, jolloin sä pystyit itse päättämään jonkun asian. Vaikka se ampumatilanne, niin siinähan sä teit oman päätöksen, toimit ja menit piiloon.

Jamal: Esimerkiksi joku ampumistilanne. Poliisi ampui meitä ja salakuljettaja huusi, että: Pakene! Ihmiset säikähti ja lähti piiloon. Se oli luonnollinen reaktio.

Jamalin kanssa keskusteltuani tulin johtopäätökseen, että näissä tapauksissa kyseessä olivat pikemmin luonnolliset pakoreaktiot kuin taktinen toimijuus.

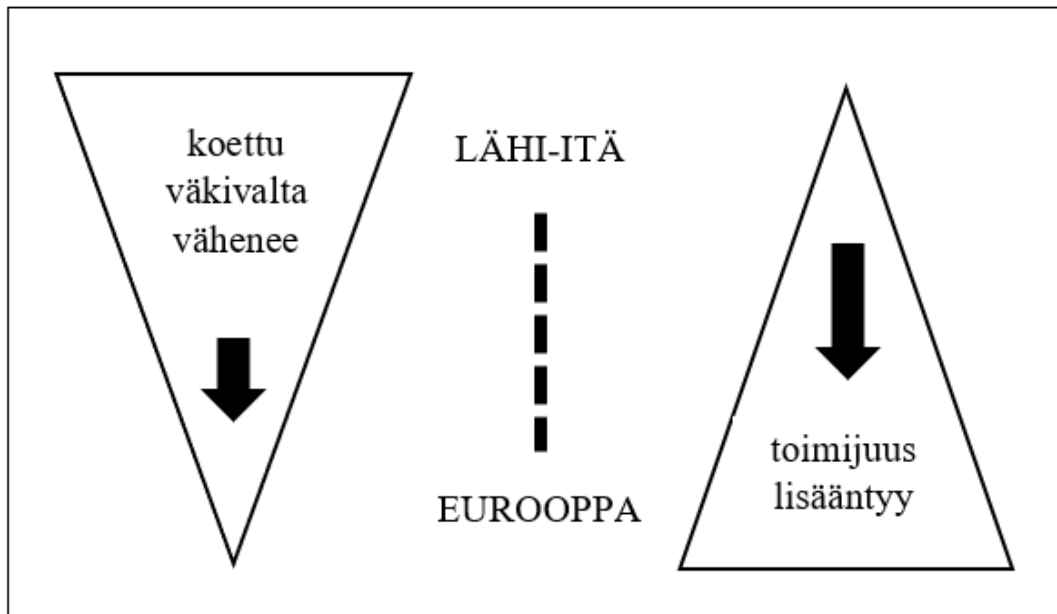
8 JOHTOPÄÄTÖKSET

WHO:n (Krug ym. 2005, 21, 23) määritelmän pohjalta arvioin haastateltavien kokeman väkivallan olevan kollektiivista väkivaltaa, jolloin väkivaltaa harjoitetaan tietyn ihmisryhmän taholta jotakin toista ihmisryhmää kohtaan. Virkamiesten ja Talebanin harjoittaman väkivallan tulkitseen olevan poliittista väkivaltaa. Mannin (1986, 736-739) ja Shaw'n (2009, 99) mukaan makrososiaaliset voimanlähteet, kuten poliittinen valta, voivat olla väkivallan konteksteja. Krugin ym. (2005, 21, 23) mukaan suurempien ihmisryhmien aiheuttamaa väkivaltaa voi kutsua myös kollektiiviseksi väkivallaksi, johon poliittinen väkivalta kuuluu. Salakuljettajien toiminta taas on ymmärrykseni mukaan poliittisesta vallasta irrallaan olevaa, mutta kollektiivista ja omassa piirissään järjestäytyntä toimintaa, jossa väkivallan harjoittamisella on keskeinen rooli matkustajien kontrolloimisen välineenä.

Galtungin (1965, 1969) näkemyksen mukaan väkivalta on toisen ihmisen toimintakyvyn rajoittamista siten, että henkilön toimintakyky jää hänen potentiaalisen toimintakykynsä alapuolelle (Galtung 1965, 168; 1969). Myös Ronkaisen (2002, 2006) mukaan väkivalta voidaan liittää väkivallan kohteeksi joutuvan henkilön toimijuuteen. Tämän tutkielman aineiston pohjalta totean, että haastateltavien kokema väkivalta vaikutti heidän toimijuuteensa. Ronkainen toteaa, että väkivallalla on sekä fyysisiä että psyykkisiä vaikutuksia. Etenkin pelon tuottamisen kautta väkivallan tekijä rajoittaa toisten toimijuutta. Väkivaltaa käytetään tällöin alistamisen ja kontrollin instrumenttina. Haastattelemieni nuorten väkivallan kokemukset, väkivallalle altistuminen sekä sen aiheuttama pelko vähensivät nuorten toimijuuden ilmenemistä. (Ronkainen 2002, 218; 2006, 504, 544.)

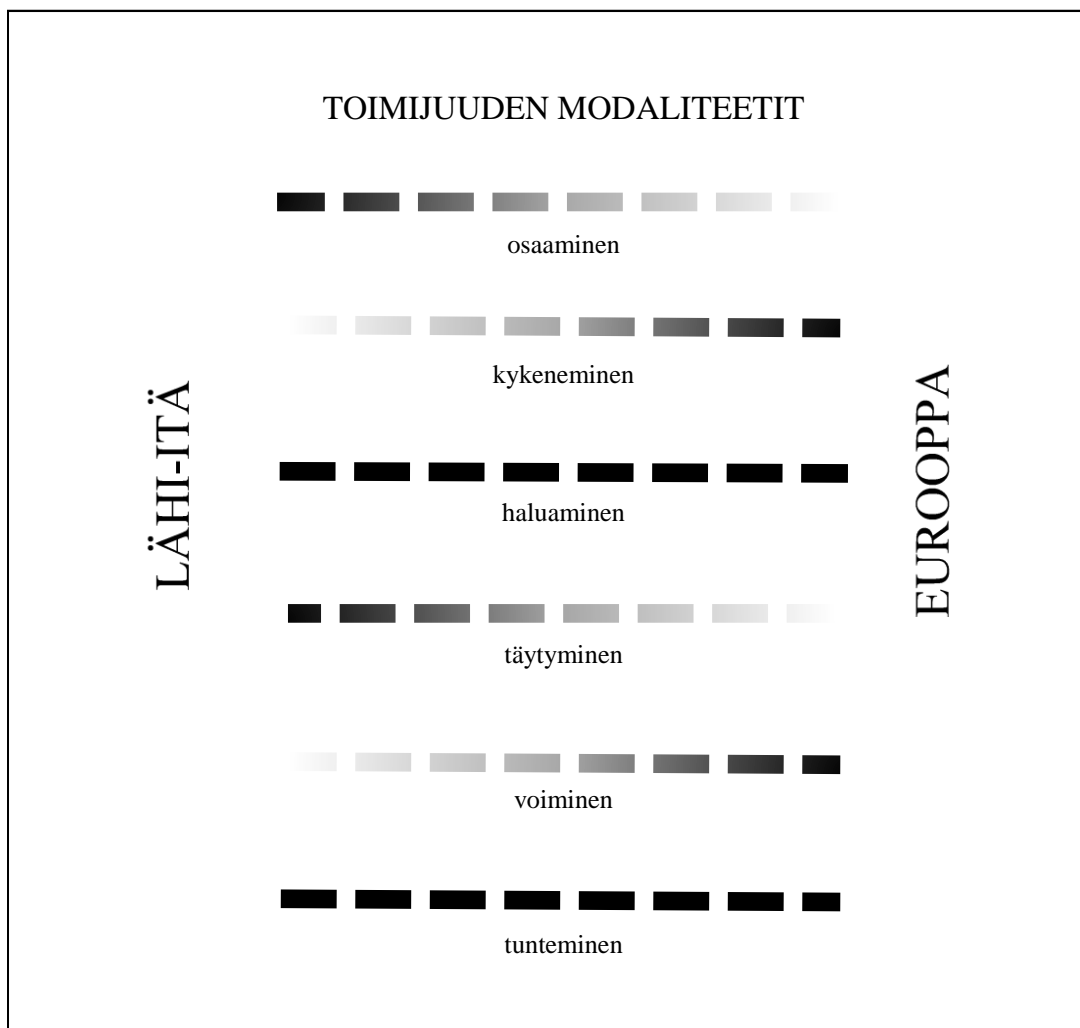
Tarkastellessani haastateltavien väkivaltakokemuksia ja toimijuutta heidän matkallaan Suomeen, havaitsin, että siirryttäessä maantieteellisesti Lähi-Idästä Eurooppaan koettu väkivalta väheni ja toimijuus lisääntyi (Kuvio 1). Luokitellessani haastateltavien väkivaltakokemuksia kertyi niitä kaiken kaikkiaan 119 kpl. Näistä kokemuksista 94 kpl eli 80 % sijoittui Lähi-Itään. (Taulukot 1 ja 2.) Siellä suurin toimijuutta kaventava tekijä oli salakuljettajien väkivaltainen toiminta. Euroopassa toimijuudelle oli myös rajoituksia, mutta joissakin tilanteissa ilmenneen poliisien väkivaltaisen toiminnan lisäksi vähäinen tai olematon kielitaito koettiin rajoituksena toimijuudelle. Yleisesti toimijuuden koettiin kuitenkin Eurooppaan tultaessa lisääntyneen. Nuoret saattoivat itse suunnitella matkaansa ja sen aikataulutusta. He käyttivät hyödykseen sosiaalisia verkostojaan matkan yksityiskohtien suunnittelussa. Lähi-Idässä koettu jatkuva väkivallan uhka ei ollut myöskään enää

toimijuutta rajoittava tekijä. Luvussa 2 esittelin Arsenijevicin ym. tutkimusta (2017) maahanmuuttajien traumaattisista kokemuksista Länsi-Balkanin käytävällä. Tutkielmani aineiston pohjalta arvioin, että haastattelemillani nuorilla oli kaikkia Arsenijevicin ym. mainitsemia kokemuksia matkallaan.

Kuvio 3 Koetun väkivallan ja toimijuuden ilmeneminen Lähi-Idässä ja Euroopassa.

Tutkielman analyysivaiheessa tarkastelin toimijuuden modaaliteettien ilmenemistä siirtymänä Lähi-Idän ja Euroopan välillä. (Kuvio 3.) Osaamisen modaliteetti väheni nuorten tullessa Eurooppaan. He saapuivat vieraalle maaperälle, jossa kieli ja kulttuuri poikkesivat heidän omistaan. Monesti nuoret turvautuivatkin tietoihin ja neuvoihin, joita saivat muilta afgaaneilta. Kykenemisen modaliteetti lisääntyi. Lähi-Idässä nuoret matkustivat valtavan henkisen paineen alla, joka verotti heidän psyykkistä toimintakykyään. Jatkuva väkivallan uhka kutisti sekä toimijuutta että toimintakykyä. Fyysiseen toimintakykyyn vaikuttivat voimakkaasti matkan olosuhteet, joista johtuen monet haastateltavista kärsivät matkalla nälästä, janosta sekä kylmästä tai kuumasta säästä. Tästä johtuen muutamat nuorista olivat välillä todella nääntyneitä, eivätkä uskoneet voivansa jatkaa matkaa enää. Euroopan puolella henkinen paine hellitti huomattavasti, vaikkakin fyysisiä haasteita nuoret kohtasivat edelleen.

Kuvio 4 Toimijuuden modaliteettien ilmeneminen Lähi-Idässä ja Euroopassa.

Haluamisen modaliteettia tarkastellessani arvioin sen pysyvän lähes vakiona. Nuorten motivaatio matkan suhteen säilyi ja he pääsivät tavoitteeseen saapuessaan Suomeen. Täytymisen modaliteetin kannalta nuorten tilanne helpottui Eurooppaan saavuttaessa. Enää ei ollut salakuljettajien kanssa matkustamiseen liittyvää pakkoa totella. Nuorten autonomian voidaan katsoa lisääntyneen. Voimisen modaliteetti vahvistui Euroopan puolella. Haastateltavat saivat uusia mahdollisuuksia ja vapautta toimia parhaaksi katsomallaan tavalla. Tuntemisen modaliteetin katson myös pysyneen vakiona. Koko matkan ajan nuoret kokivat vahvoja tunteita, mutta niiden sävy muuttui matkan edetessä. Lähi-Idässä nuorten kertoman mukaan hallitsevia tunteita olivat pelko, viha ja suru. Euroopassa nuoret kokivat

vapauden ja helpotuksen tunnetta. Suru perheen menettämisestä ja epätietoisuus heidän kohtalostaan vaivasi kuitenkin edelleen monien haastateltavien mieltä. Myös oletus siitä, että Euroopassa tilanne olisi parempi verrattuna kotimaahan, toi joillekin ajoittain pettymystä heidän kohdatessaan väkivaltaisia poliiseja tai joutuessaan kärsimään nälästä ja kylmästä.

Taktinen toimijuus oli tutkielman aineiston pohjalta nähtävissä joidenkin haastateltavien päämäärätietoisena, spesifisti ajoitettuna toimintana, johon liittyi vahva hengissäsäilymisen motiivi. Käytän tutkielmassani taktisen toimijuuden ikkuna -nimitystä, sillä se mielestäni kuvaa hyvin taktisen toimijuuden rajoitettua ilmenemistä tietyssä ajallisessa ja paikallisessa kontekstissa. Kuten myös Honwanan (2009) tutkimuksissa ilmeni, taktinen toimijuus rakentui haastattelemani nuorten huomioiden pohjalle. He havainnoivat ympäristöään ja tilanteita, jotta saattoivat tilaisuuden tullen toimia tavoitteidensa suuntaisesti. Taktisen toimijuuden edellytys on rajoittavista olosuhteista huolimatta toimijalla säilynyt toimintakyky ja rohkeus. Taktisen toimijan on jossain määrin otettava riskejä ja osa toimista saattaa toisesta näkökulmasta katsottuna olla ”valehtelua ja huijaamista” ja näin ollen arveluttavaa toimintaa. Näin tapahtui myös Honwanan aineistossa, jossa lapsisotilaat esiintyivät vaikkapa tyhmempinä, heikompina tai sairaampina kuin todellisuudessa olivat.

Tutkimusprosessin alussa esitin tutkielmani tutkimustehtäväksi selvittää, millaisia väkivaltaan liittyviä kokemuksia Suomeen alaikäisinä yksintulleilla turvapaikanhakijoilla oli heidän matkallaan Suomeen ja kuinka heidän toimijuutensa näyttäytyi niveltyneenä näihin väkivaltakokemuksiin. Ennako-oletukseni oli, että alaikäisillä yksintulleilla turvapaikanhakijoilla olisi jonkun verran väkivaltakokemuksia. Ottaen huomioon, että tutkielmani aineisto oli pieni (6 haastateltavaa), tutkielman tuloksista arvioin, että Suomeen yksintulleet alaikäisten turvapaikanhakijat kokivat runsaasti erityyppistä väkivaltaa. Väkivallankokemukset esiintyivät valtaosin matkan Lähi-Itää käsittävällä osuudella. Aineiston pohjalta päätelin, että haastateltavien toimijuus Lähi-Idässä oli väkivallan vuoksi rajoitettua. Todennäköisesti tähän vaikutti väkivallan aiheuttama pelko haastatelluissa. Heidän saavuttuaan Eurooppaan väkivallankokemusten määrä väheni ja samanaikaisesti heidän toimijuutensa kasvoi.

Siirtolaisinstituutin tutkija Krister Björklundin (2014) mukaan alaikäisiä yksintulleita turvapaikanhakijoita yhdistävät vaikeneminen, sitkeys ja näkymättömyys (Björklund 2014, 57-67). Vaikeneminen tulee esille myös tätä ryhmää käsittelevässä aiemmassa

tutkimuskirjallisuudessa. Tutkijat toteavat, että alaikäisille ilman huoltajaa tulleille turvapaikanhakijoille on tyypillistä muuttomatkan kokemuksista vaikeneminen (Anderson 2001, 196; Kohli 2007, 43 – 45; Chase 2010, 2051). Tämän tutkielman yhteydessä haastateltavat kertoivat, että olivat keskustelleet matkastaan muiden kanssa hyvin vähän. Pääasiassa he olivat kuvailleet matkaansa poliisille ja maahanmuuttovirastolle sen verran kuin oli välttämätöntä. Lähes kaikki haastateltavat sanoivat, etteivät olleet puhuneet matkastaan ystäviensä kanssa. Tutkielmaani liittyvissä haastatteluissa nuoret kertoivat matkastaan avoimesti, mutta oletin sen liittyvän roolini pikemminkin ”ystävänä” kuin viranomaisena. Eräs nuorista, joka oli minulle ennestään tuntematon, halusi kertoa matkastaan ”*kaiken*”. Tutkielmaprosessin aikana kertyneiden havaintojen pohjalta päätin, että matkasta kertominen oli nuorille toisaalta haastavaa siihen liittyvien surullisten muistojen vuoksi, mutta toisaalta he kokivat huojentumista, kun saattoivat luottamuksellisessa ilmapiirissä jakaa tarinaansa.

Tämän tutkielman pohjalta tein havainnon, että Björklundin (2014) luonnehdinta alaikäisistä yksintulleista sitkeänä ryhmänä pitää paikkansa. Tästä on mielestäni osoituksena heidän muuttomatkansa itsessään. Haastattelemiini nuoret matkustivat omatoimisesti noin 6000 kilometrin matkan ilman huoltajiaan ollessaan vielä alaikäisiä. Modaliteettien näkökulmasta kuuden modaliteetin lisäksi voitaisiin haastattelemiini nuorten toimijuuden tarkastelun pohjalta malliin lisätä vielä seitsemäs modaliteetti: sisu. Matkan koettelemukset ja haasteet eivät saaneet heitä lannistumaan, vaikka niillä vaikutuksensa olikin. Tähän liittyen Jamal totesi haastattelussaan: ”*Se fyysinen muisto menee pois eikä enää vaikuta, mutta se psyykkisen muisto jää elämään sinun kanssa.*” Nuorten elämä jatkuu, mutta matkan kokemukset säilyvät heidän mieleissään.

Tiensä Euroopan halki raivattuaan alaikäiset yksintulleet turvapaikanhakijat saapuvat Suomeen ja heillä alkaa uusi raivaus: selviäminen suomalaisen yhteiskunnan moninaisista vaatimuksista. Turvapaikanhaku ja kotoutuminen ovat prosesseja, joissa sitkeyttä tarvitaan edelleen. Fazel ja Stein (2002, 368) kuvasivatkin näitä kokemuksia osuvasti *toissijaiseksi traumaksi*. Olipa lopullinen päätös turvapaikkaa koskien mikä tahansa, on alaikäisten yksintulleiden nuorten tukeminen ensiarvoisen tärkeää, jottei heille aiheuteta lisää vahinkoa. Nuoret itsekin ymmärtävät, että sopeutumista tarvitaan molemmin puolin, jotta he integroituisivat suomalaiseen elämään säilyttäen kuitenkin omat kulttuuriset juurensa. Tämä on vaihe, jolloin suomalaisen yhteiskunnan panosta näiden nuorten kohdalla kipeästi

tarvitaan. Tavoitteena on, että ”näkymättömistä” nuorista tulisi näkyvä ja tunnustettu osa suomalaista yhteiskuntaa.

9 POHDINTA

Tutkielmani tavoitteena oli selvittää yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden väkivaltakokemuksia ja toimijuutta heidän matkallaan Suomeen. Tulokset osoittavat, että tämä tavoite saavutettiin. Tutkielmani heikkoutena pidän haastateltavien pientä määrää. Olisi ollut suotavaa saada enemmän haastateltavia, jotta tuloksia voitaisiin pitää luotettavampina. Toisaalta näinkin pienessä aineistossa alkoi ilmetä kylläntymistä eli saturaatiota (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Tutkielmani aihe oli entuudestaan vähän tutkittu mutta ajankohtainen. Tutkielman aineistonkeruun kautta sain ensikäden tietoa nuorilta itseltään. Kohderyhmän haastattelemine on aiemman tutkimustiedon pohjalta ollut haastavaa siitä syystä, että alaikäiset yksintulleet turvapaikanhakijat ovat lähes systemaattisesti vaienneet matkaan liittyvistä yksityiskohdista lukuunottamatta poliisin ja maahanmuuttoviraston tekemiä haastatteluja.

Tutkielmaprosessin loppupuolella aloin työskennellä sosiaalityöntekijänä kotoutumispalveluiden nuorten tiimissä. Asiakaskuntani koostuu alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen tulleista nuorista. Työ on kotoutumislain (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2019 27 §) mukaista jälkihuoltoa, jonka tarkoituksena on turvata lasten ja nuorten huolenpito sekä erilaisin tukitoimin vahvistaa nuorten itsenäistymistä. Asiakastyössä olen havainnut, että tutkielmani myötä kerryttämäni tieto ja ymmärrys asiakkaideni mahdollisista aiemmista kokemuksista on auttanut suhtautumisessani heihin. Tutkielmaprosessi on itselleni ollut monin tavoin antoisa, mutta samalla se on vahvistanut ammatillista osaamistani ja tuonut näköaloja työhön liittyviin eettisiin ratkaisuihin. Tutkielman myötä keräämäni tiedon pohjalta hahmotan yhä selvemmin alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden nuorten psykososiaalisen tuen tarvetta. Tässä kotoutumistyön moniammatillisten tiimien muodostaminen on merkittävää. Haasteena psykososiaalisen työn vahvistamisessa on nuorten oma asennoituminen. Kulttuurisesta taustastaan johtuen monilla nuorilla on vaikeus ymmärtää psykososiaalisen työn arvoa ja merkitystä. Monien nuorten mielestä parempi olisi vain jatkaa eteenpäin ja unohtaa menneet. Suhde traumojen käsittelyyn poikkeaa länsimaisesta näkökulmasta.

Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden tilanteesta ja sosiaalisista haasteista tarvitaan lisää tutkimustietoa. Näin heille voitaisiin kohdentaa yhä paremmin palveluita ja heidän kotoutumisprosessinsa voitaisiin turvata, ei vain itsenäistymisen tukemisessa mutta myös psykososiaalisten haasteiden huomioimisessa. Tarvetta on sekä teoreettiselle tiedolle

että siihen pohjautuville menetelmälliselle sovelluksille, jotta hyvät ja onnistuneet käytännöt saataisiin yhä useampien alaikäisten yksintulleiden nuorten kanssa työskentelevien tietoisuuteen. Ihanteellista oli saada nuoret itse mukaan tutkimustiedon tuottamiseen oman tarinansa ja omien kokemustensa kiistämättöminä asiantuntijoina.

LÄHTEET

- Clem Adelman (1993) Kurt Lewin and the Origins of Action Research. *Educational Action Research*, 1:1, 7-24.
- Anderson, P. (2001) "You don't belong here in Germany...". On the social situation of children in Germany. *Journal of Refugee Studies*, 14 (2), 187–199.
- Archer, Margaret (2000) *Being human: The problem of agency*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Archer, Margaret (2010) Morphogenesis versus structuration: on combining structure and action. *The British Journal of Sociology*. Jan (2010) Vol. 61, 225–228.
- Arendt, Hannah (1970) *On violence*. Harvest/HJB Book, San Diego.
- Brison, Susan (1997) *Outliving Oneself. Trauma, Memory and Personal Identity*. Teoksessa: Meyers, Diana (toim.) (1997) *Feminist Rethink the Self*. Westview Press.
- Bulkeley, Kelly (2018) Why Sleep Deprivation is Torture. *Psychology Today*. Saatavilla verkossa: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/dreaming-in-the-digital-age/201412/why-sleep-deprivation-is-torture> Luettu 22.4.2018.
- Björklund, Krister (2014) "Haluun koulutusta, haluan työtä ja elämän Suomessa" – Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa. Siirtolaisinstituutti. Tutkimuksia A48. Turku: Painosalama.
- Carlson, Bonnie E., Cacciatore, Joanne & Klimek, Barbara (2012) A Risk and Resilience Perspective on Unaccompanied Refugee Minors. *Social Work* 57 (3), 259 – 269.
- Castles, S. & Miller, M.J. (2009) *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. 4. painos. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Chase, Elaine (2010) Agency and Silence: Young People Seeking Asylum Alone in the UK. *British Journal of Social Work*. 40, 2050–2068.
- Dahl, Robert A. (1957) The Concept of Power. *Behavioral Science* 2, 201–205.
- De Certeau, Michel (1984) *The Practice of Everyday Life*. Berkeley: University of California Press.
- Denov, Myriam (2010) Coping with the trauma of war: Former child soldiers in post-conflict Sierra Leone. *International Social Work*, 53(6), 791–806.
- Eide, Ketil & Hjern, Anders (2013) Unaccompanied refugee children – vulnerability and agency. *Acta Paediatrica* 102, 666 – 668.
- Elder, Glen & Kirkpatrick, Monica (2003) *The Life Course and Aging: Challenges, Lessons and New Directions*. Teoksessa: Richard A. Settersten (toim.) (2003) *Invitation to Life Course: Toward New Understanding of Later Life*. Amityville and New York: Baywood. 49–81.
- Ellonen, Noora & Pösö, Tarja (2010) Lasten väkivaltakokemukset lastensuojelulaitoksissa ja sijaisperheissä. *Stakes*. Saatavilla verkossa: <http://www.stakes.fi/yp/2010/1/ellonen.pdf> Luettu 30.4.2018.

- Elo, Satu & Kyngäs, Helvi (2008) The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*. 62 (1), 107–115. Saatavilla verkossa: <https://onlinelibrary-wiley-com.ezproxy.jyu.fi/doi/epdf/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x> Luettu 29.4.2018.
- Emirbauer, Mustafa & Mische, Ann (1998) What is Agency? *American Journal of Sociology* 103, 962–1023.
- Eskola, Jari (2001) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen tutkimuksen analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa: Aaltola, Juhani, Raine Valli (toim.) (2001) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylän: PS-kustannus.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2008) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino. 8. painos.
- Eteläpelto, Anneli, Heiskanen, Tuula & Collin, Kaija (2010) Vallan ja toimijuuden monisäikeisyys. Teoksessa: Eteläpelto, Anneli, Tuula Heiskanen & Kaija Collin (toim.) (2010) Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa. *Aikuiskasvatuksen* 49. vuosikirja. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura. Vantaa: Hansaprint Oy. 9–33.
- Fagerlund, Monica, Peltola, Marja, Kääriäinen, Juha, Ellonen, Noora & Sariola Heikki (2014) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 110. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Fazel, M. & Stein A. (2002) The mental health of refugee children. *Arch Dis Child* 2002 (86), 366 – 370.
- Giddens, Anthony (1984a) *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Berkeley C.A.: University of California Press.
- Giddens, Anthony (1984b) Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia. Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analyysissä. Helsinki: Otava.
- Giddens, Anthony & Sutton, Philip W. (2013) *Sociology*. 7. painos. Polity Press.
- Gordon, Tuula (2008) Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Teoksessa: Meurman-Solin, A. & Pyysiäinen, I. (toim.) *Ihmistieteet tänään*. Tampere: Gaudeamus, 114–130.
- Greimas, A.J. (1982) Pariisin semioottisen koulukunnan esseitä. Toim. Eero Tarasti. *Taidekasvatus*. Julkaisu 6. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme (2008) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, Sirkka, Pirkko Remes & Paula Sajavaara (2004) *Tutki ja kirjoita*. Jyväskylä: Gummerus.
- Honkasalo, Marja-Liisa (2008) Reikä sydämessä: sairaus pohjoiskarjalaisessa maisemassa. Tampere: Vastapaino.
- Honwana, Alcinda (2009) Children in War: Reintegrating Child Soldiers. *Institute of Development Studies Bulletin*, Vol. 40 (1) January 2009, 63–68.
- Hopkins, Peter E. & Hill, Malcolm (2008) Pre-flight experiences and migration stories: the accounts of unaccompanied asylum-seeking children. *Children's Geographies*, 6 (3) August 2008, 257 - 268.

- Hotus (2015) Suositus – lasten kaltoinkohtelu.
http://www.hotus.fi/system/files/SUOSITUS_lasten_kaltoinkohtelu.pdf Luettu 24.4.2018.
- Hurtig, Johanna (2013) Murretuista murtajiksi- muutoksia vanhoillislestadiolaisten naisten yhteisösuhteessa ja toimijuudessa. Teoksessa. Virokannas, Elina & Väyrynen, Sanna (toim.) (2013) Varjoja naiseudessa. UNIPress, 113–147.
- Husso, Marita (2013) Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Tampere: Vastapaino, 2. painos.
- Hyvärinen, Matti (2017) Haastattelun maailma. Teoksessa: Hyvärinen, Matti, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) (2017) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 11-15.
- Ilmonen, Kaj (1995) Anthony Giddensin rakenteistumisteoria ja sen kritiikki. Teoksessa: Heiskala, Risto (toim.) (1995) Sosiologisen teorian nykysuuntauksia. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus, 316 – 347.
- Inkilä, Jaana, Helminen, Mika, Kuosmanen, Taru & Paavilainen, Eija (2016) Moniammatillinen toimintamalli lasten kaltoinkohteluun puuttumisessa. Janus vol. 24 (1) 2016, 62–78.
- Jaffe, Peter, Wolfe, David, Wilson, Susan & Zak, Lydia (1986) Similarities in behavioral and social maladjustment among child victims and witnesses to family violence. American Journal of Orthopsychiatry. Vol. 56 (1), Jan 1986, 142-146.
- Jary, David & Jary, Julia (toim.) The Harper Collins Dictionary of Sociology. 3. ed. Glasgow: HarperCollins.
- Jyrkämä, Jyrki (2001) Vanheneminen ja vanhuus. Teoksessa: Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki (toim.) (2001) Lapsuudesta vanhuuteen – Iän sosiologiaa. Vastapaino, 267–323.
- Jyrkämä, Jyrki (2007) Toimijuus ja toimijatilanteet – aineksia ikääntymisen arjen tutkimiseen. Teoksessa Seppänen, Marjaana, Antti Karisto & Teppo Kröger (toim.) (2007) Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. PS-kustannus, 1952–18.
- Jyrkämä, Jyrki (2008) Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä – hahmottelua teoreettis-metodologiseksi viitekehikseksi. Gerontologia 4, 190–203.
- Jäppinen, Maija (2013) Lähisuhdeväkivallan kokemus ja toimijuuden jännitteet – etnografinen tutkimus naisista venäläisten sosiaalikeskusten kriisiosastoilla. Teoksessa: Virokannas, Elina & Väyrynen, Sanna (toim.) (2013) Varjoja naiseudessa. UNIPress, 148–175.
- Kielitoimiston ohjepankki. Kotimaisten kielten keskus. Saatavilla verkossa:
<http://www.kielitoimistonohjepankki.fi/haku/taliban/ohje/293> Luettu 22.4.2018.
- Kohli, Ravi K. S. (2007) Social Work with Unaccompanied Asylum Seeking Children. London: Palgrave Macmillan.
- Krauss, Herbert H. (2005) Conceptualizing Violence. Teoksessa: Denmark, Florence, Herbert H. Krauss, Robert W. Wesner, Elizabeth Midlarsky & Uwe P. Gielen (2005) Violence in Schools. Cross-National and Cross-Cultural Perspectives, 11–36.

- Krug, Etienne G., Linda L. Dahlberg, James A. Mercy, Anthony B. Zwi ja Rafael Lozano (toim.) (2005) Väkivalta ja terveys maailmassa. WHO:n raportti. Saatavilla verkossa: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/full_fi.pdf Luettu 25.4.2018.
- Kuosma, Tapio (2016) Turvapaikka ja pakolaisasema. Nordbooks.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla verkossa: <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/> Luettu 6.5.2018.
- Lagerspez, Kirsti (1998) Naisen aggressio. Helsinki.
- Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010. Saatavilla verkossa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386#L2P27> Luettu 6.5.2018.
- Lastensuojelulaki 417/2007. Saatavilla verkossa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=lastensuojelu> Luettu 30.4.2018.
- Leventhal, John M. (2007) Children's experiences of violence: Some have much more than others. *Child Abuse & Neglect* 31 (2007), 3–6.
- Lewit, Eugene M. & Schuurman Baker, Linda (1996) Children as Victims of Violence. *The Future of Children*, 6 (3), The Juvenil Court, Princeton University, 147–156.
- Luomanen, Jari & Nikander, Pirjo (2017) Haavoittuvat haastateltavat. Teoksessa: Hyvärinen, Matti, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) (2017) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 287–311.
- Maahanmuuttovirasto (2018) Tilastot. Saatavilla verkossa: <http://migri.fi/arkisto> Luettu 30.4.2018.
- Mann (1986) *The Sources of Social Power*. Vol. 1. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matikainen, Olli (2002) Verenperijät. Väkivalta ja yhteisön murros itäisessä Suomessa 1500-1600-luvulla. Helsinki: SKS.
- McKendrick John H. (2001) Coming of age: rethinking the role of children in population studies. *(Re)theorising Population Geography*, 7 (6) 2001, 461–472.
- Meyer, John & Jepperson, Ronald (2000) The Actors of Modern Society: The Cultural Construction of Social Agency. *Sociological Theory* 18 (1), 100–120.
- Meyers, Diana (1986) The Politics of Self-respect: A Feminist Perspective. *Hypatia* 1 (1), 83 – 100.
- Miles, Matthew B. & Huberman, A. Michael (2004) *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Thousand Oaks, California: Sage.
- Nenola, Aili (1986) *Miessydäminen nainen. Näkökulmia naiskulttuuriin*. Pieksämäki: Sisälähetysseuran kirjapaino.
- Norman, Rosana E., Byambaa, Munkht-setseg, De, Rumna, Butchart, Alexander, Scott, James & Vos, Theo (2012) The long-term health consequences of child physical abuse, emotional abuse, and neglect: A systematic review and meta-analysis. *PloS Medicine*. <Http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3507962/> Luettu 10.5.2018.

- Ojala, Hanna, Palmu, Tarja & Saarinen, Jaana (2009) Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa. Feministisiä avauksia toimijuuteen ja sukupuoleen. Teoksessa: Ojala, Hanna, Tarja Palmu & Jaana Saarinen (toim.) (2009) Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere: Vastapaino, 13–38.
- Oranen, Mikko & Laaksamo, Elli-Maija (2003) Lapsikeskeinen väkivaltatyö turvakodeissa. Teoksessa: Paavilainen, Eija & Tarja Pösö (toim.) (2003) Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Porvoo: WSOY, 237–258.
- Oswell, David (2013) The Agency of Children. From Family to Global Human Rights. Cambridge: Cambridge University Press.
- Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja (2003) Lasten kokema perheväkivalta käsitteinä ja ilmiönä. Teoksessa: Paavilainen, Eija & Tarja Pösö (toim.) (2003) Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Porvoo: WSOY, 13–42.
- Punamäki, Raija-Leena (2002) Kiintymyssuhteen ja traumaattisen kokemuksen välinen yhteys. Teoksessa: Sinkkonen, J. & M. Kalland (toim.) (2002) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 174–197.
- Ranta, Juha & Kuula-Luumi, Arja (2017) Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa: Hyvärinen, Matti, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvoori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 413–426.
- Reuter, Martina (1997) Anorektisen ruumiin fenomenologia. Teoksessa: Heinämaa, Sara, Martina Reuter & Kirsi Saarikangas (toim.) (1997) Ruumiin kuvia. Subjektin ja sukupuolen muunnelmia. Tampere: Gaudeamus, 136–167.
- Rikoslaki 650/2004. Saatavilla verkossa:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L25> Luettu 30.4.2018.
- Ronkainen, Suvi (1999) Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. Helsinki: Gaudeamus.
- Ronkainen, Suvi (2001) Sukupuolistunut väkivalta ja uhriutumisen paradoksit. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 38, 2 (2001), 138–151.
- Ronkainen, Suvi (2002) Väkivallan valta. Teoksessa: Apo, Satu, Anu Koivunen, Leena-Maija Rossi & Kirsi Saarikangas (toim.) (2002) Itkua ikä kaikkia? Kirjoituksia naisesta, vallasta ja väkivallasta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 207–220.
- Ronkainen, Suvi (2006) Haavoittunut kansakunta ja väkivallan toimijuus. Teoksessa: Lohiniva-Kerkelä, Mirva (toim.) (2006) Väkipalta. Seuraamukset ja haavoittuvuus. Terttu Utraisen juhla-kirja. Helsinki: Talentum, 531–550.
- Russell, Bertrand (2004) Power. London & New York: Routledge. Alkuperäinen teos 1938.
- Russell, S. (1999) Most vulnerable of all: The treatment of unaccompanied refugee children in the UK. UK: Amnesty International.
- Satka, Mirja & Moilanen, Johanna (2004) Lasten mukaan ottamisen ja poissulkemisen paikat – suomalaisten sukupolvisiirtymät ja lasten asema. Teoksessa: Helne, T., S. Hänninen & J. Karjalainen (toim.) (2004) Seis yhteiskunta – tahdon sisään! Jyväskylä: SoPhi, 125–148.
- Shaw, Martin (2009) Conceptual and Theoretical Frameworks for Organised Violence. International Journal of Conflict and Violence. Vol. 3 (1) 2009, 97–106.

Schafer, Jessica (2007) From Victims to Tactical Agents. H-Net Reviews in the Humanities & Social Sciences. Review of Alcinda Honwana: Child Soldiers in Africa. H-S Africa, October 2007. Saatavilla verkossa: <http://www.h-net.org/reviews/showrev.php?id=13726> Luettu 28.4.2018.

Silvasti, Tiina (2014) Sisällönanalyysi. Teoksessa: Massa, Ilmo (toim.) Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus, 33–48.

Sulkunen, Pekka (1997) Todellisuuden ymmärrettävyys ja diskurssianalyysin rajat. Teoksessa: Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (1997) Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. Helsinki: Gaudeamus, 13–53.

Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (1997) Arvot ja modaalisuus sosiaalisen todellisuuden rakentamisessa. Teoksessa: Sulkunen, Pekka & Jukka Törrönen (1997) Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. Helsinki: Gaudeamus, 72–95.

Tarasti, Eero (2004) Arvot ja merkit. Johdatus eksistentiaalisemiottiikkaan. Helsinki: Gaudeamus.

Taskinen, Sirpa (2003) Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Stakes.

THL (2018a) Lapsen kaltoinkohtelu. Saatavilla verkossa: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/lahisuhde_perhevakivallan_ekaisytyo/lahisuhde/lapsen Luettu 22.4.2018.

THL (2018b) Mitä lähisuhde- ja perheväkivalta on? Saatavilla verkossa: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/lahisuhde_perhevakivallan_ekaisytyo/lahisuhde Luettu 24.4.2018.

THL (2018c) Turvapaikanhakijat lastensuojelun asiakkaina. Saatavilla verkossa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/turvapaikanhakijat-lastensuojelun-asiakkaina> Luettu 30.4.2018.

Tietoarkisto (2018a) Aineistonhallinnan käsikirja. Saatavilla verkossa: <http://www.fsd.uta.fi/aineistonhallinta/fi/miksi-aineistonhallintaa-ja-jatkokayttoa.html> Luettu 30.4.2018.

Tietoarkisto (2018b) Aineistonhallinnan käsikirja. Saatavilla verkossa: <http://www.fsd.uta.fi/aineistonhallinta/fi/tutkittavien-informointi.html#aineistonkeruun-toteuttaminen> Luettu 30.4.2018.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa: Hansaprint Oy.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009) Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. Helsinki. Saatavilla verkossa: <http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf> Luettu 30.4.2018.

Ulkomaalaislaki 301/2004. Saatavilla verkossa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301> Luettu 30.4.2018.

- UNHRC – Islamic Republic of Iran (2018) Saatavilla verkossa:
<http://www.unhcr.org/islamic-republic-of-iran.html> Luettu 22.4.2018.
- UNICEF (2003) Stop the Traffic! End child exploitation. London: UNICEF.
- UNICEF (2018) Lapsen oikeuksien julistus. Saatavilla verkossa:
<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-julistus/> Luettu 1.5.2018.
- Veijola, Soile (1997) Modaalisia suhteita pelissä ja keskustelussa. Teoksessa: Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (1997) Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. Helsinki: Gaudeamus, 129–152.
- Veijola, Soile (2004) Pelaajan ruumis. Sekapeli modaalisena sopimuksena. Teoksessa: Jokinen, Eeva, Marja Kaskisaari & Marita Husso (toim.) (2004) Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö. Tampere: Vastapaino, 99–124.
- Virkki, Tuija (2004) Vihan voima. Toimijuus ja muutos vihakertomuksissa. 2. painos. Jyväskylä: Atena.
- Walker, P. L. (2001) A bio-archaeological perspective on the history of violence. *Annual Review of Anthropology*, 30, 537–599.
- WHO (2016) INSPIRE - Seven Strategies for Ending Violence Against Children. Saatavilla verkossa:
<http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/207717/9789241565356-eng.pdf;jsessionid=EF028B85117A941E473CEC4065A8F28F?sequence=1> Luettu 24.4.2018.
- Wray, Sharon (2004) What constitutes agency and empowerment for women in later life? *The Sociological Review* 52 (1), 22–38.
- Wrong, Dennis Hume (1980) Power: Its forms, bases and use. New York: Harper & Row.

Liite 1

TIEDOTE HAASTATTELUUN OSALLISTUVALLE

HEI!

Olen sosiaalityön opiskelija Jyväskylän yliopistosta. Teen tutkielmaa, joka liittyy opintojeni loppuvaiheeseen.

TUTKIELMAN AIHE: KOKEMUKSET MATKALLA SUOMEEN

Tutkielmani aihe käsittelee yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kokemuksia heidän matkallaan Suomeen. Haluan haastatella täysi-ikäisiä nuoria, jotka Suomeen tullessaan olivat vielä alaikäisiä. Haastattelussa kysyn, mitä hyviä ja mitä pahoja kokemuksia näillä nuorilla oli heidän matkallaan Suomeen.

MIKSI TÄMÄ AIHE?

Haluan tutkia tätä aihetta, jotta ihmiset Suomessa voisivat paremmin ymmärtää yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden tilannetta. Näin sosiaalityöntekijät, poliisit ja opettajat voivat entistä paremmin auttaa näitä nuoria.

KUINKA HAASTATTELUT TEHDÄÄN?

Haastattelut tehdään yhteisesti sovitussa rauhallisessa paikassa. Paikalla on vain haastattelija ja haastateltava. Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista ja sen voi keskeyttää tarvittaessa milloin vain. Asioita, joita haastatteluissa puhutaan, ovat osa keräämääni tietoa tutkielmaa varten. Osia haastatteluista käytetään tutkielman raportissa. Haastateltavaa ei voi tietojen perusteella tunnistaa, mutta hänestä kerrotaan sukupuoli ja ikä.

MITÄ HAASTATTELUMATERIAALILLE TAPAHTUU MYÖHEMMIN?

Tallennan haastattelut, jotta myöhemmin muistan asiat, joista on puhuttu. Tallenteet säilytän turvallisessa paikassa siihen saakka, kunnes saan tutkielmani valmiiksi. Tämän jälkeen tuhoan tallenteet.

KIITOS SIITÄ, ETTÄ OSALLISTUT HAASTATTELUUN!

Jyväskylässä 20.11.2017

Terveisin,

Tutkielman tekijä:
sosiaalityön opiskelija Päivi Koivu

Tutkielman ohjaaja:
yliopistonlehtori Johanna Kiili

TEEMAHAASTATTELUN RUNKO

YKSINTULLEEN ALAIKÄISEN TURVAPAIKANHAKIJAN KOKEMUKSET MATKALLA SUOMEEN

Ohjeistus: mikäli et ymmärrä, pyydä selittämään tarkemmin.

1 TAUSTATIEDOT

- 1.1 vuosi, jolloin saapui Suomeen
- 1.2 ikä Suomeen saapuessa
- 1.3 matkareitti
- 1.4 matkan pituus
- 1.5 seuralaiset matkalla
- 1.6 perhetausta
- 1.7 koulutustausta

2 HYVÄT KOKEMUKSET MATKALLA

- 2.1 Kohtasitko matkalla ihmisiä jotka auttoivat sinua jollakin tavalla?
- 2.2 Osaatko kuvailla tilannetta tarkemmin?
- 2.3 Missä tämä tapahtui?
- 2.4 Ketkä olivat tilanteeseen osallisina?
- 2.5 Mitä itse teit, halusit tehdä tai tunsit tilanteen yhteydessä?
- 2.6 Entä sen jälkeen?
- 2.7 Tapahtuiko sinulle jotakin muuta hyvää matkalla?

3 PAHAT KOKEMUKSET MATKALLA

- 3.1 Näitkö matkalla, että ihmisille tehtiin pahaa?
- 3.2 Kuulitko tällaisista tilanteista?
- 3.3 Kohtasitko matkalla ihmisiä, jotka tekivät sinulle jotakin pahaa?
- 3.4 Osaatko kuvailla tilannetta tarkemmin?
- 3.5 Missä tämä tapahtui?
- 3.6 Ketkä olivat tilanteeseen osallisina?
- 3.7 Mitä itse teit tilanteessa?
- 3.8 Mitä ajattelit?
- 3.9 Mitä halusit tehdä?
- 3.10 Mitä tunsit tilanteen yhteydessä?
- 3.11 Oliko sinulla mahdollisuutta toimia jollakin toisella tavalla?
- 3.12 Mitä teit tai tunsit tilanteen jälkeen?
- 3.13 Tapahtuiko sinulle jotakin muuta pahaa matkalla?

4 MUISTOT MATKASTA

- 4.1 Millaisia ajatuksia mieleesi tulee, kun ajattelet matkaa nyt?
- 4.2 Millaisia tunteita sinulla on matkasta?
- 4.3 Ajatteletko, että matka jotenkin muutti sinua? Oletko mielestäsi erilainen ihminen kuin lähtiessäsi matkalle?
- 4.4 Mitä sinun mielestäsi suomalaisten olisi hyvä tietää turvapaikanhakijoiden matkasta?
- 4.5 Oletko voinut kertoa matkastasi jollekin Suomessa? Kenelle ja mitä? Kenelle et ole halunnut kertoa?

5 MUUTA, JOTA HALUAISIT KERTOAA MATKASTASI

6 AJATUKSIA HAASTATTELUSTA

6.1 Miltä haastattelu tuntui?

HAASTATTELUSSA KÄYTETTÄVÄ MUU MATERIAALI

Kartta, jonka avulla on mahdollista kuvata reittiä Suomeen sekä paikkoja, joissa kokemuksia on syntynyt.

Liite 3

HAASTATELTAVIEN TAUSTATIEDOT

Peitenimi	Omar	Nasim	Tarik	Mohammad	Jamal	Azeem
Kansalaisuus	Afganistan	Afganistan	Afganistan	Afganistan	Afganistan	Afganistan
Lähtömaa	Afganistan	Afganistan	Afganistan	Iran	Iran	Afganistan
Vuosi, jolloin haastateltava saapui Suomeen	2015	2015	2015	2015	2015	2015
Ikä saavuttaessa Suomeen	15	16	16	17	16	15
Ikä haastatteluhetkellä	18	19	18	20	18	18
Saapuiiko haastateltava Suomeen yksin?	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä
Matkan kesto	9 kk (viipyi 6 kk Iranissa)	52 pv	12 kk (viipyi 7 kk Iranissa)	3 v. (viipyi Turkissa 2,5 v.)	50 pv	2 kk
Matkareitti	Afganistan -Pakistan- Iran- Turkki- Kreikka- Makedonia -Serbia- Unkari- Itävalta- Saksa- Tanska- Ruotsi- Suomi	Afganistan -Pakistan- Iran- Turkki- Kreikka- Makedonia -Serbia- Slovenia- Kroatia- Itävalta- Saksa- Tanska- Ruotsi- Suomi	Afganistan -Pakistan- Iran- Afganistan -Pakistan- Iran- Turkki- Kreikka- Makedonia -Serbia- Unkari- Itävalta- Saksa- Tanska- Ruotsi- Suomi	Iran-Turkki- Kreikka- Makedonia- Serbia- Unkari- Itävalta- Saksa- Tanska- Ruotsi-Suomi	Iran- Turkki- Kreikka- Makedonia -Serbia- Unkari- Itävalta- Saksa- Ruotsi- Suomi	Afganistan -Pakistan- Iran- Afganistan -Pakistan- Iran- Turkki- Kreikka- Makedonia -Serbia- Kroatia- Itävalta- Saksa- Tanska- Ruotsi- Suomi

TULOSSISSA ESIINTYNYT YLIMÄÄRÄINEN TEEMA

Solidaarisuuden kahdet kasvot muuttomatalla

Haastateltavien kertomuksista tulee esille kahdenlaista näkökulmaa matkustajien keskinäiseen solidaarisuuteen liittyen. Toisaalta aineiston pohjalta voi päätellä, että etenkin nuorten matkustajien kesken esiintyi paljon keskinäistä toistensa tukemista ja auttamista. Toisaalta varsinkin Lähi-Idässä ilmeni, että matkustajien kesken ei aina pyritty auttamaan toisia, vaan ensisijaista oli oma selviytyminen. Omarin kertoman mukaan heidän omassa kulttuurissaan sukulaiset aina auttavat toisiaan. Mutta matkalla hän koki, ettei saanut apua juuri keneltäkään.

”Vaikka kun se toinen bussi räjähti Afganistanissa, niin siellä meidän bussissa kukaan ei huomannu toista ihmistä. Kaikki oli vähän omissa maailmoissaan tai kaikki oli mietтелиitä tai peloissaan.” (Omar)

Kun Azeem oli päässyt kävellen vuoriston yli Iranin puolelle ja hän oli fyysisesti todella nääntynyt ja koki, etteivät toiset matkustajat halunneet auttaa häntä. Vasta, kun tilanne kärjistyi niin pahaksi, että hän pyörtyi, tulivat toiset hätiin. Azeem kertoi, ettei muutoinkaan matkalla toisista matkustajista saanut alistaviin tilanteisiin henkistä tukea. Sekä Tarik, Mohammad että Jamal kuvasivat kaikki sitä, että toisten auttaminen on hyvin vaikeaa etenkin salakuljettajien kanssa matkustettaessa.

”Pitäisi sanoa, että se on sen pelin sääntö: jos joku asia ei koske sua, niin sä et voi puuttua siihen.” (Jamal)

Tällainen ilmapiiri teki toisten auttaminen hyvin vaikeaksi. Kunkin oli huolehdittava vain omista asioistaan.

Nuorten keskinäinen solidaarisuus näkyi siinä, että he hakeutuivat matkalla toistensa seuraan ja antoivat toisilleen matkantekoon liittyviä neuvoja. Keskinäiset verkostot toimivat siten, että he tiedottivat toisilleen vaikkapa Euroopan maiden rajojen tilanteista. Näin he tiesivät, milloin kannattaa pyrkiä jonkin maan rajan yli tai milloin raja on väliaikaisesti kiinni. Haastateltavat kertoivat siitä, että Lähi-Idässä he usein matkustivat yhdessä joidenkin toisten nuorten kanssa, jotka pyrkivät Eurooppaan. Rajaseuduilla vuorten ylityksissä nuorista oli toisilleen ainakin henkistä turvaa koettelemusten kohdatessa. Omar kertoo, kuinka Turkin rajan tuntumassa hän ryhmänsä kanssa joutui poliisien tulituksen kohteeksi. Yhdessä muutamien kavereidensa kanssa hän piileskeli muutaman tunnin ajan, kunnes tilanne oli rauhoittunut ja he saattoivat jatkaa matkaa Turkin puolelle.

Nuorille oli tärkeää se, että vaikka he matkustivatkin yksin, oli heillä seuraa, joiden tilanne muistutti heidän omaansa. Toisistaan he saivat henkistä tukea. Jamalin kertoman mukaan nuoret myös kykenivät peilaamaan omaa tilannettaan niihin, joiden tilanne saattoi olla vielä vaikeampi.

”Suurin osa meidän porukassa oli nuoria. Hekin olivat ensimmäistä kertaa yksin matkalla. Minusta heidän tilanteensa oli vaikeampi kuin minun. He tulee jostakin muusta maasta, ei Iranista. He tulee Afganistanista, Pakistanista, Intiasta ja Bangladeshistä. Heidän matka on pidempi ja vaarallisempi kuin meidän matka.” (Jamal)

Nuoret kokivat myötätuntoa toisia matkustajia kohtaan. Tarik kuvaa tunteitaan, kun hän vertaa omaa tilannettaan niihin, jotka joutuivat olemaan itsensä lisäksi huolissaan myös perheensä turvallisuudesta.

”Tulen surulliseksi, kun mun oli pakko kokea noita huonoja asioita. Musta tuntui vaikealta. Mutta ei niin vaikealta kuin oli perheillä, joissa oli lapsia. Niillä oli vähän kovempaa ja raskaampaa.” (Tarik)

Ihmisillä on luontainen kyky ja tarve solidaarisuuteen. Väkivallan kyllästämä pelon ilmapiiri vääristää tämän taipumuksen ja ihminen saattaa käpertyä vain itseensä ja alkaa keskittyä hengissä selviämiseen.